

Καλλικράτης

Ιωάννης Σπιλάνης
Ιουλία Ακριβοπούλου
Κώστας Γάκης
Γεώργιος Μιχαηλίδης
Αθανάσιος Νιάρχος

Ο ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ

Ο Καλλικράτης στα Νησιά

Ιωάννης Σπιλάνης

Δρ Οικονομολόγος Περιφερειολόγος
Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης

Ιουλία Ακριβοπούλου

Μηχανολόγος Μηχανικός ΑΠΘ

Κώστας Γάκης

Μηχανολόγος Μηχανικός
Δρ Επιχειρησιακής Έρευνας
ExecM Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης

Γεώργιος Μιχαηλίδης

Επίκουρος Καθηγητής, ΑΠΘ
Τμήμα Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Αθανάσιος Νιάρχος

Οικονομολόγος Περιφερειολόγος

Περιεχόμενα

- 7** Εισαγωγή

- 8** 1. Η νησιωτικότητα και ο στρατηγικός σχεδιασμός στο νησιωτικό επίπεδο
  - 1.1. Η φυσιογνωμία του ελληνικού νησιωτικού χώρου
  - 1.2. Περί νησιωτικότητας: ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά ή μειονεξίες;
  - 1.3. Προοπτικές ανάπτυξης των νησιών - προτεινόμενη στρατηγική
  - 1.4. Διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού

- 28** 2. Αρμοδιότητες νησιωτικών Δήμων, όργανα λήψης αποφάσεων, διαδικασίες υλοποίησης

- 36** 3. Ποιότητα ζωής - εξυπηρέτηση του πολίτη
σχεδιασμός υπηρεσιών δημοσίου συμφέροντος
  - 3.1. *Το ζήτημα των μεταφορών και συγκοινωνιών του νησιώτικου χώρου*
    - 3.1.1. *Υφιστάμενη κατάσταση των υποδομών μεταφορών και συγκοινωνιών*
    - 3.1.2. *Προβλήματα - αδυναμίες - δυνατότητες - ευκαιρίες*
    - 3.1.3. *Οι δυνατότητες παρέμβασης της αυτοδιοίκησης*
  - 3.2. *Σχεδιασμός και υπηρεσίες δημόσιου συμφέροντος*
    - 3.2.1. *Αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης σε σχέση με τις δημόσιες υποδομές*

- 3.2.2. Υποδομές εκπαίδευσης και μορφωτικό επίπεδο των νησιών
- 3.2.3. Υγεία - Πρόνοια
- 3.3. Προβλήματα - αδυναμίες - δυνατότητες - ευκαιρίες σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο και τις διαδικασίες
- 3.3.1. Κοινά προβλήματα - αδυναμίες των νησιών
- 3.3.2. Κοινές δυνατότητες και πλεονεκτήματα των νησιών
- 3.4. Οι δυνατότητες παρέμβασης της Αυτοδιοίκησης

50 4. Κοινωνική πρόνοια, αλληλεγγύη και κοινωνική προστασία

- 4.1. Υφιστάμενη κατάσταση με ειδικές αναφορές στις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου
- 4.2. Προβλήματα - αδυναμίες - δυνατότητες - ευκαιρίες με έμφαση στο θεσμικό πλαίσιο και τις διαδικασίες
- 4.3. Οι δυνατότητες παρέμβασης της Αυτοδιοίκησης
- 4.4. Πολιτικές ενίσχυσης ανθρώπινου δυναμικού από την τοπική αυτοδιοίκηση

56 5. Χωροταξιακές και πολεοδομικές αρμοδιότητες

- 5.1. Υφιστάμενη κατάσταση και δεδομένα
- 5.1.1. Σχετικοί όροι και έννοιες
- 5.1.2. Υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο: προβλέψεις και κατευθύνσεις
- 5.2. Προτεραιότητες και στόχοι για το σχεδιασμό στο νησιωτικό χώρο
- 5.2.1. Προτεραιότητες που προκύπτουν από συνολικές ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές
- 5.2.2. Προτεραιότητες για το σχεδιασμό του χώρου όπως προκύπτουν από το Εθνικό Χωροταξικό Πλαίσιο, τα Ειδικά και τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια
- 5.3. Ευθύνες και αναγκαίες διαδικασίες που προκύπτουν για τους αιρετούς της αυτοδιοίκησης
- 5.3.1. Αρμοδιότητες των Δήμων στο πλαίσιο του Ν. 3852/2010
- 5.3.2. Πρόταση διαδικαστικών βημάτων

74 6. Ολοκληρωμένη διαχείριση περιβαλλοντικών ζητημάτων των νησιών

- 6.1. Ειδικά θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης στα νησιά
- 6.2. Διαχείριση των υδατικών πόρων
- 6.2.1. Οι προσκλήσεις για τα νησιά
- 6.2.2. Το πρόβλημα της λειψυδρίας στα νησιά
- 6.3. Διαχείριση στερεών αποβλήτων
- 6.3.1. Τα προβλήματα του νησιωτικού χώρου
- 6.3.2. Τα οικολογικά προβλήματα των νησιών

- 6.3.3. Στρατηγικές διαχείρισης στερεών αποβλήτων
- 6.3.4. Ανακύκλωση
- 6.4. Κλιματική αλλαγή - Ενεργειακός σχεδιασμός εξοικονόμηση ενέργειας
  - 6.4.1. Το ενεργειακό πρόβλημα στα ελληνικά νησιά
  - 6.4.2. Αιολική ενέργεια στα νησιά
  - 6.4.3. Γεωθερμία στα ελληνικά νησιά
  - 6.4.4. Νησιωτικοί Δήμοι και ενέργεια 89
- 6.5. Περιοχές ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος περιβαλλοντικοί κίνδυνοι
  - 6.5.1. Παράκτιες ζώνες και θαλάσσιο περιβάλλον
  - 6.5.2. Υγρότοποι των ελληνικών νησιών
  - 6.5.3. Ζώνες ειδικής προστασίας στο νησιωτικό χώρο της Ελλάδας
- 6.6. Αλιεία και νησιωτικός χώρος

113 7. Τουριστικός σχεδιασμός και προβολή

διαχείριση τουριστικού προορισμού

- 7.1. 1ο βήμα: Ανάλυση κατάστασης και εντοπισμός προβλημάτων
- 7.2. 2ο βήμα: Προσδιορισμός επιμέρους στόχων
- 7.3. 3ο βήμα: Επιχειρησιακό σχέδιο
- 7.4. Ένα παράδειγμα σχεδιασμού: Περιγραφή επιχειρησιακού τουριστικού σχεδιασμού σε μια νησιωτική περιφέρεια
- 7.5. Πως ένας νησιωτικός Δήμος μπορεί να σχεδιάσει την τουριστική ανάπτυξη αξιοποιώντας το νέο θεσμικό πλαίσιο

128 8. Ηλεκτρονική διακυβέρνηση σε νησιώτικούς Δήμους

- 8.1. Προσκλήσεις για τη ψηφιακή αυτοδιοίκηση στους νησιωτικούς Δήμους
- 8.2. Χρήση διαδικτύου και υποδομές ευζωνικότητας
- 8.3. Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και υπηρεσίες προς τον πολίτη
- 8.4. Οι ΤΠΕ ως εργαλείο για την τοπική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη

138 Παράρτημα: Περιοχές Natura των ελληνικών νησιών

Συντομογραφίες

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση / Επιτροπή

ΤΠΕ: Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών

1. Εισαγωγή

Στόχος του κειμένου είναι να καταδειχθεί η ιδιαιτερότητα του νησιωτικού χώρου και πώς αυτή επηρεάζει, τόσο το περιεχόμενο, όσο και τη διαδικασία σχεδιασμού, μέσα στο νέο πλαίσιο που διαμορφώνεται με την εφαρμογή του Προγράμματος «Καλλικράτης».

Σταδιακά, αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα υιοθέτησης ολοκληρωμένης νησιωτικής πολιτικής, από τα διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης: ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό-δημοτικό. Στην Ελλάδα, πέρα από την συνταγματική αναγνώριση της νησιωτικότητας, το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» αποτελεί την πρώτη διοικητική πράξη μεγάλης εμβέλειας, όπου η «νησιωτικότητα» αναγνωρίζεται με ειδικές διατάξεις-παρεκκλίσεις από τις γενικές ρυθμίσεις, ενώ συστήνεται το Ερευνητικό Ινστιτούτο Νησιωτικής Πολιτικής, ως επιστημονικός συμπαραστάτης του Κράτους και της Αυτοδιοίκησης για τη χάραξη και την εφαρμογή ειδικών πολιτικών προσαρμοσμένων στο νησιωτικό χώρο.

Για να ενισχυθεί και να επιταχυνθεί η πορεία αυτή, θα πρέπει να κατανοηθεί το περιεχόμενο της έννοιας «νησιωτικότητα» και οι επιπτώσεις των χαρακτηριστικών της στην αναπτυξιακή διαδικασία και στην ευημερία των κατοίκων των νησιών. Η γνώση αυτή αποτελεί προϋπόθεση, ώστε στη συνέχεια να προταθεί η κατάλληλη μεταβολή σε πολιτικές και νομοθεσίες (να ενισχυθούν ή να διαφοροποιηθούν), με σκοπό να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά περιοχών και να αντιμετωπιστεί η χαμηλή ελκυστικότητα των νησιών, ώστε να υποστηρίζεται μια ομαλή πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

1. Η νησιωτικότητα και ο στρατηγικός σχεδιασμός στο νησιωτικό επίπεδο

Εξετάζοντας ιστορικά την εξέλιξη των νησιών (όχι μόνο των ελληνικών) παρατηρείται η σταδιακή οικονομική περιθωριοποίηση των νησιών, από την αρχή του 20ου αιώνα, που όμως έλαβε σημαντικές διαστάσεις μεταπολεμικά. Την αρχική συρρίκνωση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων που έπαψαν να είναι ανταγωνιστικές, ακολούθησε η μαζική πληθυσμιακή έξοδος εξαιτίας της έλλειψης εργασίας αλλά και βασικών υποδομών και υπηρεσιών, όπως ηλεκτροδότηση, παιδεία, υγεία.

Η τουριστική ανάπτυξη που ξεκίνησε σε ορισμένα νησιά, από τη δεκαετία του '60, και επεκτάθηκε σταδιακά στο μεγαλύτερο αριθμό των νησιών μέχρι το τέλος του 20ου αιώνα μετέβαλε -και σε πολλές περιπτώσεις ανέτρεψε- την τάση αυτή. Σήμερα, βρισκόμαστε μπροστά στην ανάγκη της επανεξέτασης αυτής της πορείας, μια και αυτό το μοντέλο ανάπτυξης έχει δείξει τα όριά του.

Με βάση τα παραπάνω, κύρια θέματα αποτελούν:

- από την μία πλευρά, να τεκμηριωθεί η «νησιωτικότητα», οι συνέπειές της στην ελκυστικότητα των νησιών και κατ' επέκταση στη διαδικασία βιώσιμης ανάπτυξής τους και
- από την άλλη πλευρά, να διερευνηθούν οι στρατηγικοί στόχοι της ανάπτυξης του νησιωτικού χώρου και οι τομείς παρέμβασης (πολιτικές), που φαίνονται ως σημαντικοί, στην προσπάθεια να γίνουν τα νησιά ελκυστικοί

τόποι για ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της κατοικίας.

1.1. Η φυσιογνωμία του ελληνικού νησιωτικού χώρου

Η Ελλάδα θεωρείται μια κατ' εξοχήν θαλάσσια και νησιωτική χώρα, λόγω κυρίως της γεωγραφικής της θέσης και της γεωμορφολογίας του εδάφους της. Βρίσκεται μεταξύ τριών ηπείρων (Ευρώπη, Ασία και Αφρική) και στη διασταύρωση των θαλάσσιων διαδρόμων μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ενώ παράλληλα διαθέτει πλήθος νησιών, με μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ τους ως προς την έκταση, τα φυσικά χαρακτηριστικά, το πληθυσμιακό μέγεθος και την οικονομικοκοινωνική τους διάρθρωση.

Με συνολική έκταση 131.957 τετρ. χλμ. και μήκος ακτών περίπου 15.000 χλμ. έχει την πιο εκτεταμένη ακτογραμμή απ' όλες τις μεσογειακές χώρες. Η παράκτια ζώνη μοιράζεται σχεδόν εξίσου μεταξύ της ηπειρωτικής και της νησιωτικής χώρας με τα 7.700 χλμ. της ακτογραμμής να αντιστοιχούν σε 3.053 νησιά.

Το ελληνικό νησιωτικό σύνολο περιλαμβάνει μια τεράστια ποικιλία νησιών και νησιωτικών συμπλεγμάτων, που καλύπτουν το 18,8% του εδάφους της χώρας (24.739,4 τετρ. χλμ.). Ειδικότερα, η χώρα μας απαριθμεί συνολικά 9.837 θαλάσσια νησιωτικά εδάφη (νησιά, νησίδες, βραχονησίδες και ερημονήσια), γεγονός που την κατατάσσει στις πρώτες θέσεις μεταξύ των νησιωτι-

κών χωρών του κόσμου.

Από τις Περιφέρειες της χώρας στις πρώτες θέσεις, σχετικά με τον αριθμό των νησιωτικών εδαφών, είναι το Νότιο Αιγαίο (με 3.381 νησιωτικά εδάφη, που καλύπτουν το 34,4% του συνολικού αριθμού των νησιωτικών εδαφών της χώρας), ενώ ακολουθούν η Κρήτη (με 1.224 νησιωτικά εδάφη, που αποτελούν το 12,4% των νησιωτικών εδαφών της χώρας), η Θεσσαλία (996 νησιωτικά εδάφη, που καλύπτουν το 10,1% των νησιωτικών εδαφών της χώρας), τα Ιόνια Νησιά (949 νησιωτικά εδάφη, που αποτελούν το 9,7% των νησιωτικών εδαφών της χώρας) η Στερεά Ελλάδα (711 νησιωτικά εδάφη, που καλύπτουν το 7,2% των νησιωτικών εδαφών της χώρας) και η Κεντρική Μακεδονία (614 νησιωτικά εδάφη, δηλαδή το 6,2% των νησιωτικών εδαφών της χώρας).

Στην τελευταία θέση, μεταξύ των Περιφερειών της χώρας, βρίσκεται η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (με 51 νησιωτικά εδάφη, που καλύπτουν μόλις το 0,5% του συνολικού αριθμού των νησιωτικών εδαφών της χώρας), ενώ μία μόνο Περιφέρεια, η Δυτική Μακεδονία, δεν διαθέτει καθόλου νησιωτικό χώρο. Από την πλευρά των Νομών, οι Κυκλάδες και τα Δωδεκάνησα κατέχουν τις δύο πρώτες θέσεις όσον αφορά στον αριθμό των νησιωτικών εδαφών (με 2.242 και 1.139 νησιωτικά εδάφη αντίστοιχα), ενώ ακολουθούν η Μαγνησία (910), η Εύβοια (573), η Αττική (447), η Χαλκιδική (446) και η Κέρκυρα (425) (Κλωνής, 1998).

Η πλειονότητα των νησιών της χώρας χωροθετείται στο αρχιπέλαγος του Αιγαίου. Ειδικότερα, το Αιγαίο χαρακτηρίζεται από πολυάριθμα νησιά όλων των κατηγοριών. Στο Νότο, η Κρήτη, που συγκαταλέγεται μαζί με τη Σαρδηνία, τη Σικελία και την Κορσική στα πολύ μεγάλα νησιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο Δυτικό Αιγαίο, σε σχετικά μικρή απόσταση από την ηπειρωτική Ελλάδα, υπάρχει μεγάλος αριθμός νησιών, που ανήκουν διοικητικά σε νο-

Πίνακας 1: Πληθυσμός και

Νησιωτικές Περιφέρειες	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	% μεταβολή πληθυσμού 1991-2001
Βόρειο Αιγαίο	199.231	206.016	3,41
Νότιο Αιγαίο	257.481	302.686	17,56
Ιόνια Νησιά	193.734	212.984	11,31
Νησιωτικές Περιφέρειες	1.190.500	1.322.817	11,11
Ελλάδα	10.259.900	10.964.020	6,86

Πηγή: ΕΣΥΕ

μούς της ηπειρωτικής χώρας (Νησιά Αργοσαρωνικού, Βόρειες Σποράδες, Εύβοια).

Ο κεντρικός κορμός του Αιγαίου είναι κατάσπαρτος από νησιά μικρού και μεσαίου μεγέθους, που διοικητικά ανήκουν σε δύο αποκλειστικά νησιωτικές Περιφέρειες (Βορείου και Νοτίου Αιγαίου) και πέντε Νομούς (Λέσβου, Χίου, Σάμου, Δωδεκανήσου και Κυκλάδων), αν εξαιρέσει κανείς την Θάσο και τη Σαμοθράκη που ανήκουν σε Νομούς της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Σ.Α. Νησιωτικού Χώρου 2000-2006).

Οι αποκλειστικά νησιωτικές Περιφέρειες της χώρας είναι το Βόρειο Αιγαίο, το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Κρήτη, οι οποίες καταλαμβάνουν το 14,97% της έκτασης και το 12,06% του πληθυσμού της χώρας. Τα Ιόνια νησιά αποτελούν συνοριακή περιοχή της χώρας, ενώ οι υπόλοιπες περιοχές αποτελούν συνοριακές περιοχές των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε.

Η αναπτυξιακή κατάσταση των νησιωτικών Περιφερειών προσδιορίζεται από την έντονη εξειδίκευση στον τριτογενή τομέα της οικονομίας, κυρίως στον τουρισμό και στις σχετικές δραστηριότητες που συνδέονται μ' αυτόν. Ωστόσο, ενώ όλες οι νησιωτικές Περιφέρειες της χώρας παρουσιάζουν θετικές τάσεις εξέλιξης, όσον αφορά στους δημογραφικούς και βασικούς οικονομικούς δείκτες, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει στασιμότητα, γεγονός που την κατατάσσει στις πλέον προβληματικές Περιφέρειες της Ε.Ε. Οι υπόλοιπες νησιωτικές Περιφέρειες της χώρας παρά το υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης σε σχέση με το Βόρειο Αιγαίο και τη φαινομενικά βελτιωμένη εικόνα που παρουσιάζουν, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, χαρακτηρίζονται από έντονες ανισότητες στο εσωτερικό τους (ιδιαίτερα η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου), των οποίων η ένταση και το μέγεθος πολλές φορές είναι αδύνατον να διαγνωσθούν και να εκτιμηθούν. Η τυπολογία των ελληνικών νησιών, βάσει της ανα-

έκταση νησιωτικών περιφερειών

% συμμετοχή πληθυσμού νησιωτικών περιφερειών 2001 στον πληθυσμό της χώρας	Έκταση (σε τετρ. χλμ)	% συμμετοχή έκτασης νησιωτικών περιφερειών στην έκταση της χώρας
1,88	3.836	2,91
2,76	5.286	4,00
5,48	8.336	6,32
12,06	19.765	14,97
100,00	131.957	100,00

πτυξιακής τους κατάστασης, είναι η εξής:

Πίνακας 2: Τυπολογία των Ελληνικών Νησιών	
Τύποι νησιών	Τάσεις - ανάγκες
1η ομάδα	Σημαντική τουριστική δραστηριότητα σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο Αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις Πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση Άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξης
2η ομάδα	Αυξανόμενη τουριστική ανάπτυξη Ύπαρξη εκμεταλλεύσιμων πόρων και άλλων πλην τουρισμού παραγωγικών δραστηριοτήτων Ανάγκη για αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων Αποτροπή της εξάρτησης από τη μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη
3η ομάδα	Νησιά με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση Σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης Συνεχής μείωση πληθυσμού Σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές και κατάλληλες συνδέσεις Ανεπάρκεια ή ελάχιστος βαθμός αξιοποίησης των πόρων Αισθητή γεωγραφική απομόνωση
4η ομάδα	Νησίδες με πολύ μικρή γεωγραφική έκταση και ελάχιστους κατοίκους Αισθητή γεωγραφική απομόνωση Σχεδόν παντελής έλλειψη υποδομών Ανάγκη για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και άρση της απομόνωσης

Ειδικά τα μικρά νησιά, που αποτελούν την πλειονότητα του ελληνικού νησιωτικού χώρου, αντιμετωπίζουν σημαντικούς περιορισμούς που έχουν σχέση με τη γεωμορφολογία, τον περιμετρικό χαρακτήρα και το περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές). Συγκεκριμένα, ως κύρια χαρακτηριστικά των μικρού μεγέθους νησιών μπορούν να αναφερθούν:

■ Περιορισμοί γεωμορφολογικού χαρακτήρα. Το μικρό μέγεθος των νησιών συνεπάγεται μια σειρά περιορισμών που προκύπτουν: από την ορεινότητα των νησιών αυτών που οφείλεται σε γεωλογικούς παράγοντες σχετικούς με το σχηματισμό των νησιών αυτών, από την έλλειψη χώρων για την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων και τα προκύπτοντα προβλήματα οργάνωσης των χρήσεων γης και από την ανεπάρκεια υδατικών πόρων.

■ Περιορισμοί που οφείλονται στον περιμετρικό χαρακτήρα και στην απομόνωση. Οι περιορισμοί αυτοί, που είναι πολύ πιο έντονοι στα μικρά νησιά, αφορούν (α) στο αυξημένο κόστος στην παραγωγή και διακίνηση προϊόντων, στη δημιουργία υποδομών και λειτουργίας υπηρεσιών, στον αυξημένο χρόνο μεταφοράς, και (β) στις υποβαθμισμένες αναπτυξιακές ευκαιρίες σε σχέση με τις επενδύσεις και την επιχειρηματικότητα, την κατάρτιση, την ενημέρωση και την επικεντρωμένη πληροφόρηση, την υγεία, την κοινωνική ζωή κ.τ.λ.

■ Περιορισμοί που αφορούν στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Στα μικρά νησιά τα μικρά οικοσυστήματα και το ανθρωπογενές περιβάλλον είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα λόγω ακριβώς του περιορισμένου μεγέθους τους.

1.2. *Περί νησιωτικότητας: ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά ή μειονεξίες;*

Ως νησιωτική Περιφέρεια ορίζεται η γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει ομάδα νησιών ή ένα μεγάλο νησί και τα χαρακτηριστικά της, κυρίως κοινωνικό-οικονομικά, τη διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες ηπειρωτικές Περιφέρειες. Τα προβλήματα ανάπτυξης που χαρακτηρίζουν το είδος αυτής της Περιφέρειας είναι ομοιογενή σε όλη την έκτασή της και αναφέρονται κυρίως στη δυσχέρεια πρόσβασης, στη μεγάλη απόσταση που χωρίζει τα εντασσόμενα νησιά και στο μικρό τους μέγεθος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε νησιωτική Περιφέρεια μπορεί να ενταχθεί τμήμα της χώρας-μέλους που περιβάλλεται από θάλασσα και δεν έχει καμία σταθερή σύνδεση με ηπειρωτική περιοχή, ούτε αποτελεί την έδρα πρωτεύουσας της συγκεκριμένης χώρας¹.

Καταρχήν, η νησιωτικότητα αναφέρεται με συνδυασμένο τρόπο σε φυσικά και κοινωνικοοικονομικά στοιχεία. Η νησιωτικότητα είναι επιβαρυντικός παράγοντας, που προκαλεί άνιση ανάπτυξη του παραγωγικού δυναμικού και χωρική διαφοροποίηση των εισοδημάτων και των συνθηκών ζωής. Αναλυτικότερα, τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας, που προκύπτουν ως συνδυασμός των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών στοιχείων της, είναι τα εξής:

■ Η σχετική απομόνωση και η αίσθηση της μοναδικότητας.

■ Η ατελής πρόσβαση στις αγορές και στις δημόσιες υπηρεσίες και τα προβλήματα στις μεταφορές.

---

1. Ο ορισμός αυτός δόθηκε από το: Parlement European, Resolution sur les problemes des regions insulaires de l' Union Europeenne, A4-0118/98.

- Η μικρή σχετικά κλίμακα και η εξαιρετικά ευρεία διαφοροποίηση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.
- Η ιδιότητά του ως δεξαμενής πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και η ιδιόμορφη αντίληψη και συμπεριφορά του πληθυσμού σε σχέση με το χώρο, το χρόνο και τις κοινωνικές σχέσεις και η ιδιότυπη δυναμική και περιπλοκότητα των σχέσεων του νησιωτικού πληθυσμού με τη θάλασσα.
- Η σχετικά περιορισμένη διαθεσιμότητα των παραγωγικών πόρων.
- Οι εξαιρετικά μεγάλες εποχικές διακυμάνσεις του ανθρώπινου δυναμικού και των οικονομικών δραστηριοτήτων των νησιών.
- Τα δημογραφικά προβλήματα στα μικρά νησιά.

Ως βασικό χαρακτηριστικό της νησιωτικότητας μπορεί να αναφερθεί ότι η νησιωτικότητα είναι ένα διαρκές φαινόμενο της γεωγραφικής ασυνέχειας και εντείνεται αντιστρόφως ανάλογα με το μέγεθος του νησιού και ανάλογα με την απόστασή του από τις ακτές. Τα αίτια του περιφερειακού προβλήματος που μεγιστοποιούνται είναι:

- Οι γεωγραφικοί παράγοντες και συγκεκριμένα: ο κατακερματισμός των αγορών, η απομόνωση των νησιωτικών χωρικών μονάδων, η ασυνέχεια του χώρου, η ορεινότητα που οφείλεται σε γεωλογικούς παράγοντες.
- Η ατελής κινητικότητα κεφαλαίου και εργασίας που οφείλεται στην ασυνέχεια του χώρου.
- Οι αρνητικές εξωτερικές οικονομίες στις μικρές νησιωτικές γεωγραφικές ενότητες.

Τα μειονεκτήματα της νησιωτικότητας δεν δημιουργούν προβλήματα συγκυριακής φύσης, αλλά δομικά προβλήματα, που έχουν στη βάση τους το μόνιμο φαινόμενο της γεωγραφικής ασυνέχειας. Η φυσική ασυνέχεια του γεωγραφικού χώρου είναι σαφές ότι δημιουργεί προβλήματα στη συνεκτικότητα, στη λειτουργία και στην ολοκλήρωση (με την έννοια της ενσωμάτωσης των επιμέρους μονάδων-συστημάτων) του οικονομικού και του κοινωνικού χώρου. Η χωρική ασυνέχεια παρεμβάλλεται ανάμεσα στις ανθρώπινες δραστηριότητες, επηρεάζοντας σημαντικά τις διασυνδέσεις και τη σύγκλιση των δραστηριοτήτων, τις αγορές προϊόντων και εργασίας, την επιλογή του τόπου εγκατάστασης των δραστηριοτήτων, τον ανταγωνισμό και τη διαμόρφωση των τιμών, το κόστος παραγωγής, τις μεταφορές και επικοινωνίες κλπ. Η ασυνέχεια βέβαια υπάρχει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό και στον υπόλοιπο, εκτός του νησιωτικού, χώρο.

Η τεκμηρίωση της νησιωτικότητας αποτελεί τον συνδυασμό κρίκο, τον κοινό τόπο όλων των νησιών ανεξαρτήτως έκτασης, πληθυσμιακού μεγέθους, και

αναπτυξιακής πορείας. Η νησιωτικότητα οφείλεται σε τρία (3) βασικά χαρακτηριστικά:

1. Το μικρό μέγεθος, τόσο ως προς την έκταση, όσο και προς τον πληθυσμό. Ο μικρός πληθυσμός συνεπάγεται μικρή αγορά και επομένως μικρή τοπική ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, ενώ παράλληλα καθιστά αδύνατη τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας και συγκέντρωσης - απαραίτητα στοιχεία για τη μείωση του κόστους για επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Παράλληλα, η μικρή έκταση συνεπάγεται περιορισμό στους φυσικούς πόρους και έλλειψη ενδοχώρας, γεγονός που καθιστά εύθραυστη την περιβαλλοντική ισορροπία και αναγκαία την περιβαλλοντική διαχείριση.

2. Την περιφερειακότητα και την απομόνωση που συνεπάγονται υψηλά κόστη λειτουργίας για τις επιχειρήσεις, για τα νοικοκυριά και για το κράτος. Το κόστος αυτό:

■ **Μετράται σε χρόνο** (η μεταφορά γίνεται μόνο με μεταφορικά μέσα δημόσιας χρήσης και εξαρτάται από το είδος του μεταφορικού μέσου, από την πυκνότητα των δρομολογίων και από την απόσταση)

■ **Μετράται σε χρήμα**, καθόσον το αυξημένο μεταφορικό κόστος που συνεπάγονται, μεταξύ άλλων, η μετακίνηση στη θάλασσα, η μεταφόρτωση και η χρήση πολλαπλών μεταφορικών μέσων, η μονοπωλιακή θέση των μεταφορικών εταιρειών και των τοπικών εμπόρων (εξαιτίας της έλλειψης ανταγωνισμού), η διατήρηση υψηλών αποθεμάτων από τις επιχειρήσεις, η αδυναμία δημιουργίας οικονομιών κλίμακας (εξαιτίας της μικρής και κατακεραματισμένης αγοράς), συντελούν στην αύξηση των τιμών των παρεχόμενων αγαθών και υπηρεσιών

■ **Αφορά την απόκτηση υποδομών και λειτουργίας βασικών δημόσιων υπηρεσιών σε κάθε νησί** ξεχωριστά εξαιτίας των αρνητικών οικονομιών κλίμακας που συνεπάγεται ο μικρός αριθμός κατοίκων, ανά νησί. Βασικές υπηρεσίες διοίκησης, εκπαίδευσης και υγείας, αλλά και δίκτυα ενέργειας, μεταφορών, επικοινωνιών, ύδρευσης, αποχέτευσης έχουν υψηλό κόστος κατασκευής και λειτουργίας.

■ **Απορρέει από την έλλειψη επιλογών** εξαιτίας της έλλειψης υποδομών και υπηρεσιών που είναι απαραίτητες για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των νησιών, όπως π.χ. δημόσιας διοίκησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης, υγείας, τραπεζικών και άλλων χρηματοπιστωτικών εργασιών, απονομής δικαιοσύνης, ενίσχυσης επενδυτικών πρωτοβουλιών, πολιτισμού, συντήρησης και επισκευής εξοπλισμού.

■ **Οφείλεται στη δυσκολία για την απόκτηση ενημέρωσης και εξειδικευ-**

μένης πληροφόρησης, που αφορά τόσο τις επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους για εξέλιξη, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα, όσο και τους κατοίκους των νησιών και ειδικότερα στην επαγγελματική τους κατάσταση και εξέλιξη, στην εκπαίδευσή τους, στην ενημέρωσή τους σε θέματα που τους αφορούν ή τους ενδιαφέρουν κλπ.

3. Το ιδιαίτερο αλλά εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, αποτέλεσμα της επίδρασης των ανθρώπων και της φύσης, διαμέσου των αιώνων.

Τα δύο πρώτα στοιχεία οδηγούν σε χαμηλή ελκυστικότητα των νησιών, σε σχέση με τις ανταγωνίστριες Περιφέρειες είτε της ηπειρωτικής Ευρώπης, είτε των χωρών με χαμηλό κόστος παραγωγής, ενώ το τρίτο αναφέρεται ως – αν όχι το μοναδικό– σίγουρα το πλέον σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα των νησιών.

Με βάση τα προηγούμενα, η **Νησιωτικότητα** φαίνεται να επηρεάζει σε μόνιμη βάση την «κλασική» **ελκυστικότητα**, καθώς επηρεάζει αρνητικά το **κόστος παραγωγής και διαβίωσης**. Τα νησιά δεν μπορούν να έχουν σε σύγκριση πάντα με τις ηπειρωτικές περιοχές:

■ Οικονομίες κλίμακας (αδυναμία δημιουργίας μεγάλων επιχειρήσεων) με δεδομένη την περιορισμένη ποσότητα και ποικιλία ανθρώπινων, φυσικών και οικονομικών πόρων

■ Καλή (υψηλή) προσπελασιμότητα και χαμηλό κόστος μεταφοράς, όσο και αν σωστές πολιτικές μπορούν να βελτιώσουν την κατάσταση

■ Εξωτερικές οικονομίες και οικονομίες συγκέντρωσης, λόγω της μικρής τοπικής αγοράς².

Οι αρνητικές ή ασταθείς εξελίξεις στα οικονομικά και δημογραφικά μεγέθη που παρατηρούνται και στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών νησιών –πλην ενός μικρού αριθμού νησιών που βρίσκονται στη ζώνη του ήλιου (Μεσόγειος) και παρουσιάζει έντονη τουριστική ανάπτυξη– καταδεικνύουν το **χαμηλό βαθμό ελκυστικότητάς τους**.

Επομένως, τα νησιά δεν είναι ελκυστικά για μόνιμη εγκατάσταση:

■ τόσο για τις επιχειρήσεις, οι οποίες προτιμούν να εγκαθίστανται ή να μεταγκαθίστανται στις ηπειρωτικές περιοχές (ή σε αναπτυσσόμενες χώρες), κυρίως κοντά στα αστικά κέντρα ή στους σημαντικούς άξονες μεταφορών, για

---

2. Ανάλογα φαινόμενα, αν και μικρότερης έντασης, παρατηρούνται και στις άλλες περιοχές της ηπειρωτικής χώρας, με ειδικά χαρακτηριστικά (πχ. ορεινές, αραιοκατοικημένες περιοχές), εξαιτίας της σχετικής φυσικής τους απομόνωσης και των μικρών πληθυσμιακών συγκεντρώσεων.

να επωφεληθούν από τις μεγάλες αγορές και τις οικονομίες συγκέντρωσης που παρουσιάζονται στις περιοχές αυτές, αλλά και τα χαμηλά μεταφορικά κόστη,

■ **όσο για τους ανθρώπους**, ιδιαίτερα όσους έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης, εξαιτίας των περιορισμένων προοπτικών για εύρεση εργασίας και ειδικά εργασίας με προοπτικές εξέλιξης και λόγω των ελλείψεων στις παρεχόμενες υπηρεσίες (διοικητικές, κοινής ωφέλειας, ιδιωτικές) που συμβάλλουν στην ποιότητα ζωής.

Η μείωση της στρατηγικής σημασίας των νησιών στο εθνικό και παγκόσμιο παραγωγικό σύστημα, κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, συντελέστηκε κυρίως εξ αιτίας δύο (2) μεταβολών:

α) στο μοντέλο παραγωγής, με την επικράτηση της παραγωγής ομοειδών προϊόντων σε μεγάλη κλίμακα (φορντικό μοντέλο παραγωγής) κοντά σε αστικά κέντρα και

β) στο σύστημα των μεταφορών, με την ανάπτυξη των χερσαίων και αεροπορικών μεταφορών, σε συνδυασμό με τις αλλαγές στο μέγεθος των πλοίων και στους θαλάσσιους δρόμους.

Οι μεταβολές αυτές επηρέασαν σταδιακά τη στρατηγική χωροθέτησης των παραγωγικών μονάδων. Η νέα κατάσταση, που γενικεύτηκε στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα είχε μια βασική συνέπεια: *η παραγωγή πάνω στα νησιά δεν ήταν αποτελεσματική με στενά οικονομικούς όρους. Το κόστος παραγωγής μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων ή γεωργικών εκμεταλλεύσεων των αστικών κέντρων ή των αγροτικών περιοχών της ηπειρωτικής χώρας και των νησιών άρχισε να διευρύνεται με αποτέλεσμα τα προϊόντα των τελευταίων να μην είναι ανταγωνιστικά και να χάνουν αγορές.* Η έλλειψη των κατάλληλων υποδομών διέυρνε το χάσμα επιδεινώνοντας την κατάσταση, ενώ στο τέλος τα εισαγόμενα προϊόντα ήταν φτηνότερα και καλύτερης ποιότητας από τα τοπικά. Η αδυναμία των νησιωτικών επιχειρήσεων να εξελιχθούν, εισάγοντας καινοτομίες στην παραγωγική τους διαδικασία -με αποτέλεσμα να απολεσθεί η ανταγωνιστικότητά τους- τις οδήγησε σε κλείσιμο ή σε μετεγκατάσταση, παρασύροντας και το ανθρώπινο δυναμικό έξω από τα νησιά. Η αναχώρηση του πλέον δυναμικού τμήματος του πληθυσμού (επιχειρηματιών, επιστημόνων, ανθρώπων του πνεύματος) και η παρατεταμένη ύφεση οδήγησαν σε αδρανοποίηση τον τοπικό πληθυσμό, που τις περισσότερες φορές πιστεύει ότι τίποτα καλό δεν μπορεί να προκύψει από την δική του ενεργοποίηση και περιμένει τα πάντα από την παρέμβαση του κράτους ή από τις επιδοτήσεις της ΕΕ. Το «αναπτυξιακό περιβάλλον» δεν ήταν πλέον κατάλληλο και η κατάσταση αυτή

επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο στη συνέχεια.

Τα παραπάνω είχαν, σε πρώτη φάση, ως αποτέλεσμα *την οικονομική περιθωριοποίηση των νησιών, στη συνέχεια την πολιτική και πολιτιστική τους περιθωριοποίηση με άμεση συνέπεια την δημογραφική και οικονομική συρρίκνωση του νησιωτικού χώρου, που σε ορισμένες περιπτώσεις έλαβε διαστάσεις αποψίλωσης από κάθε δυναμικό στοιχείο.*

Η εμφάνιση της τουριστικής ανάπτυξης (που καταγράφει ιδιαίτερα άνισες επιδόσεις από νησί σε νησί), σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της 2ης (παραθεριστικής) κατοικίας, δημιούργησε συνθήκες αντιστροφής της τάσης αυτής με νέες δραστηριότητες (υπηρεσίες διανυκτέρευσης, εστίασης και αναψυχής, κατασκευές και εμπόριο), με εποχιακές θέσεις ανειδίκευτης κυρίως εργασίας. Όμως, τα όρια της ανεξέλεγκτης τουριστικής ανάπτυξης εστιασμένης στο μαζικό τουρισμό του ήλιου και της θάλασσας είναι σήμερα όλο και περισσότερο ορατά:

- κάμψη των τουριστικών εσόδων, εξ αιτίας συνδυασμού πολλών παραγόντων: υψηλές τιμές, χαμηλή ποιότητα ιδιωτικών και δημόσιων υπηρεσιών, ισχυρός ανταγωνισμός από χώρες χαμηλού κόστους, μη διαφοροποίηση προϊόντος, υποβάθμιση τοπίου και δομημένου περιβάλλοντος
- προβλήματα που οφείλονται στη χαμηλή φέρουσα ικανότητα των νησιών (έλλειψη νερού και ενέργειας, συνωστισμός σε μικρές παράκτιες ζώνες κλπ),
- προβλήματα ποιότητας παρεχόμενων υπηρεσιών και ανάπτυξης νέων, που οφείλονται στα χαμηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού
- προβλήματα που οφείλονται στις ελλείψεις υποδομές και υπηρεσίες (λόγω του υψηλού κόστους δημιουργίας και συντήρησής τους), στην απουσία μηχανισμών υποστήριξης της ανάπτυξης καθώς και σε ακατάλληλες πολιτικές.

Η σχεδόν μονομερής εξάρτηση από τουρισμό και παραθερισμό με την εξαγωγή υπεραξίας από τη γη, το περιβάλλον και τους πολιτιστικούς πόρους που εξαντλούνται (εκποίηση γης με παράλληλη «έκρηξη» του Real Estate, κατανάλωση πόρων, υποβάθμιση μνημείων και οικισμών κλπ), και όχι από το κεφάλαιο και την εργασία καθιστά την αναπτυξιακή αυτή πορεία ιδιαίτερα εύθραυστη και καθόλου βιώσιμη σε βάθος χρόνου.

1.3. Προοπτικές ανάπτυξης των νησιών - προτεινόμενη στρατηγική

Η ανυπαρξία ολοκληρωμένων πολιτικών, αλλά και η αδυναμία των πολιτικών που εφαρμόστηκαν να δώσουν λύσεις στο αναπτυξιακό πρόβλημα των νησιών οδήγησε στο συμπέρασμα ότι οι ιδιαιτερότητες των νησιών ταυτίζον-

ται με φυσικά μειονεκτήματα και ότι είναι αδύνατο να ανατραπούν. Ως μόνη διέξοδος παρουσιάζεται συχνά, πέρα από την χωρίς όρια τουριστική ανάπτυξη, και η -σε σταθερή βάση- επιδότηση των οικονομικών δραστηριοτήτων (ακόμη και του τουρισμού, όπως π.χ. στην περίπτωση των υπερχρεωμένων ξενοδοχείων). Δεν αντιμετωπίζεται σε καμία περίπτωση το ενδεχόμενο να αλλάξει η αναπτυξιακή στρατηγική, ως υπεύθυνη της σημερινής κατάστασης.

Η περιθωριοποίηση των νησιών είχε, όπως αναφέρθηκε ήδη, ως επακόλουθο επιπτώσεις σε όλους τους τομείς. Οι επιπτώσεις αυτές -μείωση και γήρανση του πληθυσμού, μείωση της οικονομικής δραστηριότητας, έλλειψη υποδομών, τεχνολογική και πολιτιστική περιθωριοποίηση κ.λ.π- εξαιτίας της έντασης και της γενίκευσής τους σε όλες τις νησιωτικές περιοχές, ενδύθηκαν με τη μορφή εγγενών και αναλλοίωτων χαρακτηριστικών των νησιών. Δεν αποτελούν παρά τις δευτερογενείς επιπτώσεις από την εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης καθώς και χαρακτηριστικά της υπανάπτυξης, ανεξάρτητα από τον ιδιαίτερο χώρο όπου αυτή εμφανίζεται.

Η ανατρεψιμότητα ή μη των χαρακτηριστικών, που θεωρούνται ως "μειονεξίες", εξαρτάται από την οπτική γωνιά και την προσέγγιση με την οποία εξετάζεται το αναπτυξιακό πρόβλημα. Θα πρέπει λοιπόν να δεχθούμε ότι η «εμπορικότητα» των χαρακτηριστικών των νησιών μεταβάλλεται, κατά τις διάφορες ιστορικές εποχές, ανάλογα με τις εξελίξεις της τεχνολογίας, των καταναλωτικών, των πολιτισμικών και των αναπτυξιακών προτύπων, των γεωπολιτικών ανακατατάξεων κλπ με αποτέλεσμα, άλλοτε τα ίδια χαρακτηριστικά να αποτελούν το συγκριτικό μειονέκτημα και άλλοτε το συγκριτικό πλεονέκτημα των νησιών.

Επομένως, πρέπει να εξετασθεί αν τα χαρακτηριστικά των νησιών μπορούν να αξιοποιηθούν, μέσα στο νέο διεθνές περιβάλλον. Να αναλυθεί πώς έχουν μεταβληθεί οι παράγοντες χωροθέτησης των δραστηριοτήτων και εγκατάστασης των ανθρώπων, προκειμένου να προσδιοριστούν ποιοι είναι εκείνοι οι παράγοντες που μπορούν να καταστήσουν αυτήν την περίοδο τις νησιωτικές περιοχές ελκυστικούς τόπους παραμονής και εγκατάστασης.

Η ανάλυσή τους έχει ως σκοπό την απάντηση ενός κρίσιμου ερωτήματος. *Τι μπορεί ένα νησί να προσφέρει, ώστε να συγκρατήσει / προσελκύσει ανθρώπους (ποιοι) και οικονομικές δραστηριότητες (ποιες;) λαμβάνοντας υπόψη το διεθνές περιβάλλον;* Καθώς οι συνθήκες που επικρατούν σε κάθε νησί είναι διαφορετικές, διαφέρουν και οι δυνατότητες που έχουν οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σ' αυτά. Η αναγνώριση των δυνατοτήτων αποτελεί βασική συνιστώσα

επιτυχίας κάθε νησιού (ή ομάδας νησιών), που θέλει να ανταποκριθεί στη ζήτηση που διαμορφώνεται κάθε φορά. Για την επιτυχία των προσπαθειών αυτών, βασική προϋπόθεση αποτελεί η εστίαση στην προσφορά εκείνων των παραγόντων που θα μπορούν να ενισχύσουν και να δημιουργήσουν συγκριτικά πλεονεκτήματα για κάθε νησί, ενώ θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης. *Όμως οι στρατηγικές-κατευθύνσεις στο νησιωτικό χώρο παραμένουν κοινές, αφού κοινά είναι τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας.*

Όπως αναφέρθηκε, τα πλεονεκτήματα των περιοχών μεταβάλλονται διαχρονικά, καθώς μεταβάλλονται οι παράγοντες επιτυχίας επηρεαζόμενοι από τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο (πχ. η ανάδειξη του τουρισμού παραλίας ως βασικού στοιχείου της ζωής στη δυτική κοινωνία, μετά το 1950). Η παρακολούθηση, επομένως, των αλλαγών που διαμορφώνονται στο εξωτερικό περιβάλλον των νησιών αποτελεί προϋπόθεση της επιτυχίας τους, καθώς συντελεί στην αναγνώριση των τοπικών χαρακτηριστικών που μπορούν να αποτελέσουν παράγοντες επιτυχίας. Η ύπαρξη αυτού του δεσμού ανάμεσα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό περιβάλλον των νησιών είναι κρίσιμη, καθώς επηρεάζει την ελκυστικότητά τους (άλλοτε αρνητικά, άλλοτε θετικά) και αυτή με τη σειρά της επηρεάζει, με ανάλογο τρόπο, τη βιωσιμότητά. Ως παράδειγμα αρνητικής εξέλιξης στο εξωτερικό περιβάλλον των νησιών, μπορεί να αναφερθεί η αλλαγή που σημειώθηκε στο σύστημα μεταφορών στον 20ο αιώνα, με την ανάπτυξη των χερσαίων και αεροπορικών μεταφορών και των μεταφορών με μεγάλα πλοία. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση των νησιών, τα οποία μέχρι τότε είχαν έναν κεντρικό ρόλο στο δίκτυο μεταφορών, με συνέπεια την οικονομικο-δημογραφική τους συρρίκνωση. Ως παράδειγμα θετικής εξέλιξης, μπορεί να αναφερθεί η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών, που μειώνουν την απομόνωση των νησιών και κατά συνέπεια βελτιώνουν την ελκυστικότητά τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει να εξετασθεί αν τα πρωτογενή χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας - που σε μεγάλο βαθμό είναι φυσικά και μόνιμα - παραμένουν ακόμη και σήμερα ανασταλτικοί παράγοντες ανάπτυξης που δεν επιδέχονται αντιμετώπιση ή αν η εξέλιξη της τεχνολογίας, οι κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις και η διαφοροποίηση των αναπτυξιακών στόχων και προσδοκιών, σε παγκόσμιο επίπεδο, φαίνεται να μεταβάλουν ουσιαστικά την κατάσταση. *Δηλαδή, θα πρέπει να εξεταστεί αν οι ιδιαιτερότητες των νησιών μπορούν να αποτελέσουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και να χρησιμοποιηθούν ως κεφάλαιο, πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η ανάπτυξή τους, με την προϋπόθεση ότι θα εφαρ-*

μοστούν οι κατάλληλες πολιτικές και κυρίως η κατάλληλη αναπτυξιακή στρατηγική.

Η αντικειμενική αναγνώριση των ισχυρών σημείων και των αδυναμιών των νησιών και του νέου εξωτερικού πλαισίου όπου αυτά εξελίσσονται (ευκαιρίες και κίνδυνοι), είναι απαραίτητη για τη χάραξη στρατηγικής και πολιτικών. Η ανάπτυξη δεν μπορεί να βασιστεί μόνο σε υπάρχουσες δραστηριότητες και «αναγνωρισμένους» πόρους. Η αναπτυξιακή διαδικασία είναι δυναμική και απαιτεί να αποκαλυφθούν «νέοι» πόροι και να "κατασκευαστούν" νέα συγκριτικά πλεονεκτήματα, που δεν θα είναι απαραίτητα "φυσικά", αλλά κάλλιστα μπορεί να είναι "ανθρωπογενή" (δηλαδή δημιουργήματα του ανθρώπου, όπως πχ. εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, συσσώρευση κεφαλαίου και γνώσης σε δυναμικούς τομείς), προετοιμάζοντας με αυτόν τον τρόπο το αύριο, με τη διεύρυνση των μελλοντικών επιλογών.

Σε ό,τι αφορά στα **Ισχυρά Σημεία (Πλεονεκτήματα)** των νησιών, τα κύρια συγκριτικά τους πλεονεκτήματα είναι η ποιότητα ζωής, η ασφάλεια (χαμηλή εγκληματικότητα), η πολιτιστική τους ταυτότητα και το φυσικό και πολιτιστικό τους κεφάλαιο. Η ποιότητα ζωής με τη χαμηλής έντασης καθημερινή ζωή, την ποιότητα του τοπίου, την εγγύτητα με τη φύση, τη χαμηλή ανθρώπινη πίεση στο περιβάλλον, αποτελούν πλεονεκτήματα που πρέπει να διατηρηθούν. Η υψηλή πυκνότητα φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου, σε συνδυασμό με την ισχυρή πολιτιστική ταυτότητα, δεν έχουν αξιοποιηθεί, ώστε να αναπτυχθούν θέσεις εργασίας σε νέα επαγγέλματα (πχ. πολιτιστικά επαγγέλματα, διαχείριση περιβάλλοντος, παροχή υπηρεσιών σε πολύ μικρές επιχειρήσεις) ή να «ανακαινιστούν» παραδοσιακά επαγγέλματα αξιοποιώντας την τοπική τεχνογνωσία, όπως αυτά για παραγωγή ποιοτικών και ασφαλών τροφίμων. Το «παλιό» πλεονέκτημα των νησιών, ως κόμβων ενός παγκόσμιου δικτύου μεταφορών, μπορεί σήμερα να αξιοποιηθεί πάνω σε ένα διαφορετικό αναπτυξιακό μοντέλο βασισμένο στην «ποιότητα ζωής».

Σε ό,τι αφορά στα **Αδύνατα Σημεία (Μειονεκτήματα)**, η νησιωτικότητα επηρεάζει άμεσα και μόνιμα κάποιες από τις πλέον κρίσιμες παραμέτρους της ελκυστικότητας των νησιών: προσπελασιμότητα, παροχή Υπηρεσιών Δημοσίου Συμφέροντος, παροχή ιδιωτικών υπηρεσιών, οργάνωση αγοράς, οικονομίες κλίμακας. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες αυξάνουν το κόστος κατασκευής υποδομών και λειτουργίας για επιχειρήσεις, δημόσιο τομέα και νοικοκυριά. Υπηρεσίες και προϊόντα που παράγονται στα νησιά δεν μπορούν να είναι ανταγωνιστικά σε επίπεδο τιμών στην ελληνική, την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια αγορά μια και η χαμηλού κόστους παραγωγή δεν είναι εφικτή στα νησιά.

Αυτά τα μειονεκτήματα έχουν επηρεάσει αρνητικά το επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού, τις ευκαιρίες απασχόλησης, τη διείσδυση νέων τεχνολογιών και καινοτομιών, την επιχειρηματικότητα δημιουργώντας ένα «σπιράλ» υπανάπτυξης.

Οι **Ευκαιρίες** (αυξημένη ζήτηση για ποιότητα ζωής, ποιοτική διατροφή, τουρισμός ειδικού ενδιαφέροντος κλπ) και οι **Κίνδυνοι** (κλιματική αλλαγή, παγκοσμιοποίηση, οικονομική κρίση, αύξηση τιμών ενέργειας, σπανιότητα νερού, μείωση αλιευτικών αποθεμάτων κλπ) είναι κοινά προβλήματα που απασχολούν τα νησιά, ανεξάρτητα από το μέγεθος και την αναπτυξιακή τους κατάσταση. Οι Ευκαιρίες πρέπει να αξιοποιηθούν για να βελτιώσουν το επιχειρηματικό περιβάλλον μέσα από «ήπιες υποδομές». «Άυλοι» πόροι πρέπει να αξιοποιηθούν για να επιτρέψουν σε κάθε νησί να αξιοποιήσει το δικό του δυναμικό. Το πώς θα γίνει αυτό εξαρτάται από τις δικές του δυνάμεις και την αποτελεσματική διακυβέρνηση.

Πιο αναλυτικά, τα νησιά μπορούν να αξιοποιήσουν:

■ τις **τεχνολογικές αλλαγές στους τομείς των επικοινωνιών και της πληροφόρησης**, των οποίων η εφαρμογή στον τομέα της παραγωγής, αναβαθμίζει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και επιτρέπει την εξ αποστάσεως συνεργασία. Η εφαρμογή τους στους τομείς της παιδείας, της υγείας, της μεταφοράς πληροφορίας, του εμπορίου, της προώθησης του τουρισμού κ.λ.π μπορεί να μειώσει σε μεγάλο βαθμό την απομόνωση που υφίστανται τα νησιά.

■ τις **άλλες τεχνολογικές αλλαγές** (ανάπτυξη νέων μορφών ενέργειας, τεχνολογίες μερικής υποκατάστασης φυσικών πόρων, πρόοδος στον τομέα των μεταφορών κλπ) που περιορίζουν τις επιπτώσεις που προέρχονται από το μικρό μέγεθος και την απομόνωση των νησιών.

■ τον **κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζουν σήμερα οι υπηρεσίες στο σχηματισμό του εθνικού πλούτου**, γεγονός που απελευθερώνει τα νησιά από τους περιορισμούς, τους οποίους επιβάλλουν η έλλειψη επαρκών φυσικών πόρων, η μικρή φέρουσα ικανότητά τους αλλά και ακόμη η μικρή τοπική αγορά (αφού η παραγωγή των υπηρεσιών επηρεάζεται λιγότερο από το πρόσθετο μεταφορικό κόστος).

■ τις **αλλαγές που καταγράφονται σχετικά με τις ανθρώπινες επιδιώξεις υπέρ ποιοτικών στόχων**, όπως η διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος, η προτίμηση για προϊόντα "υγιεινά", «πράσινα», μη μαζικής παραγωγής και υψηλής ποιότητας, η διάθεση προσέγγισης τοπικών πολιτισμών, η βελτίωση του πλαισίου της καθημερινής ζωής με στροφή προς τις μικρές κλίμακες. Τα φαινόμενα αυτά χαρακτηρίζουν συχνά τις μικρές και απομονωμένες

νησιωτικές κοινωνίες, δημιουργώντας ανάλογα πλεονεκτήματα.

■ την αυξανόμενη ζήτηση που εκφράζουν τα "λευκά κολάρα" (ερευνητές, ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων κλπ), οι καλλιτέχνες, άτομα με οικονομική επιφάνεια και άλλες κατηγορίες πληθυσμού, για εγκατάστασή τους σε χώρους με υψηλής ποιότητας φυσικό και δομημένο περιβάλλον αλλά και υψηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών.

■ τη συνεχώς αυξανόμενη βαρύτητα, που έχουν στον οικονομικό τομέα, ο ελεύθερος χρόνος και οι δραστηριότητες, που συνδέονται με αυτόν, και η αύξηση του πληθυσμού που έχει χρόνο να ταξιδεύει (3η ηλικία).

■ την ενίσχυση του περιφερειακού και τοπικού επιπέδου, ως του κατάλληλου επιπέδου λήψης αποφάσεων, για τη ρύθμιση των ανισορροπιών της αγοράς με στόχο την αποτελεσματικότερη διαχείριση των τοπικών προβλημάτων, υποκαθιστώντας στο ρόλο αυτό το κεντρικό κράτος, γεγονός που λειτουργεί σαν αντίβαρο στη διεθνοποίηση των οικονομιών.

Οι **Κίνδυνοι**, που προαναφέρθηκαν, έχουν παγκόσμια σημασία αλλά θα επηρεάσουν πιο πολύ τα νησιά, που αποτελούν περισσότερο «εύθραυστες» περιοχές απ' ό,τι οι ηπειρωτικές. Για παράδειγμα, καθόσον οι μεταφορές είναι ήδη ιδιαίτερα ακριβές στα νησιά, η αύξηση των τιμών στους ενεργειακούς πόρους θα αυξήσει δυσανάλογα το μεταφορικό κόστος. Το ίδιο ισχύει για την κλιματική αλλαγή: η ανύψωση της στάθμης της θάλασσας επηρεάζει περισσότερο τους κρίσιμους πόρους των νησιών, όπως τη διαθεσιμότητα πόσιμου νερού, τα πεδινά εδάφη, τις παραλίες, τους παράκτιους οικισμούς. Τέλος, η αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση εκθέτει τις παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες των νησιών, όπως τουρισμό, γεωργία και αλιεία, στον ανταγωνισμό με χώρες χαμηλού κόστους. Κατά συνέπεια, η συνεχής καινοτομία αποτελεί το μόνο όπλο επιβίωσης.

Με βάση λοιπόν την προηγούμενη ανάλυση, ποια στρατηγική των νησιών θα μπορούσε να προταθεί ως βιώσιμη; Μια τέτοια στρατηγική θα πρέπει να αναδεικνύει τα πλεονεκτήματα (ισχυρά σημεία) και να αξιοποιεί τις νέες ευκαιρίες που παρουσιάζει το εξωτερικό περιβάλλον, ενώ θα πρέπει με τις πολιτικές που υιοθετεί να αντιμετωπίζει τα μειονεκτήματα (δηλαδή τα αίτια της χαμηλής ελκυστικότητας) και να φροντίζει (πάλι με τις κατάλληλες πολιτικές και γενικά την κατάλληλη προετοιμασία), ώστε οι εξωτερικοί κίνδυνοι να επηρεάσουν στο ελάχιστο το/τα νησιά.

Η υιοθέτηση, από την ΕΕ, της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» διευκολύνει την πρόταση για Στρατηγική «Νησιά 2020» τριών ανάλογων προτεραιοτήτων.

Στρατηγική ΕΥΡΩΠΗ 2020	Στρατηγική Νησιά 2020
Εξυπνη μεγέθυνση: οικονομική ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση και στη καινοτομία	Ποιοτικά νησιά: εστιάζοντας σε ποιοτικά και επώνυμα προϊόντα και υπηρεσίες που αξιοποιούν τοπικούς πόρους και απευθύνονται σε ειδικές αγορές
Βιώσιμη μεγέθυνση: προαγωγή μιας περισσότερο αποτελεσματικής, ανταγωνιστικής και πράσινης οικονομίας	Πράσινα νησιά: μειώνοντας τη χρήση και αυξάνοντας την επανάχρηση των σπάνιων πόρων τους, όπως νερό, έδαφος, ενέργεια στην παραγωγή
«Συνολική» μεγέθυνση: ενθαρρύνοντας μια υψηλής απασχόλησης, οικονομία που να παράγει κοινωνική και εδαφική συνοχή	Νησιά ίσως ευκαιριών: δίνοντας τις ίδιες ευκαιρίες σε επιχειρήσεις και κατοίκους των νησιών, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη

Πιο αναλυτικά:

■ Η προτεραιότητα για **Ποιοτικά Νησιά** συνδέεται με την άποψη ότι στρατηγικές μαζικής και χαμηλού κόστους παραγωγής στα νησιά δεν είναι εφικτή, λόγω νησιωτικότητας, ώστε να κρατήσει τις νησιωτικές επιχειρήσεις στην ανταγωνιστική ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά. Μόνο η παραγωγή ποιοτικών αγαθών και υπηρεσιών, που βασίζονται σε τοπικούς πόρους και τεχνογνωσία, μπορούν να καταστήσουν τα νησιά ανταγωνιστικά σε συγκεκριμένες αγορές, όπως δείχνει και η εμπειρία. Νέα γνώση, καινοτομία και καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό αποτελούν προϋποθέσεις για την επιτυχία μιας τέτοιας στρατηγικής.

■ Η προτεραιότητα για **Πράσινα Νησιά** συνδέεται με το γεγονός ότι τα νησιά έχουν περιορισμένους πόρους. Η στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί στηρίζεται αφενός στη μείωση της χρήσης των πόρων όπως το νερό, η ενέργεια, το έδαφος και αφετέρου στην αύξηση της ανακύκλωσης των αποβλήτων, τόσο από τις επιχειρήσεις όσο και από τα νοικοκυριά. Το «πρασίνισμα» της οικονομίας αποτελεί μέρος της πολιτικής ποιότητας, αλλά αναφέρεται ξεχωριστά, δεδομένης της σπουδαιότητάς του για τα νησιά.

■ Η προτεραιότητα για **Νησιά Ίσων Ευκαιριών** συνδέεται με το στόχο για ίση πρόσβαση όλων των Ευρωπαίων πολιτών στις Υπηρεσίες Γενικού (Οικονομικού) Συμφέροντος, οι οποίες αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση ποιότητας ζωής και ανταγωνιστικής επιχειρηματικότητας, όπως εκφράστηκε ήδη το 1999 από το Σχέδιο Ανάπτυξης Ευρωπαϊκού Χώρου. Η σημασία των Υπηρεσιών Γενικού Συμφέροντος για την επίτευξη της οικονομικής, κοινωνικής και χωρικής συνοχής υπογραμμίζεται επίσης στη Συνθήκη της Λισσαβό-

νας (άρθρο 14 και πρωτόκολλο 26).

Με βάση τα νέα δεδομένα, θα πρέπει να γίνει συνείδηση ότι η “εξομοίωση” των νησιών με τις αναπτυγμένες μητροπόλεις της ευρωπαϊκής ηπείρου δεν μπορεί να αποτελεί στόχο μιας πολιτικής για τα νησιά. Η εξίσωση του επιπέδου διαβίωσης και της ποιότητας ζωής δεν μπορεί να περιορίζεται σε ποσοτικό επίπεδο, στα εισοδήματα, στη μαζική και ομοιόμορφη παραγωγή, στο χαμηλό κόστος. Μια τέτοια επιλογή, αρνείται την ίδια τη φύση του νησιού το οποίο αλλοιώνεται ανεπανόρθωτα, χωρίς καν να επιτυγχάνεται ο αντικειμενικός στόχος, δηλαδή η αύξηση της οικονομικής ευημερίας.

Τα νησιά έχουν ανάγκη να βελτιώσουν την ελκυστικότητά τους έτσι, ώστε να προσελκύσουν «νέο αίμα», σε ανθρώπους και δραστηριότητες, για να αναπληρώσουν ό,τι έχασαν κατά την περίοδο της περιθωριοποίησής τους. Αν αυτό αποτελεί το στόχο, πρόκληση αποτελεί η δημιουργία των μηχανισμών για την ανατροπή της μέχρι σήμερα πορείας που εμφανίζει τον μαζικό τουρισμό ως μονόδρομο.

Θα πρέπει να υπάρξει μια ολοκληρωμένη δέσμη μέτρων εφαρμογής, που θα προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, να αντιμετωπιστούν οι γενεσιουργές αιτίες των προβλημάτων. Η χαμηλή ελκυστικότητα και η υψηλή ευθραυστότητα (vulnerability) των νησιών πρέπει να αναδειχθούν ως ειδικά προβλήματα χωρικής συνοχής και να αντιμετωπιστούν με ολοκληρωμένη οριζόντια πολιτική που να κινείται σε δύο (2) κατευθύνσεις:

■ Μέτρα στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, δεδομένου ότι χρειάζεται η συνέχιση των διαρθρωτικών παρεμβάσεων, ώστε οι υποδομές και οι παρεχόμενες Υπηρεσίες Δημοσίου Συμφέροντος (Μεταφορές, Επικοινωνίες, Ενέργεια, Παιδεία, Υγεία), οι επιχειρήσεις και το ανθρώπινο δυναμικό των νησιών να μπορούν να παρακολουθούν τις εξελίξεις που σημειώνονται στην ηπειρωτική Ευρώπη σε ισότιμη βάση. Η χρηματοδότηση για άμβλυνση των επιπτώσεων της νησιωτικότητας θα πρέπει να συνεχίζεται, ανεξάρτητα του επιπέδου του ΑΕΠ.

■ Μέτρα στο πλαίσιο της πολιτικής της εσωτερικής αγοράς, ώστε να αρθεί η μειονεκτική θέση των νησιών σε σχέση με τις ηπειρωτικές περιοχές. Το γεγονός ότι τα νησιά, λόγω της φυσικής τους απομόνωσης δεν αποτελούν ουσιαστικά τμήμα την ενιαίας αγοράς, θα πρέπει να οδηγήσει σε ειδικές ρυθμίσεις που θα «διορθώνουν» αυτήν την κατάσταση. Η θεσμοθέτηση της Εκτίμησης Νησιωτικών Επιπτώσεων (λαμβάνοντας τα νησιά ως μια ξεχωριστή ενότητα στο πλαίσιο της χωρικής συνοχής) στις νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες, αποτελεί μια λύση για τις μελλοντικές πολιτικές.

Πέρα από τις πολιτικές που θα πρέπει να υλοποιήσουν Ευρωπαϊκή Ένωση

και Ελλάδα, με βάση την αρχή της επικουρικότητας, για να εφαρμοστεί η στρατηγική «Νησιά 2020» που αναλύθηκε προηγουμένως, θα πρέπει και οι αιρετές περιφερειακές και τοπικές αρχές να (ανα)προσανατολίσουν τη δράση τους, εφαρμόζοντας ένα στρατηγικό σχέδιο, προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερες συνθήκες και ιδιαιτερότητες της περιοχής τους αξιοποιώντας το νέο θεσμικό πλαίσιο του Προγράμματος «Καλλικράτη».

1.4. Διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στο νησιωτικό χώρο:

- χρειάζεται να βελτιωθεί η ελκυστικότητα για κατοικία και επιχειρηματική δραστηριότητα μέσα από δράσεις που θα διευκολύνουν την εγκατάσταση στα νησιά ανθρώπων και επιχειρήσεων και θα βελτιώνουν την ποιότητα ζωής ειδικά σε θέματα όπως μεταφορές, υγεία, έργα υποδομών, παροχή ενέργειας και νερού, διαχείριση περιβάλλοντος κλπ

- δεν υπάρχουν παρά υποδομές τοπικής σημασίας (επιπέδου νησιού), των οποίων οι υπηρεσίες επηρεάζουν ελάχιστα και συνήθως καθόλου την κατάσταση στα γειτονικά νησιά και την υπόλοιπη χώρα (πχ. Λιμάνια, δίκτυα, υποδομές υγείας και εκπαίδευσης)

- τα έργα που εκτελούνται είναι τοπικής σημασίας και θα πρέπει να αποφασίζονται (σκοπιμότητα) και να εκτελούνται σε επίπεδο νησιού

- το κόστος μετακίνησης των πολιτών εκτός νησιού για απόκτηση υπηρεσιών δημοσίου συμφέροντος (ΥΔΣ) είναι υψηλό. Οι ΥΔΣ πρέπει να «μετακινούνται» και να προσφέρονται στον τόπο κατοικίας του νησιώτη σε επίπεδο ανάλογο των άλλων περιοχών της χώρας,

κατά την εκπόνηση του Προγράμματος «Καλλικράτης», αποφασίστηκε:

α) να υπάρξει ένας δήμος ανά νησί, ώστε όλες οι ενέργειες αναπτυξιακού σχεδιασμού να έχουν έναν ενιαίο φορέα που να τις συντονίζει, για να είναι περισσότερο αποτελεσματικός και

β) να μεταφερθούν περισσότερες αρμοδιότητες στους νησιωτικούς δήμους σε σύγκριση με τους ηπειρωτικούς δήμους, ώστε να διευκολυνθεί η εξυπηρέτηση πολιτών και επιχειρηματιών χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να μετακινηθούν μακριά από το νησί της μόνιμης κατοικίας τους.

Θα πρέπει λοιπόν να καταστεί σαφές στους αιρετούς αλλά και στους υπηρειακούς παράγοντες ότι με τις διαδοχικές μεταρρυθμίσεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (Προγράμματα «Καποδιστρίας» και «Καλλικράτης») δεν άλλαξαν απλά τα γεωγραφικά όρια των Δήμων. Το σημαντικότερο είναι ότι άλλαξαν οι ευθύνες των δημοτικών αρχών. Από την κατάσταση που ήταν αρμόδιοι για την έκ-

δοση ορισμένων πιστοποιητικών και για την ύδρευση-αποχέτευση-σκοουπίδια, τώρα καλούνται να αναλάβουν τον αναπτυξιακό τους σχεδιασμό. Καταγράφεται λοιπόν όχι μόνο μια ποσοτική αύξηση αρμοδιοτήτων που πρέπει να τις ενεργοποιήσουν, αλλά και ένα ποιοτικό άλμα από τη διαχείριση ορισμένων τοπικών υποθέσεων στη χάραξη του μέλλοντος του τόπου τους. Και αυτό είναι ακόμη εντονότερο στα νησιά, όπου η μεταφορά αρμοδιοτήτων είναι μεγαλύτερη.

Για να αντιμετωπίσουν με επιτυχία την νέα πρόκληση οι Δήμοι, πρέπει να προχωρήσουν σε μεσοχρόνιο πενταετή σχεδιασμό, όπως περιγράφει ο νέος νόμος, και να αξιοποιήσουν τα εργαλεία που τους δίνει. Για το λόγο αυτό, προτείνονται τρία (3) βήματα σχεδιασμού:

■ **1ο βήμα:** Η επεξεργασία του **Οράματος και των Στρατηγικών Στόχων**, για την ανάπτυξη ενός νησιού. Πρέπει να απαντηθεί η ερώτηση «πώς θέλουμε να βλέπουμε το νησί» σε 10, 15 ή και 20 χρόνια μετά. Με τι είδους επιχειρήσεις και ποια απασχόληση, με ποιο τοπίο (καλλιεργημένες περιοχές, πυκνή δόμηση, τσιμεντοποίηση κλπ), με τι είδους κατοίκους (πχ. με παιδεία, νέους, συνταξιούχους), με ποια οργάνωση ζωής και υπηρεσιών, κλπ. Είναι ένας δύσκολος και έντονος προβληματισμός, αλλά απαραίτητος, αν θέλουμε οι τοπικές αρχές να επηρεάζουν τις εξελίξεις και να συμμετέχουν ενεργά και ουσιαστικά στη διαμόρφωση του μέλλοντος στον τόπο τους και να μην είναι απλοί «πυροσβέστες» προβλημάτων. Η γνώση των γενικότερων τάσεων της ανάπτυξης στο ανταγωνιστικό περιβάλλον, της κατάστασης του νησιού, καθώς και ο εντοπισμός των προβλημάτων και των αιτιών που τα δημιούργησαν αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε ο σχεδιασμός να είναι αποτελεσματικός.

■ **2ο βήμα:** Ο προσδιορισμός των **επιμέρους στόχων με βάση το όραμα και τους στρατηγικούς στόχους και η επεξεργασία ενός πενταετούς επιχειρησιακού σχεδίου** με συγκεκριμένους άξονες δράσης, με χρονοδιάγραμμα και φορέα υλοποίησης, με προϋπολογισμό και αναμενόμενα αποτελέσματα. Όλα τα παραπάνω στόχο θα έχουν την επίλυση των προβλημάτων (πχ. ανεργία, μετανάστευση, έλλειψη νερού, κλείσιμο επιχειρήσεων, χαμηλή προσπελασιμότητα). Η σύνταξη πενταετούς προγράμματος αποτελεί υποχρέωση κάθε Δήμου, σύμφωνα με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης».

■ **3ο βήμα:** Η επεξεργασία **ετήσιου προγραμματισμού** και υλοποίησης δράσεων και έργων μέσα από τον Προϋπολογισμό του Δήμου, το Τεχνικό του Πρόγραμμα αλλά και η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους αποτελούν τη φάση υλοποίησης του σχεδιασμού. Στο έργο αυτό συντονίζονται και συμμετέχουν τα Νομικά Πρόσωπα και οι Ανώνυμες Εταιρείες του Δήμου, ανάλογα με τον τομέα ευθύνης τους.

2. Αρμοδιότητες νησιωτικών Δήμων, όργανα λήψης αποφάσεων, διαδικασίες υλοποίησης

Το ερώτημα στο οποίο πρέπει να απαντήσει η ενότητα αυτή, είναι ποιος είναι ο ρόλος ενός αιρετού σε ένα δήμο και πώς μπορεί να λειτουργήσει με βάση τις νέες συνθήκες που δημιουργεί το Πρόγραμμα «Καλλικράτης». Αν και υπάρχουν πολλές δυνατότητες, αλλά και πιθανά εμπόδια, στο νέο πλαίσιο λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης, που ενδεχομένως θα αποκαλυφθούν με τη λειτουργία του νέου θεσμού, είναι απαραίτητο να επισημανθούν ορισμένα βασικά στοιχεία.

Με βάση το Σύνταγμα, *οι δημοτικές και οι κοινοτικές αρχές διευθύνουν και ρυθμίζουν όλες τις τοπικές υποθέσεις, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας, με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας.* Άρα, καταρχήν οι Δήμοι είναι υπεύθυνοι για τα θέματα αναπτυξιακού σχεδιασμού, που είναι και το αντικείμενο της παρούσας ενότητας.

Κατά δεύτερον, οι Δήμοι έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες σε επιμέρους θέματα. Ήδη, με την ισχύουσα νομοθεσία και με βάση το άρθρο 75 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, οι Δήμοι είναι αρμόδιοι για μια σειρά δράσεων σε τομείς όπως Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος, Ποιότητας Ζωής και Εύρυθμης Λειτουργίας των Πόλεων και των Οικισμών, Απασχόλησης, Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης, Παιδείας, Πολιτισμού και Αθλητισμού και Πολιτικής Προστασίας. Πολλές από αυτές τις αρμοδιότητες δεν έχουν αξιοποιηθεί μέχρι τώρα από πολλούς ΟΤΑ, λόγω έλλειψης ανθρώπινων και χρηματικών πόρων.

Από το 2011, με βάση το Πρόγραμμα «Καλλικράτης», προστίθενται νέες αρμοδιότητες στους παραπάνω τομείς αλλά και σε νέους, ενώ στα νησιά υπάρχει ιδιαίτερη πρόνοια για πρόσθετη μεταφορά αρμοδιοτήτων, με στόχο να υπάρχει σχετική αυτονομία στον αναπτυξιακό σχεδιασμό και στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων και κατοίκων.

Συγκεκριμένα, στους Δήμους μεταφέρεται μια σειρά από αρμοδιότητες σε κείριους τομείς όπως:

■ Εντοπισμένες πολεοδομικές εφαρμογές και έκδοση οικοδομικών αδειών, όπως είναι η έκδοση οικοδομικών αδειών, ο προέλεγχος για την έκδοσή τους, ο έλεγχος μελετών για οικοδομικές άδειες, συναφούς χαρακτήρα πολεοδομικές αρμοδιότητες, καθώς και ο έλεγχος και η επιβολή προστίμων για την κατασκευή αυθαιρέτων κτισμάτων.

■ Έκδοση σειράς επαγγελματικών αδειών, όπως έκδοση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας συνεργείων επισκευής και συντήρησης αυτοκινήτων, μοτοσικλετών και μοτοποδηλάτων, χορήγηση άδειας πωλητή πετρελαιοειδών προϊόντων για θέρμανση, χορήγηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας στεγνωκαθαριστηρίων, πλυντηρίων ρούχων, χορήγηση, ανανέωση, ανάκληση και αφαίρεση αδειών εκγυμναστών, καθώς και ίδρυση και λειτουργία σχολών υποψηφίων οδηγών αυτοκινήτων και μοτοσικλετών κ.ά. Άλλες αρμοδιότητες όπως την δυνατότητα έκδοσης αποφάσεων για την ίδρυση, τη διάλυση και τον καθορισμό του τρόπου λειτουργίας των λαϊκών αγορών, χο-

ρήγηση αδειών εκμετάλλευσης περιπτέρων, χορήγηση άδειας άσκησης υπαιθριου πλανόδιου εμπορίου, εξαίρεση επιχειρήσεων, εκμεταλλεύσεων, υπηρεσιών ή εργασιών γενικά από τις διατάξεις περί ανάπαυσης την Κυριακή και τις λοιπές ημέρες αργίας, καθώς και τον καθορισμό των χρονικών ορίων λειτουργίας καταστημάτων και επιχειρήσεων, χορήγηση αδειών ίδρυσης συσκευαστηρίων νωπών αλιευμάτων κ.ά.

■ Κοινωνικής πρόνοιας όπως χορήγηση κάρτας αναπηρίας, χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών παιδικών ή βρεφονηπιακών σταθμών, μέριμνα για την εύρυθμη λειτουργία, συντήρηση και φύλαξη των Μονάδων Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας - Κέντρων Υγείας, συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για τη οργάνωση και ανάπτυξη του Ε.Κ.Α.Β. στη χωρική αρμοδιότητα του δήμου καθώς και για την οργάνωση αερομεταφοράς ασθενών κ.ά

■ Γεωργίας, κτηνοτροφίας, αλιείας με αρμοδιότητες όπως α) Διαχείριση βοσκοτόπων, β) αγροτική οδοποιία, γ) προγράμματα των νέων αγροτών, δ) άδειες για καταστήματα γεωργικών φαρμάκων, ε) υγειονομική καταλληλότητα ζώων και αυτοκινήτων που τα μεταφέρουν στ) χορήγηση αδειών αναφύτευσης αμπελώνων και παρακολούθηση και έλεγχο της διακίνησης οίνου καθώς και αρμοδιότητες του τομέα Αλιείας (χορήγηση άδειας αλιείας, παρακολούθηση της ρύπανσης και της μόλυνσης του υδατικού περιβάλλοντος κ.ά.)

■ Εκτέλεσης έργων, διασφάλισης συγκοινωνιακών υποδομών

■ Προστασίας της δημόσιας υγείας

■ Παιδείας, με αρμοδιότητες για ανέγερση σχολείων και κατανομή πιστώσεων στις Σχολικές Επιτροπές για την επισκευή και συντήρηση των σχολικών κτιρίων, τη μεταφορά μαθητών από τον τόπο διαμονής στο σχολείο φοίτησης, εποπτεία και έλεγχος των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων κ.ά. Αποκτούν, επίσης, αρμοδιότητες στον τομέα της δια βίου μάθησης, όπως τη δυνατότητα ίδρυσης, λειτουργίας και εποπτείας Κέντρου δια βίου μάθησης, όπως σχολές γονέων και κέντρα κατάρτισης ανηλίκων.

■ Αθλητισμού, πολιτισμού

Οι **νησιωτικοί Δήμοι** με περισσότερες αρμοδιότητες, σε σχέση με τους ηπειρωτικούς Δήμους, αναλαμβάνουν και επιπλέον αρμοδιότητες που στην υπόλοιπη Ελλάδα ασκούνται από την Περιφέρεια, ιδιαίτερα στους τομείς που σχετίζονται με την παροχή υπηρεσιών στήριξης της τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης της ποιότητας ζωής των νησιωτών. Οι αρμοδιότητες αυτές σχετίζονται ιδιαίτερα με τους τομείς της Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Ενέργειας, Εμ-

πορίου, Τουρισμού και Απασχόλησης, Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος, Μεταφορών και Επικοινωνιών, συνεργασίας με το ΕΚΑΒ, στο πλαίσιο αρτιότερης οργάνωσης της αερομεταφοράς ασθενών, με παράλληλη δυνατότητα χρήσης ιδίων μέσων για την άμεση ανταπόκριση της ανάγκης αυτής.

Δεδομένου ότι θα υπάρχουν μικροί νησιωτικοί Δήμοι, που θα μπορούν να ασκούν ορισμένες μόνο από τις νέες αυτές αρμοδιότητες, εισάγεται ειδική πρόβλεψη για τη διοικητική τους υποστήριξη με τη διασφάλιση των διοικητικών, οργανωτικών, τεχνικών και οικονομικών προϋποθέσεων για την άσκησή τους, με τη μεταβίβαση πόρων, στελεχιακού δυναμικού και υποδομών της καταργούμενης Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και των αρμόδιων Κρατικών υπηρεσιών.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό τα όργανα λήψης αποφάσεων που παρεμβαίνουν στις διάφορες φάσεις επίτευξης του οράματος του σχεδιασμού και των στρατηγικών στόχων της ανάπτυξης, να μη συγχέουν την ανάπτυξη με την υλοποίηση μεμονωμένων έργων (και μάλιστα έργων υποδομών), όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα. Τα έργα υποδομών αποτελούν μόνο ένα τμήμα του σχεδιασμού, ενώ υπάρχουν και άλλες δράσεις που είναι απαραίτητες για την απόδοση των έργων υποδομών. Ένα παράδειγμα ολοκληρωμένου σχεδιασμού, όπου φαίνεται η ανάγκη για δράσεις με διαφορετικό περιεχόμενο, έχει εμφανιστεί στην περίπτωση του τουρισμού. Η επιτυχία ενός Στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης εξαρτάται:

- τόσο από μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ανάπτυξη του νησιού, κατά την κατάρτισή του με τη συνεχή συνεργασία δημόσιων φορέων, επιχειρήσεων, εργαζομένων, ΜΚΟ, συλλόγων, τοπικού πληθυσμού και γενικά όλων των ενδιαφερόμενων στην επίτευξη των κοινών στόχων, στην επίτευξη του οράματος,

- όσο από μια συστηματική παρακολούθηση της υλοποίησής του μέσα από τα διαφορετικά εκτελεστικά όργανα, τα νομικά πρόσωπα, τις επιχειρήσεις και επιτροπές του δήμου.

Επομένως, ένας δημοτικός ή ένας τοπικός σύμβουλος πρέπει να δραστηριοποιείται τόσο κατά το σχεδιασμό, όσο και κατά την υλοποίηση του προγράμματος με τρόπο, ώστε να προωθείται η επίτευξη των κοινών στόχων είτε μέσα από τις Επιτροπές του Δημοτικού Συμβουλίου, τα ΔΣ νομικών προσώπων του Δήμου, είτε και από το ίδιο το Δημοτικό Συμβούλιο. Η παρέμβαση αυτή μπορεί να γίνεται μέσα από τα διαφορετικά όργανα του Δήμου. Σύμφωνα με το νέο σύστημα δημοτικής διακυβέρνησης, μπορούμε να διακρίνουμε τα πα-

ρακάτω όργανα με ουσιαστικό ρόλο στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση της πολιτικής του Δήμου.

Συμβουλευτικά όργανα

A. Επιτροπή Διαβούλευσης (υποχρεωτική για Δήμους με πάνω από 10.000 κατοίκους και προαιρετική για μικρότερους): τα μέλη της προέρχονται από τους παραγωγικούς φορείς του Δήμου, εκπρόσωπους εργαζομένων, επιχειρήσεων, επιστημονικούς συλλόγους, ομάδες πολιτών. Συνεδριάζει υποχρεωτικά τέσσερις (4) φορές το χρόνο (μία πριν από τη σύνταξη του ετήσιου προγράμματος δράσης) και εξετάζει τα τοπικά θέματα και γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος, καθώς και για τα προγράμματα δράσης του δήμου (τεχνικό πρόγραμμα, επιχειρησιακό πρόγραμμα). Στο όργανο αυτό δεν συμμετέχουν Δημοτικοί Σύμβουλοι.

B. Ερευνητικό Ινστιτούτο Νησιωτικής Πολιτικής: σύμβουλος του κράτους και της αυτοδιοίκησης σε χάραξη και άσκηση πολιτικών στις νησιωτικές περιοχές, με τη συνεργασία ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της ημεδαπής και της αλλοδαπής, καθώς και με ομοειδούς αντικειμένου Ινστιτούτα της αλλοδαπής. Το Ινστιτούτο αυτό έχει συσταθεί (άρθρο 208) αλλά δεν έχει λειτουργήσει.

Επιτροπές Δημοτικού Συμβουλίου που είναι είτε υποχρεωτικές, είτε προαιρετικές με εκτελεστικές και /ή γνωμοδοτικές αρμοδιότητες:

A. Οικονομική Επιτροπή (πρώην Δημαρχιακή Επιτροπή): είναι το όργανο παρακολούθησης και ελέγχου της οικονομικής λειτουργίας του Δήμου, καθώς συντάσσει τον προϋπολογισμό και ελέγχει την υλοποίησή του, εγκρίνει δαπάνες, διενεργεί διαγωνισμούς, εισηγείται προς το Δημοτικό Συμβούλιο για σύναψη δανείων, αξιοποίηση της περιουσίας, επιβολή τελών κλπ).

B. Επιτροπή Ποιότητας Ζωής υποχρεωτική για δήμους με περισσότερους από 10.000 κατοίκους με σημαντικές αρμοδιότητες σε θέματα όπως καθορισμού χώρων - λαϊκών αγορών - υπαίθριου εμπορίου, αδειοδοτήσεις καταστημάτων και επιχειρήσεων, ενώ έχει εισηγητικό ρόλο προς το Δημοτικό Συμβούλιο σε θέματα χωροταξικού, πολεοδομικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα.

Γ. Επιτροπή Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής: συστήνεται υποχρεωτικά, ειδικά στους νησιωτικούς δήμους, για την επεξεργασία και εισήγηση στο Δημοτικό Συμβούλιο θεμάτων τουριστικής ανάπτυξης και προβολής του δήμου.

Δ. Συμβούλιο Ένταξης μεταναστών, το οποίο συγκροτείται και λειτουργεί

γεί ως γνωμοδοτικό όργανο σε κάθε δήμο, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, για την ενίσχυση της ένταξης των μεταναστών στην τοπική κοινωνία. Έργο του είναι η καταγραφή και η διερεύνηση προβλημάτων, τα οποία αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, που κατοικούν μόνιμα στην Περιφέρεια του δήμου με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Ένας Δήμος μπορεί να συστήνει (άρθρο 70) και άλλες θεματικές επιτροπές, όπως την **Επιτροπή Ανάπτυξης και Απασχόλησης** (με αρμοδιότητες στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας, αλιείας, εμπορίου, απασχόλησης, κατάρτισης) και την **Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων** (με αρμοδιότητα την κοινωνική πρόνοια, που ως θέμα τοπικής πολιτικής ανήκει πλέον στους δήμους και τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας) για την κάλυψη όλων των βασικών αρμοδιοτήτων των Δήμων.

Οι επιτροπές αυτές στις οποίες συμμετέχουν δημοτικοί σύμβουλοι όλων των παρατάξεων, υπάλληλοι, εμπειρογνώμονες και εκπρόσωποι φορέων επιχειρούνται και εισηγούνται στο Δημοτικό Συμβούλιο θέματα αρμοδιότητάς τους.

Εκτελεστικά όργανα:

Δήμαρχος με βασικό ηγετικό ρόλο στο συντονισμό των δράσεων του Δήμου ασκεί τις αρμοδιότητές του ως πρόεδρος της Εκτελεστικής αλλά και της Οικονομικής Επιτροπής,

Αντιδήμαρχοι, θεματικοί και τοπικοί,

Εκτελεστική Επιτροπή: συλλογικό όργανο άσκησης, συντονισμού και λογοδοσίας της εκτελεστικής λειτουργίας στην Αυτοδιοίκηση που αποτελείται από το Δήμαρχο, τους Αντιδημάρχους και το Γενικό Γραμματέα του Δήμου, χωρίς δικαίωμα ψήφου,

Τοπικές και Δημοτικές Κοινότητες: τα σημερινά τοπικά και δημοτικά διαμερίσματα, αλλά και οι συνενωμένοι δήμοι

Υπηρεσίες Δήμου.

Τοπικές και Δημοτικές Κοινότητες με σημαντικές αρμοδιότητες, ξεχωριστό προϋπολογισμό, δυνατότητα εκτέλεσης έργων και διαχείρισης τοπικών υποθέσεων.

Υποστηρικτικά όργανα

Α) Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου:

■ Ένα (1) για τους τομείς κοινωνικής προστασίας, αλληλεγγύης και παιδείας

■ Ένα (1) για τους τομείς πολιτισμού, αθλητισμού και περιβάλλοντος

- Ένα (1) λιμενικό ταμείο και
- Δύο (2) σχολικές επιτροπές (μια για τις σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και μια για τις σχολικές μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)

Β) Επιχειρήσεις.

- Μια (1) Κοινοφελή Επιχείρηση
- Μια (1) Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης- Αποχέτευσης (ΔΕΥΑ)
- Μια (1) Δημοτική Ανώνυμη Εταιρεία

εφόσον είχαν συσταθεί στους δήμους προς συνένωση.

Στα διοικητικά συμβούλια αυτών των φορέων τοποθετούνται και δημοτικοί σύμβουλοι.

Τέλος, ως νέος θεσμός εσωτερικής καταπολέμησης της κακοδιοίκησης και διαμεσολάβησης μεταξύ πολιτών, επιχειρήσεων και Δήμων καθιερώνεται ο **θεσμός του «Συμπαραστάτη» του Δημότη και της Επιχείρησης** με αποστολή την έγκαιρη καταπολέμηση της κακοδιοίκησης, τη διασφάλιση της αμεροληψίας των δημοτικών αρχών, τη βελτίωση της εξυπηρέτησης των πολιτών και των επιχειρήσεων, καθώς και την αποσυμφόρηση του δημάρχου και άλλων αιρετών οργάνων του δήμου από τη συσσώρευση αιτημάτων και παραπόνων των πολιτών. Με αυτόν τον τρόπο, αποτρέπονται πρόσθετες διαδικασίες, για παράδειγμα προσφυγές σε ελεγκτικούς μηχανισμούς και στη δικαιοσύνη, με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση διαδικασιών, πόρων, χρόνου, χρήματος και ελαχιστοποίηση της ταλαιπωρίας των πολιτών.

Σκοπιμότητα και νομιμότητα των αποφάσεων

Βασική πρόθεση του Προγράμματος «Καλλικράτης», είναι εκτός από τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των Δήμων, η πάταξη της διαφθοράς μέσα από ένα νέο σύστημα ελέγχων. Για να μπορέσει ένας νέος Δήμος να ξεπεράσει τα προβλήματα που συναντώνται μέχρι σήμερα στους Δήμους (αλλά και σε όλους τους άλλους φορείς άσκησης εξουσίας στη χώρα μας) θα πρέπει να ξεκαθαριστούν οι ρόλοι μεταξύ των αιρετών και της διοίκησης.

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται, στο πλαίσιο της λειτουργίας ενός Δήμου όπως και κάθε οργανισμού, μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο (2) κατηγορίες:

- σε εκείνες που είναι **αποφάσεις σκοπιμότητας** και αφορούν τις λεγόμενες αποφάσεις πολιτικής του Δήμου οι οποίες γίνονται με βάση τις προτάσεις των αρμόδιων υπηρεσιών: πχ. η κατανομή του τεχνικού προγράμματος μεταξύ των διαφορετικών προτεραιοτήτων (πχ. έργα οδοποιίας, αγροτικής ανάπτυξης, ύδρευσης, κοινωνικής πολιτικής, τουρισμού κα), σε επιμέρους έργα (πχ. επιλογή μεταξύ διαφορετικών έργων οδοποιίας ή ο καθορισμός

των δράσεων τουριστικής προβολής του Δήμου). Οι αποφάσεις αυτές είναι αρμοδιότητας των αιρετών οργάνων συλλογικών ή μονοπρόσωπων και στόχο πρέπει να έχουν τη βελτίωση της αναπτυξιακής πορείας του Νησιού-Δήμου και την εξυπηρέτηση των πολιτών. Πρέπει λοιπόν οι Δημοτικοί Σύμβουλοι, μέσα από τις διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων, να μεριμνούν, ώστε να εξασφαλίζεται το καλύτερο αποτέλεσμα για το γενικό συμφέρον. Πρέπει να φροντίζουν για τη βιώσιμη ανάπτυξη του νησιού τους.

■ σε εκείνες που είναι **αποφάσεις νομιμότητας** και σχετίζονται με την εφαρμογή της νομοθεσίας, είτε κατά την υλοποίηση του προγράμματος του δήμου, είτε για την εξυπηρέτηση των πολιτών πχ. έκδοση πολεοδομικής άδειας, διαδικασίες προμηθειών, εκτέλεσης έργων, αδειοδότησης καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, επιβολή ποινών για παραβιάσεις της νομοθεσίας κλπ. Οι αποφάσεις αυτές πρέπει να λαμβάνονται με βάση την ισχύουσα νομοθεσία. Τα δε αιρετά όργανα, ακόμα και αν τις υπογράφουν, δεν έχουν δικαίωμα να τις μεταβάλουν, διότι με τον τρόπο αυτόν παρανομούν. Αν υπάρχει αμφιβολία για το κατά πόσο η εισήγηση της υπαλληλικής ιεραρχίας είναι σύννομη, θα πρέπει, στην περίπτωση αυτή, να την αναπέμπουν για επανεξέταση. Ο έλεγχος νομιμότητας των πράξεων των Δήμων θα γίνεται με βάση ένα τριπλό σύστημα για τη διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος: Αυτοτελής Υπηρεσία Εποπτείας της Αυτοδιοίκησης, Ελεγκτικό Συνέδριο, ανάρτηση αποφάσεων στο διαδίκτυο.

Με βάση τα προηγούμενα, οι αιρετοί εστιάζουν τη δράση τους στη λήψη αποφάσεων, ενώ πρέπει παρακολουθούν την υλοποίησή τους. Η παρέμβασή τους για την υλοποίηση μιας ενέργειας πρέπει να περιορίζεται στη διασφάλιση ότι πράγματι υλοποιείται και μέσα στο συντομότερο χρονικό διάστημα (χωρίς κωλυσιεργίες), ώστε να αποδώσει, το ταχύτερο, τα αναμενόμενα αποτελέσματα προς το κοινωνικό σύνολο.

3. Ποιότητα ζωής - εξυπηρέτηση του πολίτη σχεδιασμός υπηρεσιών δημοσίου συμφέροντος

3.1. Το ζήτημα των μεταφορών και συγκοινωνιών του νησιώτικου χώρου

Σε παλαιότερες εποχές, όταν τα συστήματα μεταφορών - βασισμένα στις θαλάσσιες συγκοινωνίες - ήταν λιγότερο εξελιγμένα και διαφορετικά οργανωμένα, τα νησιά αποτελούσαν βασικούς σταθμούς-κόμβους ενός δικτύου οικισμών. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αυτάρκεια αποτελούσε βασική στρατηγική επιβίωσης, σε επίπεδο νησιού ή ομάδας νησιών, και επομένως η τοπική παραγωγή είχε λόγο ύπαρξης. Εξ αιτίας των μικρών απομονωμένων αγορών, ακόμα και οι λιγότερο παραγωγικές δραστηριότητες εύρισκαν αγοραστικό κοινό.

Η παγκοσμιοποίηση και τα σύγχρονα οικονομικά συστήματα, της μαζικής παραγωγής και της ενοποίησης των αγορών, οδηγούν τα νησιά στην περιφροποίηση, δεδομένου ότι βρίσκονται σε απόσταση τόσο από τα οικονομικά και πολιτικά κέντρα λήψης αποφάσεων, όσο και από τα μεγάλα αστικά κέντρα- ενώ προστίθεται και το θέμα της φυσικής τους απομόνωσης, εξ αιτίας της ασυνέχειας του χώρου. Στην περίπτωση των νησιωτικών συμπλεγμάτων, παρατηρείται το φαινόμενο της “διπλής νησιωτικότητας” των μικρότερων νησιών που κινούνται ως δορυφόροι των μεγαλύτερων στην πληθώρα των ελληνικών αρχιπελάγων (πχ. Β.Αιγαίο, Κυκλάδες, Δωδεκάνησα, Νησιά Ιονίου).

Ειδικά στη περίπτωση του Αιγαίου, όπου το σύστημα των θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών χαρακτηρίζεται ως ακτινικό με κέντρο την Αθήνα, παρουσιάζεται το φαινόμενο της έλλειψης ενδοπεριφερειακών συνδέσεων, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τις εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ των νησιών για προϊόντα που είναι συμπληρωματικά και την πρόσβαση στο διοικη-

τικό κέντρο του (παλιού) Νομού ή της Περιφέρειας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία δημιουργίας ισχυρών νησιωτικών περιφερειακών διοικητικών και παραγωγικών κέντρων- αντίστοιχων με εκείνα της ηπειρωτικής χώρας.

Ο συνδυασμός των παραπάνω συνεπάγεται αυξημένο κόστος που εκφράζεται ως:

■ **κόστος σε χρόνο** που οφείλεται στο γεγονός ότι, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στην ηπειρωτική χώρα, η μεταφορά επιβατών και εμπορευμάτων γίνεται μόνο με δημόσια μεταφορικά μέσα και εξαρτάται από την πυκνότητα των δρομολογίων. Αυτά μπορεί να είναι είτε καθημερινά για τα μεγαλύτερα νησιά -καθώς και για τα νησιά με τουριστική κίνηση κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού- είτε μερικές φορές την εβδομάδα για τα μικρότερα νησιά. Ορισμένα από τα τελευταία δεν έχουν καμία άμεση συγκοινωνία με την πρωτεύουσα.

Αν στη συχνότητα των δρομολογίων προστεθεί και ο χρόνος μεταφοράς, που είναι πολλαπλάσιος από τον απαιτούμενο χρόνο για να διανυθούν τα ίδια χιλιόμετρα στην ξηρά, διαπιστώνεται ότι ακόμη και τα νησιά που διαθέτουν το καλύτερο συγκοινωνιακό δίκτυο, βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση απ' ό,τι βρίσκονται οι απομονωμένες ηπειρωτικές περιοχές.

Η ύπαρξη αεροπορικής σύνδεσης για σημαντικό αριθμό νησιών μειώνει κατά πολύ το κόστος σε χρόνο για τους επιβάτες, αλλά αυξάνει το κόστος σε χρήμα. Αντίθετα, οι εμπορευματικές μεταφορές δεν επηρεάζονται από την ύπαρξη αεροπορικής σύνδεσης εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων (πχ. πολύ ευπαθή αγαθά, κάλυψη επειγουσών αναγκών).

■ **κόστος χρηματικό**, τόσο σε ό,τι αφορά στη λειτουργία των επιχειρήσεων

όσο και τη διαβίωση των κατοίκων. Αυτό οφείλεται κύρια στο αυξημένο μεταφορικό κόστος, που συνεπάγεται η μετακίνηση στη θάλασσα, η μεταφόρτωση και η χρήση πολλαπλών μεταφορικών μέσων, η μονοπωλιακή θέση των μεταφορικών εταιρειών, εξ αιτίας της έλλειψης ανταγωνισμού, καθώς και η ασυνεχής ροή των μεταφορικών μέσων, λόγω της παρεμβολής της θάλασσας. Η τελευταία επιβάλλει δημιουργία αυξημένων αποθεμάτων στις επιχειρήσεις, ενώ δημιουργεί και άλλα εμπόδια στη λειτουργία τους πχ. από καθυστέρηση πρώτων υλών, από έλλειψη ανταλλακτικών. Τέλος, η αδυναμία δημιουργίας οικονομιών κλίμακας και συγκέντρωσης, λόγω του κατακερματισμού του χώρου, έχει ως αποτέλεσμα αυξημένες τιμές στα παραγόμενα και προσφερόμενα αγαθά και υπηρεσίες.

3.1.1. Υφιστάμενη κατάσταση των υποδομών μεταφορών και συγκοινωνιών

Ο νησιωτικός χαρακτήρας, η γεωγραφική θέση των νησιών (ειδικά του Αιγαίου) ως προς τη χώρα και οι ανάγκες ενδο- και δια- περιφερειακών συνδέσεων καθιστούν θεμελιώδη το ρόλο των μεταφορών, ιδίως αεροπορικών και θαλάσσιων. Ο κατακερματισμός του χώρου επιβάλλει τη λειτουργία ενός πυκνού δικτύου αεροδρομίων/ ελικοδρομίων και λιμανιών, σημαντικές βελτιώσεις των οποίων πραγματοποιήθηκαν μέσω των ευρωπαϊκών συγχρηματοδοτήσεων. Ο αναπτυξιακός ρόλος των οδικών μεταφορών περιορίζεται κατ' ανάγκη σε επίπεδο νησιού, με σημασία ανάλογη του μεγέθους του χερσαίου χώρου που αφορούν και του εύρους των αναγκών που ικανοποιούν. Συχνές είναι οι προβληματικές συνδέσεις κύριων οικιστικών κέντρων με τα σημεία εισόδου/ εξόδου (λιμάνι ή αεροδρόμιο) ορισμένων νησιών.

Η προσπελασιμότητα των νησιών διαφοροποιείται αισθητά κατά τη διάρκεια του χρόνου τόσο σε ό,τι αφορά στα αεροπορικά, όσο και στα ακτοπλοϊκά δρομολόγια. Πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο οι θαλάσσιες, όσο και οι αεροπορικές μεταφορές δεν παρέχουν επαρκείς ενδοπεριφερειακές συνδέσεις. Η ανεπάρκεια συνδέσεων αναφέρεται στην ποσότητα, στην ποιότητα και στη χρονική διάρκεια. Έτσι, συχνά παρατηρείται το φαινόμενο της αδυναμίας μετακίνησης ενδοπεριφερειακά, χωρίς τη μεσολάβηση ενδιάμεσου σταθμού, είτε με αεροπλάνο, είτε με πλοίο, καθώς εκλείπουν ενδοπεριφερειακές κομβικές ανταποκρίσεις.

Όσον αφορά στις θαλάσσιες μεταφορές, το σύστημα των λιμένων του Αιγαίου λειτουργεί ως ένα ισχυρά ιεραρχημένο σύστημα με κέντρο το λιμένα του Πειραιά και ακτινωτές συνδέσεις με τα νησιά. Τα λιμάνια είναι κυρίως μεικτά,

εκτός συγκεκριμένων περιπτώσεων στα μεγάλα νησιά.

Η σπουδαιότητα των λιμενικών υποδομών στο νησιωτικό χώρο αναδεικνύεται τόσο ιστορικά, όσο και στο πλαίσιο των προοπτικών που αποδίδονται από το μακροπρόθεσμο σχεδιασμό στις θαλάσσιες μεταφορές. Για τα μικρότερα και πολύ μικρά νησιά κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η ακτοπολιτειακή αποστάσεων.

Κατά τη διάρκεια των τριών Προγραμματικών Περιόδων, πραγματοποιήθηκαν και εξακολουθούν να πραγματοποιούνται σημαντικές βελτιώσεις / προσθήκες, τόσο στα κύρια λιμάνια των νησιών, όσο και σε κάποια από τα δευτερεύοντα, ανάμεσα στις οποίες ήταν: επεκτάσεις / βελτιώσεις κρηπιδωμάτων, βελτιώσεις στην πρόσβαση και κυκλοφορία, αλλά και στη δημιουργία χερσαίων λιμενικών χώρων, δημιουργία νέων χώρων / υποδομών εξειδικευμένων υπηρεσιών, σύγχρονες υποδομές αποθήκευσης, τηλεπικοινωνιών κλπ.

Στα μικρότερα νησιά, τα λιμάνια αποτελούν απλές προβλήτες πρόσδεσης των σκαφών, οι οποίες μόνο μερικώς εξασφαλίζουν την ασφαλή πρόσδεση και παραμονή των πλοίων, σύμφωνα με τις σύγχρονες απαιτήσεις των μεταφορών. Σε πολλές περιπτώσεις, η λειτουργία τους εξαρτάται από τις εκάστοτε καιρικές συνθήκες. Αντίστοιχη παρουσιάζεται και η εικόνα των τουριστικών λιμένων και των αλιευτικών καταφυγίων. Ο αριθμός των υποδομών αυτών μολονότι θεωρείται μεγάλος, δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών όλων των νησιών, δεδομένου ότι η πλουτοπαραγωγική πηγή των νησιών είναι ο τουριστικός τομέας. Εκτός των προαναφερθέντων λιμένων αμιγούς χρήσης ως τουριστικών ή αλιευτικών καταφυγίων, πρέπει να αναφερθεί ότι σε μεγάλο αριθμό νησιών διατίθενται για ελλιμενισμό τουριστικών και αλιευτικών σκαφών και τμήματα (προβλήτες) των επιβατικών τους λιμένων. Σε πολλές περιπτώσεις, εμφανίζονται οργανωτικές δυσλειτουργίες και αδυναμίες των φορέων διαχείρισης των λιμανιών αυτών να λειτουργήσουν τα λιμάνια με υψηλές ποιτικές προδιαγραφές, για διάφορους λόγους που σχετίζονται με τη χωροθέτηση, την ανάπτυξη της χερσαίας ζώνης, τη λειτουργία του φορέα διαχείρισης.

Όσον αφορά στις αερομεταφορές, υπάρχουν αεροδρόμια και ελικοδρόμια. Οι υποδομές είναι ικανοποιητικές, σε κάθε περίπτωση όμως ο βαθμός προσπελασιμότητας στις αερομεταφορές προσδιορίζεται από τις συχνότητες των δρομολογίων πρωτίστως και δευτερευόντως στο επίπεδο των υποδομών.

3.1.2. Προβλήματα - αδυναμίες - δυνατότητες - ευκαιρίες

Τα προβλήματα στις υποδομές των λιμανιών καθώς και οι ελλείψεις στις ευρύτερες υποδομές που επηρεάζουν τις μεταφορές είναι σήμερα εμφανή,

ενώ παρατηρούνται, ανεπαρκείς συνδέσεις, χαμηλής αξιοπιστίας δρομολόγια, αναντίστοιχο κόστος μεταφορικού μέσου, μεγάλοι χρόνοι διαδρομής κλπ. Τα προβλήματα αυτά επιτείνονται από την έλλειψη ενιαίου κέντρου συντονισμού και από την πολυαρχία, καθώς εμπλέκονται αποσπασματικά και χωρίς ενιαία πολιτική τα Υπουργεία, Γενικοί Γραμματείς Περιφερειών, Δήμαρχοι και μια πληθώρα υπηρεσιών.

Σε πολλά λιμάνια της χώρας, απαιτούνται οργανωτικές και λειτουργικές βελτιώσεις, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν όσο το δυνατό αποτελεσματικότερα οι υπάρχουσες και μελλοντικές εγκαταστάσεις και να παρέχεται η δυνατότητα εξυπηρέτησης της ναυτιλίας μικρών αποστάσεων, συμβάλλοντας στην πιο ισορροπημένη κατανομή της κυκλοφορίας και του ανταγωνισμού μεταξύ των διαφορετικών μέσων μεταφοράς. Τα προβλήματα των υποδομών επιτείνονται από τα προβλήματα στη λειτουργία και εκμετάλλευση των νέων εγκαταστάσεων.

Η αγορά λειτουργεί σε ολιγοπωλιακές συνθήκες, με προβληματική συμπεριφορά στο επίπεδο του ανταγωνισμού, στο επίπεδο της προσφοράς υπηρεσιών ακτοπλοΐας και αεροπλοΐας αλλά και στη δυνατότητα εισόδου νέων παικτών (επιχειρήσεων). Στη συγκεκριμένη αγορά εμφανίζονται υψηλά θεσμικά και οικονομικά εμπόδια εισόδου αλλά και έλλειμμα γνώσης (κόστος επένδυσης, υποχρεώσεις ετήσιας λειτουργίας, απαιτήσεις εκτεταμένης δικτύωσης, κλπ.). Τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των νησιωτικών μεταφορών (ακτοπλοϊκών και αεροπορικών) οδηγούν σε ατελείς ανταγωνιστικές αγορές (ολιγοπωλιακές ή μονοπωλιακές) και δεν δημιουργούν υπόβαθρο για τέλειο ανταγωνισμό. Συνεπώς, όποια μέτρα πολιτικής ληφθούν για την εξυγίανση της συγκεκριμένης αγοράς θα πρέπει να στοχεύουν στην εισαγωγή ανταγωνιστικών πρακτικών, προς όφελος του χρήστη, και στον έλεγχο των αντιανταγωνιστικών μεθόδων όπως συμφωνίες, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, κλπ.

Τα προβλήματα εντείνονται από το γεγονός ότι υπάρχει έντονη εποχική ζήτηση και ανάγκη διαφοροποίησης της προσφοράς σε σχέση με τις επιβατικές και εμπορευματικές μεταφορές. Ο μέχρι σήμερα καθορισμός του ελαχίστου επιπέδου εξυπηρέτησης γίνεται με εμπειρικό τρόπο και βασίζεται σε ιστορικά δεδομένα και όχι στις πραγματικές ανάγκες των κατοίκων, αλλά και στις αναπτυξιακές δυνατότητες των νησιών.

Υπάρχει σαφώς ένα κενό βιωσιμότητας των επιχειρήσεων στις άγονες γραμμές, καθώς και μη ορθολογική τιμολόγηση των υπηρεσιών στις βιώσιμες γραμμές. Το κράτος πρέπει να καλύψει με συγκεκριμένους μηχανισμούς αυτά τα κενά, λαμβάνοντας μέτρα για την αντιμετώπισή τους. Το καθεστώς ορίου ηλικίας των πλοίων, ως μέτρο επιβολής της ανανέωσης του ακτοπλοϊκού επι-

βατηγού στόλου, δεν φαίνεται να αποδίδει, αφού ήδη καταγράφεται (μέσω της πρόσφατης γήρανσης του στόλου) η αδυναμία της αγοράς να ανταποκριθεί στην αναπλήρωση των αποσυρόμενων πλοίων. Η προβλεπόμενη εντατικοποίηση των αποσύρσεων «υπερήλικων» πλοίων αναμένεται να επιδεινώσει περαιτέρω την κατάσταση και ειδικότερα ως προς την προσφορά ακτοπλοϊκών υπηρεσιών στις επιδοτούμενες γραμμές.

Συμπερασματικά, λόγω της απελευθέρωσης δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στο επίπεδο εξυπηρέτησης, ούτε πτώση των τιμών, όπως συνέβη σε άλλες βιομηχανίες. Οι συχνοί χρήστες, δηλαδή οι νησιώτες, δεν βίωσαν ουσιαστική βελτίωση στο επίπεδο της παρεχόμενης υπηρεσίας ούτε μείωση των τιμών των ναύλων.

Τα βασικά συμπεράσματα, σε σχέση με τις δυνατότητες αντιμετώπισης του προβλήματος, διατυπώνονται στο πλαίσιο πρόσφατων συνεδρίων και ψηφισμάτων που διοργανώθηκαν την διετία 2008-2010 με πρωτοβουλία των κεντρικών φορέων της αυτοδιοίκησης.

Σύμφωνα με αυτά, οι βασικές αρχές για την αντιμετώπιση του προβλήματος των μεταφορών στο νησιωτικό χώρο πρέπει να είναι:

1. Οι μεταφορές στο νησιωτικό χώρο αφορούν σε όλα τα μέσα μεταφοράς και επομένως πρέπει να ληφθούν μέτρα για την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος μεταφορών με το συντονισμό και διαφορετικών μέσων: πλοίων, αεροπλάνων, υδροπλάνων, ελικοπτέρων.

2. Οι μεταφορές στο νησιωτικό χώρο πρέπει να διασφαλίζουν την απευθείας σύνδεση των νησιών τόσο με τα μεγάλα αστικά κέντρα (Πειραιάς, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος, Κρήτη), όσο και μεταξύ τους. Η σύνδεση αυτή δεν πρέπει να εγκλωβιστεί στη λογική της διάκρισης των νησιών σε κομβικά και μη.

3. Η Πολιτεία έχει την υποχρέωση να διασφαλίζει συνδέσεις με επαρκή συχνότητα, ασφάλεια, αξιοπιστία και ανεκτό οικονομικό αντίτιμο σε όλους τους πολίτες της χώρας, επομένως και στους κατοίκους των νησιών. Η πρόσβαση των πολιτών στις υπηρεσίες μεταφορών αποτελεί δημόσιο αγαθό και δικαίωμα που δεν μπορεί να υπακούει αποκλειστικά στη λογική της ανάλυσης κόστους - ωφέλειας.

4. Οι μεταφορές αποτελούν για τα νησιά «επιταχυντή οικονομικής ανάπτυξης με κρίσιμες συνέπειες για την απασχόληση και την άρση του αποκλεισμού», καθώς η εξασφάλιση επαρκών και ποιοτικών μεταφορικών υπηρεσιών στα νησιά είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των νησιών.

5. Οι μεταφορές στα νησιά αποτελούν υπηρεσία Γενικού Οικονομικού Ενδιαφέροντος, δεδομένου ότι διασφαλίζουν την κοινωνική, οικονομική, πολι-

τιστική αλλά και γεωγραφική συνοχή του εθνικού χώρου. Σε αυτήν τη βάση πρέπει να δομηθεί η σχέση με την Πολιτεία αλλά και με την Ευρωπαϊκή Ένωση με την εξασφάλιση «καθολικής υπηρεσίας», δηλαδή μίας ελάχιστης εγγυημένης υπηρεσίας δημοσίου συμφέροντος που θα παρέχεται σε κάθε χρήστη, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική του θέση και σε προσιτή τιμή.

6. Η έννοια του δημόσιου αγαθού περιλαμβάνει την αρχή της οικονομικά προσιτής (μεταφορικής) υπηρεσίας για το σύνολο του νησιωτικού πληθυσμού. Όμως, αυτή σήμερα δεν διασφαλίζεται ούτε στις βιώσιμες ούτε στις επιδοτούμενες γραμμές. Απαιτείται συνεπώς να προσδιορισθεί και να παρακολουθείται, να ελέγχεται συστηματικά.

7. Για λόγους ισότητας των πολιτών, για την κάλυψη αντίστοιχης απόστασης από το Κέντρο, οι προσφερόμενες υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών πρέπει να συγκλίνουν με τις υπηρεσίες των χερσαίων μεταφορών όσον αφορά στην οικονομική επιβάρυνση του χρήστη, τη χρονική διάρκεια του ταξιδιού και την προσφερόμενη ποιότητα σε ένα πλαίσιο θεώρησης, όπου ο νησιώτικος χώρος αποτελεί προέκταση του χερσαίου χώρου και όπου η χρέωση για την μεταφορά ανάμεσα σε ίσες αποστάσεις πρέπει να είναι δίκαιη.

3.1.3. Οι δυνατότητες παρέμβασης της αυτοδιοίκησης

Με στόχο την ενίσχυση της ενδοπεριφερειακής συνοχής, έχει διαπιστωθεί πως για την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος νησιωτικών μεταφορών, απαιτείται:

■ οργάνωση ενός ενιαίου κέντρου λήψης αποφάσεων, με ισχυρή συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με αποκλειστική αρμοδιότητα να οργανώνει, να σχεδιάζει, να προγραμματίζει, να συντονίζει, να εποπτεύει και να ελέγχει τη διεξαγωγή του συγκοινωνιακού έργου όλων των μέσων μαζικής μεταφοράς, θαλάσσιων και αεροπορικών, στο νησιωτικό χώρο,

■ αξιοποίηση της δυνατότητας χρηματοδότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την προσφορά θαλάσσιου μεταφορικού έργου, όπως προκύπτει από το Νέο Κώδικα

■ αξιοποίηση της δυνατότητας του νέου Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα στην εκμετάλλευση των χερσαίων ζωνών των λιμανιών, τη συντήρηση και την κατασκευή των λιμενικών έργων ως αποκλειστική αρμοδιότητα των Δήμων.

Αναμένεται έκδοση των προβλεπόμενων από το Νόμο Προεδρικών Διαταγμάτων για τη σύσταση και λειτουργία των Δημοτικών Λιμενικών Ταμείων σε όσους Δήμους αυτό δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα.

Θα πρέπει να ληφθούν μέτρα, με πρωτοβουλία της νέας νησιωτικής Αυ-

τοδιοίκησης, για τη βελτίωση και λειτουργία των Λιμενικών Ταμείων και τη στελέχυσή τους με κατάλληλο ανθρωπινό δυναμικό και εξοπλισμό.

Επίσης, θα πρέπει οι Δήμοι να παρακολουθούν στενά τις κυβερνητικές πολιτικές που αφορούν στη λειτουργία και διαχείριση των περιφερειακών αεροδρομίων, ώστε να εξασφαλισθεί η αεροπορική εξυπηρέτηση των νησιών, καθώς και ο επιχειρησιακός σχεδιασμός για την τουριστική ανάπτυξη.

3.2. Σχεδιασμός και υπηρεσίες δημόσιου συμφέροντος

3.2.1. Αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης σε σχέση με τις δημόσιες υποδομές

Οι σημαντικές χρηματοδοτήσεις που διατέθηκαν κατά το Β' και Γ' ΚΠΣ για την ανάπτυξη των υποδομών δημοσίου συμφέροντος, και τη βελτίωση του κοινωνικού εξοπλισμού που σχετίζονται με την εξυπηρέτηση του πολίτη και τις δημόσιες υποδομές οδήγησαν σε σημαντική βελτίωση των δεικτών όπως:

- Μαθητές /τάξη /βαθμίδα εκπαίδευσης
- Σχολικές βιβλιοθήκες
- Σχολικός εξοπλισμός
- Τμήματα ΑΕΙ και ΤΕΙ
- Νοσοκομειακές κλίνες/εξυπηρετούμενος πληθυσμός
- Κέντρα Υγείας
- Περιφερειακά Ιατρεία

Παρά τις σημαντικές χρηματοδοτήσεις για την κατασκευή των υποδομών, παρουσιάζονται σημαντικές δυσκολίες και ελλείψεις χρηματοδότησης για τη συντήρηση, στελέχωση και λειτουργία των ανωτέρω υποδομών.

Παράλληλα προβλήματα εντοπίζονται κυρίως στην κάλυψη των αναγκών των μικρότερων νησιών, αλλά και στις δυσκολίες τόσο λειτουργίας και συντήρησης των υποδομών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση με ίδιους πόρους, όσο και στις δυσκολίες κάλυψης των θέσεων εργασίας, λόγω των δημοσιονομικών περιορισμών στις προσλήψεις και τη χαμηλή ελκυστικότητα των νησιών τη χειμερινή περίοδο.

3.2.2. Υποδομές εκπαίδευσης και Μορφωτικό επίπεδο των νησιών

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αντανακλάται στις τεχνικές ικανότητες του πληθυσμού, απαραίτητες για δραστηριότητες μεσαίας τεχνολογικής εξειδίκευσης, ενώ η τριτοβάθμια εκπαίδευση λειτουργεί ως «πόλος έλξης» των υψηλών δεξιοτήτων του πληθυσμού μιας περιοχής. Το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού

χρησιμοποιείται επίσης ως δείκτης προσέγγισης των ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, άρα και ως σημαντικός παράγων προσέλκυσης επενδύσεων. Τα νησιά τείνουν να εμφανίζουν σημαντικές ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό υψηλού επιπέδου, που σημαίνει ότι για την προσέλκυση επενδύσεων μεσαίας και υψηλής τεχνολογικής έντασης θα πρέπει να ενταθούν οι προσπάθειες αναβάθμισης του μορφωτικού επιπέδου, των κατοίκων των νησιών.

Σύμφωνα με έρευνα του Κέντρου Ανάπτυξης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Γ.Σ.Ε.Ε. (Γ.Σ.Ε.Ε., 2007), οι νησιωτικές Περιφέρειες συγκαταλέγονται στις “γκρίζες και τις μαύρες ζώνες” του ελλαδικού εκπαιδευτικού χάρτη, καθώς, εκτός από τα χαμηλά ποσοστά πρόσβασης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση τα οποία αποτυπώνονται στην παραπάνω έρευνα, περισσότερο ανησυχητικές είναι οι απώλειες που εμφανίζονται σε επίπεδο σχολικής διαρροής και πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης. Παράλληλα, ίδιο περιεχόμενο έχει και έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τη μαθητική διαρροή στη δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Π.Ι., 2008).

Η τάση αυτή, ενδεχομένως, αποτυπώνει και την κουλτούρα των κατοίκων των νησιών που βασίζεται στη δεδομένη “οικογενειακή τουριστική επιχείρηση” και δεν κρίνει σημαντική την εκπαιδευτική διαδικασία, σε συνδυασμό με προβλήματα που σχετίζονται με την αδυναμία κάλυψης των οργανικών θέσεων στα σχολεία, την αδυναμία μεταφοράς των μαθητών με Μέσα Μαζικής Μεταφοράς στο μεγαλύτερο αστικό κέντρο / οικισμό κλπ.

Σε ό,τι αφορά στις Πανεπιστημιακές Υποδομές και Υποδομές Έρευνας ισχύουν τα εξής:

- Τα βασικά εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα, που λειτουργούν σήμερα στα νησιά και τα οποία προσδίδουν σημαντική προτιθέμενη αξία στην προσπάθεια ανάπτυξης, καλύπτουν τα μεγαλύτερα νησιά και εν γένει υπάρχει σημαντική διασπορά των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στα νησιά.
- Σε πολλές περιπτώσεις, δεν έχει επιλυθεί το θέμα της στέγασης των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και υφίστανται σημαντικές ελλείψεις.
- Ζητούμενο παραμένει η διασύνδεση των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων με την τοπική κοινωνία και την παραγωγική βάση της τοπικής νησιωτικής οικονομίας.

Πολιτισμός

Το πολιτιστικό περιβάλλον των νησιών είναι ιδιαίτερα πλούσιο, με μνημεία παγκόσμιας ακτινοβολίας, αρχαία αλλά και νεότερα. Τα μνημεία που έχουν υπαχθεί σε κάποιο από τα υφιστάμενα καθεστώτα προστασίας, με βάση την πολιτική του Υπουργείου Πολιτισμού, ως εθνικής εμβέλειας πολιτιστικοί πόροι, περιλαμβάνουν

- Αρχαιολογικούς χώρους
- Βυζαντινά μνημεία
- Νεότερα μνημεία
- Μουσεία και συλλογές

Πέραν αυτών, υπάρχουν πολλά, μικρότερης εμβέλειας μνημεία, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί με ΦΕΚ και ανήκουν κυρίως στις κατηγορίες των βυζαντινών και των νεώτερων μνημείων (πχ. εκκλησίες, κτίρια, βρύσες, μύλοι κα).

Οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα πόλεων είναι βασικά στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι παραδοσιακοί οικισμοί των περισσότερων νησιών έχουν κηρυχθεί από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και παρουσιάζουν εξαιρετική ποικιλία ως προς το μέγεθος, το χαρακτήρα και τη σχετική θέση στο οικιστικό δίκτυο.

Όμως, παρά την ύπαρξη τόσο σημαντικού πολιτιστικού πλούτου που από μόνος του αποτελεί πόλο έλξης, ελάχιστα έργα συντήρησης και ανάδειξης έχουν γίνει μέχρι σήμερα, με αποτέλεσμα να υπάρχει αλλοίωση και σημαντικά μνημεία να χρήζουν επείγουσας συντήρησης, ενώ οι πόροι του Υπουργείου Πολιτισμού υπολείπονται σημαντικά των πραγματικών αναγκών.

Σημαντική είναι και η προσπάθεια που απαιτείται για τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η λίγο παλαιότερη ενεργοποίηση του Υπουργείου Αιγαίου σε θέματα δόμησης με την έκδοση Προεδρικών Διαταγμάτων που περιλάμβανε αυστηρότερους όρους, τόσο στα εντός οικισμού, όσο και στα εκτός οικισμού κτίσματα, στο χαρακτηρισμό και νέων οικισμών ως παραδοσιακών και στη δημιουργία μηχανισμών αρχιτεκτονικών ελέγχων ανά (τότε) νομό και επαρχείο (ΣΧΟΠ), αναμένεται να αποδώσει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Όσον αφορά στις υποδομές σύγχρονου πολιτισμού, υπάρχει σημαντικός αριθμός από θεματικά μουσεία που εστιάζουν στην ιδιαίτερη παράδοση κάθε νησιού.

Τέλος, ένα σημαντικό μέρος του τοπικού πολιτισμού έχει να κάνει με τα ήθη και τα έθιμά του, αλλά και με τις επιδόσεις του στα γράμματα και τις τέχνες. Τα νησιά έχουν να επιδείξουν πολλά ενδιαφέροντα δείγματα τέτοιου πολιτισμού, με γνωστότερα τη μουσική και τους χορούς. Λιγότερο γνωστές στο ευρύτερο κοινό -εκτός κάποιων εξαιρέσεων- είναι οι επιδόσεις των νησιών στη χειροτεχνία, στις εικαστικές τέχνες, στη λογοτεχνία και στην ποίηση.

Μέχρι σήμερα, η αξιοποίηση των στοιχείων αυτών, ιδιαίτερα μέσα από την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού για άτομα με ειδικά ενδιαφέροντα, είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η ύπαρξη μικρών πολιτιστικών κέντρων σε μεγάλο αριθμό χωριών, λειτουργεί κυρίως ως τόπος συσπείρωσης και ενημέρω-

σης / ψυχαγωγίας των μόνιμων κατοίκων και προετοιμασίας για τοπικού χαρακτήρα εκδηλώσεις και σχεδόν καθόλου με αναπτυξιακή προοπτική, για διερεύνηση της τουριστικής περιόδου, ή βελτίωση της ελκυστικότητας των νησιών ως τόπου μόνιμης κατοικίας.

3.2.3. Υγεία - Πρόνοια

Στον τομέα των κοινωνικών υποδομών, επενδύσεις σε υποδομές υγείας έχουν υλοποιηθεί σε σημαντικό βαθμό, ενώ οι υποδομές εξακολουθούν να εμφανίζουν ελλείψεις. Ειδικότερα, στον τομέα της υγείας, οι νησιωτικές Περιφέρειες βρίσκονται μεταξύ των Περιφερειών της χώρας που δαπάνησαν τα μεγαλύτερα ποσοστά για την υγεία, στο πλαίσιο του Β' και Γ' ΚΠΣ.

Η διάρθρωση των υποδομών υγείας (διασπορά και επίπεδο), ανάλογα με το μέγεθος και τον εξυπηρετούμενο πληθυσμό ανά νησί, μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική με δεδομένη την συγκεκριμένη διάσπαση του νησιωτικού χώρου. Ο συνολικός αριθμός των μονάδων υγείας όλων των επιπέδων (νοσοκομεία, κέντρα υγείας, κλπ.) είναι θεωρητικά επαρκής για το σύνολο των νησιών. Ο βαθμός όμως της παρεχόμενης κάλυψης και των υπηρεσιών περίθαλψης παραμένει χαμηλός, κυρίως λόγω των ελλείψεων σε ανθρώπινο δυναμικό (γιατροί, ειδικότητες, νοσηλευτικό προσωπικό) άλλα και σε τεχνικό και λοιπό επιστημονικό εξοπλισμό των μονάδων, καθώς και λόγω των αδυναμιών του συστήματος επικοινωνιών και μεταφορών.

Υπενθυμίζεται επίσης ότι οι ανάγκες ιατρικής περίθαλψης και φροντίδας πολλαπλασιάζονται κατά την περίοδο αιχμής της τουριστικής δραστηριότητας από το μεγάλο αριθμό επισκεπτών στα νησιά.

3.3. Προβλήματα - αδυναμίες - δυνατότητες - ευκαιρίες σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο και τις διαδικασίες

3.3.1. Κοινά προβλήματα - αδυναμίες των νησιών

Ως κυριότερα προβλήματα - αδυναμίες που παρουσιάζουν τα νησιά, ως προς τις δυνατότητες εξυπηρέτησης των κατοίκων τους, τόσο στην καθημερινή τους ζωή, όσο και στην επαγγελματική & επιχειρηματική τους δραστηριοποίηση αναγνωρίζονται:

■ Η ύπαρξη σημαντικών διαπεριφερειακών, ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων μεταξύ των οποίων και ανισοκατανομή ανθρώπινων και φυσικών πόρων και υποδομών.

■ Η υψηλή εποχικότητα δραστηριοτήτων, με έμφαση στον τουρισμό.

- Η ευάλωτη οικονομία η οποία βασίζεται κατά κύριο λόγο στον τριτογενή τομέα.
- Το υψηλό κόστος αντιμετώπισης των αστικών και κοινωνικών λειτουργιών (ποιότητα και ευκολία πρόσβασης σε υπηρεσίες από επιχειρήσεις και πολίτες, συγκοινωνίες, υγεία, παιδεία, κ.λπ.).
- Η τεχνολογική και οικονομική εξάρτηση.
- Οι αδυναμίες στην παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης και κοινωνικών υπηρεσιών, λόγω έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού.
- Το υψηλό κόστος λειτουργίας και συντήρησης υποδομών και η αδυναμία χρηματοδότησής τους, υπό την παρούσα οικονομική συγκυρία
- Οι δυσχερείς συνθήκες μεταφορών.

3.3.2. Κοινές δυνατότητες και πλεονεκτήματα των νησιών

Αντίθετα ως οι κυριότερες δυνατότητες που δημιουργούν ευκαιρίες οι οποίες παρουσιάζονται στα νησιά για την οικονομική ανάπτυξη και βελτίωση του επιπέδου ζωής, αναγνωρίζονται:

- Η ευνοϊκή στρατηγική θέση στο θαλάσσιο χώρο και καταξιωμένοι διεθνώς τουριστικοί προορισμοί
- Η σημαντική συγκέντρωση περιοχών με αξιόλογα στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος σε συνδυασμό με σημαντικά στοιχεία ιστορικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος.
- Η σημαντική συμμετοχή του τουριστικού τομέα στην οικονομία και ύπαρξη τουριστικών πόρων υψηλής σπουδαιότητας.
- Το υψηλού επιπέδου πολιτιστικό προϊόν, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται εκτός από τους παραδοσιακούς πολιτιστικούς πόρους και τα μουσεία, η σύγχρονη τέχνη, τα ήθη, έθιμα και η γαστρονομία.
- Η καλή ποιότητα, η ευρεία ποικιλία και τα προβεβλημένα τοπικά προϊόντα.
- Η λειτουργία σημαντικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

3.4. Οι δυνατότητες παρέμβασης της Αυτοδιοίκησης

Μια αποτελεσματική στρατηγική για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, την εξυπηρέτηση του πολίτη και το σχεδιασμό των υπηρεσιών δημοσίου συμφέροντος πρέπει να συνδυάσει τις εξής αναπτυξιακές παραμέτρους:

- Την Εξωγενή Ανάπτυξη, μέσω του Εθνικού και Περιφερειακού Αναπτυξιακού Σχεδιασμού για την ενίσχυση των κοινωνικών υποδομών, την υγεία και

την εκπαίδευση,

■ Την Ενδογενή - Τοπική Ανάπτυξη, μέσω ενός, από τη βάση, προγραμματισμού, σχεδιασμού και παρεμβάσεων για την οργάνωση, καθώς και μέσω της ανάληψης Τοπικής Δημόσιας Δράσης από την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Η Ενδογενής - Τοπική Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη Νησιωτικών Περιοχών και Συμπλεγμάτων	Ολοκληρωμένος Αναπτυξιακός Σχεδιασμός με την ενεργοποίηση της Τοπικής Δημόσιας Δράσης Προσδιορισμός περιοχών Προγραμματισμού Διαμόρφωση Τοπικών Παραγωγικών Συστημάτων και Δημιουργικού Περιβάλλοντος Δικτύωση Τοπικών Παραγωγικών Συστημάτων
Η Ανάδειξη των Δυναμικών Αστικών Κέντρων	Προσδιορισμός και Εξειδίκευση του Αναπτυξιακού Ρόλου των Αστικών Κέντρων των νησιών. Ενίσχυση Επιχειρηματικών και Αναπτυξιακών Υποδομών Προσδιορισμός και Ενίσχυση Προωθητικών Δραστηριοτήτων
Ο σχεδιασμός και η αξιοποίηση των υποδομών Η Αξιοποίηση Καινοτομίας - Νέων Τεχνολογιών	Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Πανεπιστημιακά Ινστιτούτα, Ερευνητικά Κέντρα Τεχνολογικά Πάρκα Συνεδριακοί Χώροι Δικτυώσεις Πανεπιστημίων και Ερευνητικών Κέντρων Δικτυώσεις Νοσοκομείων Δικτυώσεις Υψηρεσιών Πρόνοιας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Πολιτικές σύνδεσης Έρευνας και Παραγωγής
Οι Μεταφορικές Υποδομές	Αεροδρόμια-Ελικοδρόμια Λιμάνια - Χώροι Διαμετακόμισης Άλλες λιμενικές υποδομές
Η Πολιτιστική Ανάπτυξη	Ανάδειξη Πολιτιστικής Ταυτότητας - Τοπικής Παράδοσης Δικτυώσεις Ενίσχυση Πολιτιστικών Υποδομών Σύνδεση Πολιτισμού - Τουρισμού
Οι Συμπληρωματικές Ολοκληρωμένες Πολιτικές	Πολιτική για τους Υδατικούς Πόρους Πολιτική για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη Πολιτική για τις Μεταφορές και τις Τηλεπικοινωνίες Πολιτική για τη Διεύρυνση της Παραγωγικής Βάσης Πολιτική για την Κοινωνική Ανάπτυξη Υποστηρικτικές Δράσεις Ολοκληρωμένο Θεσμικό Πλαίσιο για την ανάπτυξη του Νησιωτικού Χώρου

Τα κύρια Μέσα της Πολιτικής και οι σχετικές Δράσεις είναι:

Τονίζεται ότι οι διαδικασίες του σχεδιασμού και της εφαρμογής των αναπτυξιακών πολιτικών για τις δημόσιες υποδομές σε τοπικό επίπεδο δεν ανήκουν αποκλειστικά και μόνο στην αρμοδιότητα της κεντρικής και αποκεντρωμένης διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η πολιτική της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο κινείται σ' ένα πραγματικά πολύπλοκο πλαίσιο, με λειτουργίες και αποφάσεις που διασταυρώνονται ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα διοίκησης και στους διάφορους φορείς, ιδίως στο νησιωτικό χώρο.

Βασικές προϋποθέσεις για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτής της στρατηγικής είναι: η ενεργοποίηση των τοπικών φορέων και της τοπικής επιχειρηματικότητας, στο πλαίσιο μιας **Τοπικής Δημόσιας Αναπτυξιακής Δράσης**, η δημιουργία επιχειρηματικού κλίματος και η ενίσχυση της κοινωνικής συναίνεσης στην αναπτυξιακή προσπάθεια. Παράλληλα, απαιτείται η αξιοποίηση των απαραίτητων οργανωτικών μεταβολών και η προώθηση της ευρύτερης συνέργειας και δικτύωσης για την αξιοποίηση των υποδομών και τη βελτίωση των υπηρεσιών για τον πολίτη και κατ' επέκταση για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Τα τοπικά στρατηγικά και επιχειρησιακά προγράμματα θα πρέπει να ενταχθούν θεσμικά στο συνολικό περιφερειακό σχεδιασμό και να συνοδεύονται από την αντίστοιχη ενότητα προγραμματικής δικαιοδοσίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, που θα τους επιτρέπει τον αποτελεσματικό σχεδιασμό, εφαρμογή, παρακολούθηση και διαχείριση των προγραμμάτων.

Το ζητούμενο είναι να επιτευχθεί η συντήρηση, λειτουργία και αξιοποίηση των υποδομών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, που σχεδιάζονται και κατασκευάζονται από την Κεντρική Δημόσια Διοίκηση.

4. Κοινωνική πρόνοια, αλληλεγγύη και κοινωνική προστασία

4.1. Υφιστάμενη κατάσταση με ειδικές αναφορές στις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου

Οι προνοιακές πολιτικές στην Ελλάδα προωθούνται από φορείς του δημόσιου, ιδιωτικού και εθελοντικού τομέα. Οι φορείς του δημόσιου τομέα σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα εισοδηματικής ενίσχυσης και κοινωνικής φροντίδας των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, στο πλαίσιο της προστασίας δικαιωμάτων που προβλέπονται στο Σύνταγμα και εξειδικεύονται από τη νομοθεσία.

Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις λειτουργούν με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών φροντίδας προς άτομα που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς (καταβολή ανταλλάγματος για τη λήψη των υπηρεσιών) και δεν επιθυμούν (ή αδυνατούν) για διάφορους λόγους να ενταχθούν στο δημόσιο σύστημα, ενώ οι εθελοντικοί φορείς δραστηριοποιούνται για την προώθηση συλλογικών αιτημάτων των μελών τους ή για την κάλυψη των κενών προστασίας που συνεπάγεται συχνά είτε η επιλεκτική στόχευση των δημόσιων πολιτικών είτε η απουσία εξειδικευμένων προγραμμάτων κάλυψης.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του συστήματος της κοινωνικής προστασίας στη χώρα μας είναι η ποικιλομορφία δράσεων και παρεμβάσεων, αλλά και φορέων που είναι αρμόδιοι και υλοποιούν προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής.

Οι νέες προκλήσεις των πολιτικών κοινωνικής ένταξης, την περίοδο 2007 - 2013, εντοπίζονται στην προώθηση της ορθολογικής ένταξης των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού μέσω ενεργητικών πολιτικών και στην βελτίωση της αποδοτικότητας των προγραμμάτων πρόληψης και ανοικτής φροντίδας, ώστε να ανταποκριθούν έγκαιρα στους κινδύνους που συνεπάγεται για την Ελληνική κοινωνία αφενός η εξέλιξη της δημογραφικής πυραμίδας και αφετέρου η εμφάνιση φαινομένων εισοδηματικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλει-

σμού, τα οποία δεν μπορούν πλέον να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά από τα άτομα (οικογενειακά) δίκτυα φροντίδας. Ειδικά για τα νησιά, εντοπίζεται σημαντική επιτάχυνση της πληθυσμιακής γήρανσης, με συνέπεια την αυξανόμενη επιβάρυνση των τοπικών υποδομών υγείας και κοινωνικής μέριμνας ηλικιωμένων.

■ Φορείς παροχής κοινωνικών υπηρεσιών του δημόσιου τομέα

Οι φορείς παροχής κοινωνικών υπηρεσιών του δημόσιου τομέα που ιδρύονται και εποπτεύονται από τα αρμόδια επιτελικά όργανα της κεντρικής και της αποκεντρωμένης διοίκησης είναι κατανεμημένοι σε όλες τις Διοικητικές Περιφέρειες της χώρας, παρουσιάζοντας τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκέντρωσης στις Περιφέρειες με τα περισσότερα αστικά κέντρα και άρα παρέχουν χαμηλή κάλυψη των αναγκών στα νησιά. Οι φορείς δραστηριοποιούνται στην παροχή υπηρεσιών ανοικτής και κλειστής φροντίδας, σύμφωνα με τους ειδικότερους όρους ίδρυσης και λειτουργίας τους.

Ειδικότερα, οι υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας, που καλύπτουν τα νησιά σε σημαντικό βαθμό, παρέχονται από:

- τα Προγράμματα «Βοήθεια στο Σπίτι» των ΟΤΑ
- τα Γραφεία Συνοδευτικών Υπηρεσιών των ΟΤΑ που χρηματοδοτούνται από το Μέτρο 3.1. του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Υγεία - Πρόνοια»
- τους Βρεφονηπιακούς Σταθμούς των ΟΤΑ
- τα Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων των ΟΤΑ
- τα Κέντρα Εκπαίδευσης, Κοινωνικής Υποστήριξης και Κατάρτισης Ατόμων με Αναπηρίες (ΚΕΚΥΚΑΜΕΑ)
- τις Κατασκηνώσεις
- τα Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (Κ.Η.Φ.Η.)
- τα Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Κ.Δ.Α.Π.)

■ τα Ιατροκοινωνικά Κέντρα (που δύσκολα καλύπτουν το σύνολο της νησιωτικής χώρας)

Από την άλλη πλευρά, οι υπηρεσίες κλειστής φροντίδας παρέχονται από:

- τα Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων
- τα Κέντρα Αποθεραπείας - Αποκατάστασης
- τα Κέντρα Περίθαλψης Παιδιών
- τα Κέντρα Παιδικής Μέριμνας - Παιδοπόλεις
- τα Ιδρύματα Κοινωνικής Πρόνοιας
- τα Γηροκομεία.

4.2. Προβλήματα - αδυναμίες - δυνατότητες - ευκαιρίες με έμφαση στο θεσμικό πλαίσιο και τις διαδικασίες

Είναι ανάγκη το σύνολο των παρεμβάσεων να κατατείνει αφενός στο μετασχηματισμό υφιστάμενων μεγεθυμένων μονάδων που εμφανίζουν χαρακτηριστικά λειτουργίας ασυλικού τύπου (όπως η καλή πρακτική της Λέρου) και αφετέρου στη λειτουργία δομών, προγραμμάτων και υπηρεσιών μικρής δυναμικότητας που εγκαθίστανται σε κάθε νησί. Η διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης και η παροχή κοινωνικής φροντίδας, που να προσαρμόζεται στις ανάγκες του κάθε ατόμου, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να επιτευχθεί σε πλαίσια που φιλοξενείται - εξυπηρετείται ένας μεγάλος αριθμός ατόμων. Για το λόγο αυτό, είναι ανάγκη να δοθεί έμφαση στην κατεύθυνση της δημιουργίας ευέλικτων, μικρής δυναμικότητας, δομών που εγκαθίστανται και στα μικρά νησιά, διότι δεν είναι δυνατόν να καλύπτεται η καθημερινή φροντίδα από απόσταση.

Το σύνολο των παρεμβάσεων είναι ανάγκη να κοινοποιηθεί με ουσιαστικό τρόπο, εστιάζοντας στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των εξυπηρετούμενων, στην καταπολέμηση των διακρίσεων και των αρνητικών στερεοτυπικών συμπεριφορών. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να δημοσιοποιηθούν τα χαρακτηριστικά των νέων εναλλακτικών προγραμμάτων, δομών και υπηρεσιών υποστήριξης, ώστε να διαφανεί η ποιοτική διαφορά του νέου μοντέλου προσέγγισης των παρεχομένων υπηρεσιών. Ένα κατάλληλο σχέδιο επικοινωνίας δημιουργεί τους όρους για τη δημιουργία βιώσιμων συμμαχιών των Μονάδων Κοινωνικής Αλληλεγγύης με τους φορείς του νησιού.

Είναι ανάγκη η ανάπτυξη των παρεμβάσεων να συσχετισθεί με την ανάπτυξη μεθοδολογίας και εργαλείων για τη διασφάλιση / βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. Η διάσταση της ποιότητας ζωής των εξυπηρετούμενων χρηστών αποτελεί σημαντική παράμε-

τρο για ένα σύγχρονο σύστημα ποιοτικού ελέγχου των παρεχομένων υπηρεσιών, το οποίο επιπροσθέτως θα πρέπει να συνδέεται με πολιτικές που προβλέπουν, ανάλογα με την περίπτωση, κίνητρα ώστε να στελεχωθούν οι μονάδες με μόνιμο εξειδικευμένο προσωπικό.

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες πρέπει να ενσωματώνουν την αρχή της εξατομικεύσης / διαφοροποίησης της ανάγκης. Η επίτευξη ισότιμης και καθολικής πρόσβασης στις υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας θα πρέπει να συνδυασθεί με ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα εξατομικευμένης φροντίδας για το οποίο θα πρέπει να επιτυγχάνεται η ενεργός εμπλοκή και συναίνεση του ίδιου του χρήστη ή/και της οικογένειάς του. Ταυτόχρονα, η περιθαλψη, η θεραπευτική αγωγή, η ψυχοκοινωνική στήριξη, η φυσική και κοινωνική αποκατάσταση χρηστών, όπως των ατόμων με αναπηρία, διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία, την κατηγορία και τη βαρύτητα της αναπηρίας, τα οικογενειακά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ατόμων.

Η παροχή ποιοτικών υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας συναρτάται ευθέως με την **ύπαρξη επαρκούς, κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού.** Οι Μονάδες Κοινωνικής Αλληλεγγύης, παρά τον εκσυγχρονισμό των τεχνικών και τεχνολογικών μέσων και του εξοπλισμού για την παροχή σύγχρονων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, συνεχίζουν να αποτελούν υπηρεσίες ένταξης εργασίας. Το κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό αποτελεί βασικό παράγοντα για την αποτελεσματική ανταπόκριση στις εξατομικευμένες ανάγκες των χρηστών των υπηρεσιών. Επιπλέον, απαιτείται να θεσπιστούν διαδικασίες δια βίου εκπαίδευσης και αξιολόγησης του έργου του προσωπικού των Μονάδων σε συνεχή βάση, σε συνδυασμό, βεβαίως, με τη διασφάλιση ικανοποιητικών μέσων και συνθηκών εργασίας, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί με επάρκεια στα καθήκοντά του. Η έλλειψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού θα πρέπει να αντιμετωπισθεί με τη συνδρομή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Το είδος, η έκταση και η ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών είναι συνάρτηση και των **χρηματοδοτικών πόρων που διατίθενται**, καθώς επίσης και του τρόπου αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, η αξιοποίηση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ για την ένταξη επιλέξιμων για χρηματοδότηση παρεμβάσεων, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ, θα διευκολύνει την εκκίνηση και την πρώτη περίοδο λειτουργίας δομών, προγραμμάτων και υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας που σχεδιάζονται στο επίπεδο του νησιού.

4.3. Οι δυνατότητες παρέμβασης της Αυτοδιοίκησης

Η νησιωτική Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να συμβάλει στα νησιά στα

ακόλουθα θέματα:

■ **Αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού σε όλες του τις διαστάσεις / καταπολέμηση των διακρίσεων σε βάρος των λιγότερο ευνοημένων ομάδων του πληθυσμού με έμφαση στην τρίτη ηλικία, στους μετανάστες και την αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής.**

■ **Άμβλυση των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων.**

■ **Αναστροφή των τάσεων μετανάστευσης του πληθυσμού και απομάκρυνσής του από περιοχές που δεν εξασφαλίζουν την παροχή ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών (υποχρεωτική κοινωνική κινητικότητα).**

■ **Ικανοποίηση των κατοίκων από τον τόπο και τις συνθήκες διαβίωσής τους.**

■ **Κατοχύρωση των δυνατοτήτων ένταξης ή επανένταξης στην αγορά εργασίας τόσο των ληπτών προνοιακών υπηρεσιών όσο και των οικογενειών τους που παραμένουν αναγκαστικά εκτός του εργασιακού περιβάλλοντος για να παρέχουν φροντίδα.**

■ **Ενεργοποίηση των τοπικών κοινωνιών για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας, της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού.**

■ **Ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης, των κοινωνικών εταίρων και των εθελοντικών οργανισμών.**

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να λάβει ενεργές πρωτοβουλίες, ώστε:

■ **Να αντιμετωπισθούν εξειδικευμένες ανάγκες τοπικών πληθυσμών (μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο κ). Απέναντι σε εξειδικευμένες ανάγκες πληθυσμιακών ομάδων χρειάζεται να αρθρωθούν δράσεις υποδοχής, κοινωνικής φροντίδας και ένταξης με ξεκάθαρες στοχεύσεις, ολοκληρωμένο χαρακτήρα και διασφαλισμένη βιωσιμότητα. Τα νησιά υφίστανται σημαντική επιβάρυνση από την υποδοχή και διαχείριση λαθρομεταναστών.**

■ **Να διασφαλισθεί η αποδοτικότητα, αποτελεσματικότητα και ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. Μια από τις αναγκαίες προϋποθέσεις είναι η αποκατάσταση μόνιμου και οργανωμένου χαρακτήρα συνεργασιών με όλους τους φορείς που εμπλέκονται στην παροχή προνοιακών υπηρεσιών. Θα πρέπει να ξεκαθαριστεί το θέμα της συνέχισης των προνοιακών δομών του Γ' ΚΠΣ και των σχέσεων εργασίας του προσωπικού που απασχολείται μέχρι σήμερα σε αυτά.**

■ **Να ικανοποιηθούν οι ανάγκες και προσδοκίες των δικαιούχων / χρηστών των υπηρεσιών. Η συγκεκριμένη προϋπόθεση αποτελεί ταυτόχρονα μέσο και στόχο για την αποτελεσματική και ποιοτική συμπλήρωση - αναβάθμιση των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας**

4.4. Πολιτικές ενίσχυσης ανθρώπινου δυναμικού από την τοπική αυτοδιοίκηση

Οι σημαντικότερες πολιτικές που αφορούν στην Κοινωνική Αλληλεγγύη και στο Ανθρώπινο Δυναμικό, όπου θα πρέπει να συμμετάσχουν ενεργά οι Περιφερειακές και Τοπικές Αυτοδιοικήσεις στα νησιά περιλαμβάνουν:

1. Εφαρμογή πολιτικών ή συμμετοχή σε δράσεις με στόχο την **υποστήριξη και κοινωνική φροντίδα της βρεφικής και παιδικής ηλικίας** και της τρίτης ηλικίας, με την ίδρυση και λειτουργία ΝΠ και ιδρυμάτων (π.χ. παιδικοί & βρεφονηπιακοί σταθμοί, βρεφοκομεία, ορφανοτροφεία, ΚΑΠΗ, κ.λ.π.) και τη μελέτη και εφαρμογή σχετικών κοινωνικών προγραμμάτων (κέντρα επανένταξης, γραμμές βοήθειας).

2. Εφαρμογή πολιτικών ή συμμετοχή σε δράσεις και προγράμματα, που στοχεύουν στη **μέριμνα, υποστήριξη και φροντίδα ευπαθών κοινωνικών ομάδων** με την παροχή υπηρεσιών υγείας και την προαγωγή ψυχικής υγείας (π.χ. δημοτικά ιατρεία, κέντρων αγωγής υγείας, κέντρα ψυχικής υγείας, στέγες υποστηριζόμενης διαβίωσης).

3. Σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων ή συμμετοχή σε προγράμματα και δράσεις για την **ένταξη αθίγγανων, παλιννοστούντων ομογενών, μεταναστών και προσφύγων** στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας (κέντρα υποδοχής, ιατροκοινωνικά κέντρα, δομές καταπολέμησης ενδο-οικογενειακής βίας).

4. Προώθηση και ανάπτυξη του εθελοντισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης με τη δημιουργία τοπικών δικτύων κοινωνικής αλληλεγγύης, εθελοντικών οργανώσεων και ομάδων εθελοντών που θα δραστηριοποιούνται για την επίτευξη των στόχων και την υποβοήθηση του έργου της κοινωνικής προσασίας και αλληλεγγύης του Δήμου .

Θα πρέπει οι τοπικοί φορείς να αντιμετωπίσουν τα ειδικότερα προβλήματα που συναντώνται στα νησιά και κυρίως αφορούν στις αδυναμίες στελέχωσης των υπηρεσιών κοινωνικού ενδιαφέροντος, λόγω της έλλειψης κινήτρων για τους εργαζόμενους στον προνοιακό τομέα. Η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού είναι ένας από τους κυριότερους συντελεστές της βελτίωσης της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό η Αυτοδιοίκηση να συμβάλλει, προκειμένου να γίνουν τα νησιά ελκυστικός τόπος κατοικίας για τους υπαλλήλους στην εκπαίδευση, στην υγεία και στην πρόνοια.

Θα πρέπει να ληφθεί συνολική μέριμνα για την κάλυψη των αναγκών σε νοσηλευτικό και παραϊατρικό προσωπικό, που είναι το σημαντικότερο πρόβλημα στις δομές προνοιακού χαρακτήρα στα νησιά.

5. Χωροταξικές και πολεοδομικές αρμοδιότητες

Ρυθμίσεις για την οικιστική ανάπτυξη και την προστασία του ενδιαφέροντος οικιστικού αποθέματος και του μνημειακού πλούτου

5.1. Υφιστάμενη κατάσταση και δεδομένα

5.1.1. Σχετικοί όροι και έννοιες

Όλοι οι τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής αποτυπώνονται στη διάρθρωση του χώρου. Η χωροταξία εκφράζει στο γεωγραφικό χώρο τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και οικολογικές πολιτικές της κοινωνίας.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός αποτελεί διεπιστημονική στρατηγική, προσέγγιση η οποία στοχεύει στη ρύθμιση σε μια γεωγραφική ενότητα όλων των δραστηριοτήτων και λειτουργιών, προσαρμόζοντας στο χώρο τις αναπτυξιακές προοπτικές. Ως «αναπτυξιακές προοπτικές» νοούνται οι συνολικές προοπτικές (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, οικιστικές και περιβαλλοντικές), που παρουσιάζονται για την περιοχή, στη λογική της βιώσιμης ανάπτυξης και όχι μόνο στα στενά πλαίσια της οικονομικής ανάπτυξης - αύξησης. Αυτό σημαίνει ισορροπία ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη - ανταγωνιστικότητα και στην κοινωνική συνοχή, την ποιότητα ζωής και την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός απαντά και ρυθμίζει τα ζητήματα οργάνωσης του χώρου σε μια εδαφική ενότητα η οποία μπορεί να αφορά διάφορα επίπεδα: από τον ευρωπαϊκό χώρο ως τον εθνικό και τον περιφερειακό χώρο («επίπεδα σχεδιασμού»). Ο γεωγραφικο-διοικητικός χώρος ενός Δήμου συνιστά, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, το κατώτερο επίπεδο εφαρμογής στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού.

Ο **πολεοδομικός σχεδιασμός**, από την πλευρά του, έχει αναφορά στον οικιστικό, δομημένο χώρο, εξειδικεύοντας ή ρυθμίζοντας περαιτέρω τις επιλογές του στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού.

Το γεωγραφικό επίπεδο αναφοράς του πολεοδομικού σχεδιασμού μπορεί να εκτείνεται από αυτό της πόλης (αστικός αλλά και μητροπολιτικός χώρος) ως αυτό ενός μικρού οικισμού ή μιας προς πολεοδόμηση περιοχής, προκειμένου αυτή να παραλάβει οικιστικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες) ή μιας μικρής περιοχής εντός ενός ευρύτερου αστικού χώρου (η οποία προορίζεται για ανάπλαση ή άλλου είδους παρεμβάσεις).

Οι στόχοι του πολεοδομικού σχεδιασμού σε μεγάλο βαθμό ορίζονται σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο από τις επιλογές του χωροταξικού σχεδιασμού για την αστική - οικιστική ανάπτυξη. Στα μεγάλα αστικά κέντρα και στις μητροπόλεις είναι συχνά αναγκαία η επεξεργασία και η εφαρμογή μιας ενιαίας και συνεκτικής, μεσοπρόθεσμης, αστικής πολιτικής. Στην πολιτική αυτή, εντάσσονται επιμέρους ζητήματα πολεοδομικών - χωρικών ρυθμίσεων, καθώς και παρεμβάσεων / projects προς την κατεύθυνση της "αιιφορικής" πόλης, τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Άξονες μιας τέτοιας ενιαίας και συνεκτικής πολιτικής είναι η αιιφόρος αστική διαχείριση, οι αιιφόροι αστικές μεταφορές, η αιιφόρος δόμηση και ο αιιφόρος πολεοδομικός σχεδιασμός, ο σχεδιασμός πολιτικής πράσινου κτλ.. Οι άξονες αυτοί είναι σαφές ότι αλληλοεπηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό.

5.1.2. Υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο: προβλέψεις και κατευθύνσεις

Ο ορθολογικός χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός αποτελεί συνταγματική υποχρέωση, όπως αυτή δημιουργείται από τις διατάξεις του άρ-

θρου 24 του Συντάγματος.

Τα θεσμικά δεδομένα για το χωροταξικό σχεδιασμό προκύπτουν κυρίως από τη θέσπιση:

- του σχετικού Νόμου Ν. 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αιεφόρος ανάπτυξη, και άλλες διατάξεις», και
- του νέου Οικιστικού Νόμου 2508/97 «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και σχετικές ρυθμίσεις».

■ Ο Νόμος 2742/1999

Προσφέρει το καθολικό θεσμικό πλαίσιο για το περιεχόμενο και τις διαδικασίες άσκησης του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Ρυθμίζει τις αρχές και τους στόχους του χωροταξικού σχεδιασμού, καθώς και τα όργανα και τα γεωγραφικά - διοικητικά επίπεδα άσκησης του σχεδιασμού.

Το ενδιαφέρον για τους Αιρετούς της Αυτοδιοίκησης εστιάζεται στα εξής:

1. Στη θέσπιση, βάσει του Νόμου, του **Εθνικού Χωροταξικού Πλαισίου**, με γεωγραφικό επίπεδο αναφοράς το σύνολο του ελλαδικού χώρου (Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, (ΦΕΚ 128/Α/3.7.2008).

Το παραπάνω Πλαίσιο αποτελεί τη «βάση αναφοράς για το συντονισμό και την εναρμόνιση των επί μέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων του κράτους». Προς αυτό εναρμονίζονται επίσης οι κατευθύνσεις τόσο των Περιφερειακών Πλαισίων, όσο και των Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού.

2. Στη θέσπιση των «**Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης**» τα οποία αναφέρονται (άρθρο 7, παρ. 1 του Ν. 2742/99):

- στη χωρική διάρθρωση ορισμένων τομέων ή κλάδων παραγωγικών δραστηριοτήτων εθνικής σημασίας,
- στη χωρική διάρθρωση των δικτύων και υπηρεσιών τεχνικής, κοινωνικής και διοικητικής υποδομής εθνικού ενδιαφέροντος, και
- σε ειδικές περιοχές του εθνικού χώρου, **ιδίως παράκτιες και νησιωτικές, ορεινές και προβληματικές**, περιοχές που υπάγονται σε διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και σε άλλες περιοχές που παρουσιάζουν κρίσιμα περιβαλλοντικά, αναπτυξιακά ή κοινωνικά προβλήματα.

Έως σήμερα, έχουν θεσμοθετηθεί:

α) το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), (ΦΕΚ 2464Β/3.12.2008

- β) το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τη Βιομηχανία
- γ) το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (ΦΕΚ 1138/Β/2009).

Σε μορφή σχεδίου ΚΥΑ υπάρχει σήμερα το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για το Νησιωτικό και Παράκτιο Χώρο, για το οποίο όμως δεν έχει προωθηθεί περαιτέρω προς το παρόν.

3. Στη θέσπιση των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων:

Οι σχετικές μελέτες εκπονήθηκαν πανελλαδικά την περίοδο 1997-99 από το ΥΠΕΧΩΔΕ, στη βάση ενιαίων προδιαγραφών.

Οι μελέτες και οι αντίστοιχες ΚΥΑ «Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης», αποτελούν κατευθύνσεις για το χωρικό σχεδιασμό της ανάπτυξης στις 13 Περιφέρειες της χώρας, σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (έως το 2015). επικαιροποίηση των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων αναμένεται στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα.

Βάσει του Νόμου κατ' εντολή του οποίου συντάχθηκαν και θεσμοθετήθηκαν τα παραπάνω Περιφερειακά Πλαίσια, ως γενικός στόχος του χωροταξικού σχεδιασμού τίθεται η προώθηση της αειφόρου, ισόρροπης και διαρκούς ανάπτυξης, σύμφωνα με τις φυσικές, οικονομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής.

Το σημαντικό είναι ότι βάσει του Νόμου, με την έγκριση του κάθε Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, όλα τα ρυθμιστικά σχέδια και σχέδια χρήσεων γης στις Περιφέρειες (ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ κ.τλ.) οφείλουν να εναρμονίζονται προς τις επιλογές και κατευθύνσεις των εγκεκριμένων Πλαισίων.

4. Στη θεσμοθέτηση μηχανισμών για την εφαρμογή του χωροταξικού σχεδιασμού, κυριότεροι από τους οποίους είναι:

■ Το εργαλείο των **Περιοχών Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (ΠΟΑΠΔ)**, με το οποίο ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν σε οριοθέτηση και οργάνωση των ζωνών ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

■ Το εργαλείο των **Περιοχών Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων (ΠΕΧΠ)** το οποίο χρησιμοποιείται για την οριοθέτηση περιοχών (εντός ή εκτός σχεδίου πόλεων), που παρουσιάζουν ιδιαίτερα ή κρίσιμα προβλήματα και που απαιτούν ειδικό σχεδιασμό και ρύθμιση.

Τόσο οι ΠΟΑΠΔ όσο και οι ΠΕΧΠ έχουν εφαρμογή και στα ΓΠΣ και ΣΧΟΟΑΠ του Ν. 2508/97.

5. Στη θέσπιση των **Φορέων Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών** και στην πρόβλεψη της οργανωτικής τους δομής και των αρμοδιοτήτων

τους. Στην ευθύνη των Φορέων δίνεται και η αρμοδιότητα διαχείρισης των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την οικοτουριστική ανάπτυξη των περιοχών.

■ Ο Νόμος 2508/1997

Ο Νόμος εισάγει το θεσμό των ΓΠΣ και των ΣΧΟΟΑΠ τα οποία αφορούν στη ρύθμιση των πόλεων και οικισμών σε διευρυμένη γεωγραφική περιοχή η οποία συμπίπτει με τα όρια της πρωτοβάθμιας Αυτοδιοίκησης.

Στην ουσία, τα Γ.Π.Σ. για τις περιοχές επιρροής των αστικών κέντρων (άνω των 2.000 κατοίκων) και τα ΣΧΟΟΑΠ για τον αγροτικό χώρο, ταυτίζονται ως θεσμικά εργαλεία ρύθμισης του χώρου και συνιστούν στην ουσία τοπικά χωροταξικά, εφόσον ρυθμίζουν συγχρόνως και τις εντός και τις εκτός σχεδίου περιοχές των νέων διευρυμένων Δήμων.

Το ενδιαφέρον για τους Αιρετούς της Αυτοδιοίκησης εστιάζεται στα εξής:

■ Δια του Νόμου, θεσπίζονται οι **Περιοχές Ειδικής Προστασίας (ΠΕΠ)**, οι οποίες καθορίζονται εντός των ΓΠΣ και δεν προορίζονται για πολεοδομηση (είτε ως περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος, είτε ως παραθαλάσσιες και παραποτάμιες ζώνες, βιότοποι και τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, δάση και δασικές εκτάσεις).

■ Ο Νόμος εισάγει την πολεοδομηση ιδιωτικού ενδιαφέροντος, προκειμένου για την οικιστική χρήση (με εξαίρεση τη δεύτερη κατοικία η οποία ρυθμίζεται διαφορετικά). Έτσι, στα όρια του Γ.Π.Σ. είναι δυνατόν να καθορίζονται εκτάσεις **ΠΕΡΠΟ (Περιοχών Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδομησης)**.

■ Τα λοιπά εργαλεία σχεδιασμού αφορούν στους όρους και περιορισμούς στις χρήσεις γης, καθώς και στους όρους και περιορισμούς στη δόμηση. Είναι δυνατόν να τίθεται ελάχιστο όριο κατάτμησης στις εκτός σχεδίου περιοχές.

■ Τέλος, ας σημειωθεί ότι τίθενται ανώτατοι επιτρεπόμενοι συντελεστές δόμησης στις προς πολεοδομηση περιοχές, είτε αυτές αφορούν σε εγκατάσταση οικιστικών είτε αναπτυξιακών δραστηριοτήτων.

■ Δια των ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ ρυθμίζονται επίσης η μεσοπρόθεσμη ανάπτυξη και οργάνωση όλων των οικιστικών κέντρων και περιοχών εντός των ορίων του Δήμου: πολεοδομικές ενότητες (Π.Ε.), κέντρα οικισμού και Π.Ε., επιτρεπόμενες χρήσεις γης μέσω συντελεστές δόμησης ανά Π.Ε., κυκλοφοριακή οργάνωση, κοινωνικές υποδομές και εξυπηρητήσεις, υποδομές προστασίας του περιβάλλοντος, τεχνικές υποδομές.

■ Στην ουσία, δια των ρυθμίσεων των ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ, είναι μετά δυνατή η προώθηση και των αναγκαίων πολεοδομήσεων ή αναθεωρήσεων του υφιστάμενου σχεδίου πόλης (σύνταξη Πολεοδομικής Μελέτης Επέκτασης ή/και

Αναθεώρησης, Κτηματογράφηση, Πράξη Εφαρμογής της Ρυμοτομίας).

■ Ειδικότερα, ο Νόμος εισάγει και μηχανισμούς παρέμβασης για την **ανάπλαση ή αναμόρφωση προβληματικών περιοχών** εντός του αστικού ιστού (άρθρα 8 και 15) Η πρόβλεψη αυτή μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τους **νησιωτικούς οικισμούς**, οι οποίοι συνήθως διαθέτουν κεντρικές ιστορικές περιοχές με προβληματικά πολεοδομικά χαρακτηριστικά.

Οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα σύνολα, οι πυρήνες αλλά και τα παραδοσιακά συμπλέγματα είναι αντικείμενα αυξημένης προστασίας και για το λόγο αυτό πρέπει να αντιμετωπίζονται ανάλογα από τα Γ.Π.Σ. και τις Πολεοδομικές Μελέτες. Οι όροι και περιορισμοί δόμησης εντός παραδοσιακών οικισμών ορίζονται από το Π.Δ. 19-10/13-11-1978 «Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακών οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και περιορισμών δόμησης των οικοπέδων αυτών».

Οι παραδοσιακοί οικισμοί ή σύνολα αντιμετωπίζονται από τις μελέτες ανάπλασης περιοχών ή από ειδικές πολεοδομικές μελέτες.

■ Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθεί ότι με τη θεσμοθέτηση ενός ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ, θεσμοθετείται και το ανάλογο **Πρόγραμμα έργων και παρεμβάσεων** για την ενεργοποίηση - υλοποίηση.

Το Πρόγραμμα μελετών και έργων είναι μεσοπρόθεσμο, αφορά σε όλους τους τομείς παρέμβασης (αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, ποιότητα ζωής, κυκλοφοριακές ρυθμίσεις και έργα, τεχνικές υποδομές και περιβαλλοντικές υποδομές), και μπορεί έτσι να αποτελέσει συγκροτημένο οδηγό για τη δραστηριοποίηση του Δήμου.

Όλες οι παραπάνω δυνατότητες στηρίζονται τόσο στον ίδιο το Νόμο 2508/97 όσο και σε εφαρμοστικές του διατάξεις, όπως οι Τεχνικές Προδιαγραφές εκπόνησης των σχετικών μελετών. Αναμένονται θεσμικές τροποποιήσεις, ώστε να ενσωματωθούν οι αναγκαίες μελέτες που ως τώρα εκπονούνταν επικουρικά, δηλαδή η Μελέτη Γεωλογικής Καταλληλότητας και η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, προκειμένου να τηρηθεί η διαδικασία της Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης.

5.2. Προτεραιότητες και στόχοι για το σχεδιασμό στο νησιωτικό χώρο

5.2.1. Προτεραιότητες που προκύπτουν από συνολικές ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές

Σύνδεση χώρου και ανάπτυξης σημαίνει προσαρμογή του χωροταξικού

σχεδιασμού, αλλά και του αστικού σχεδιασμού σε γενικότερες και ειδικότερες αναπτυξιακές πολιτικές ή σε αναπτυξιακές προτεραιότητες που τίθενται από ευρωπαϊκές πολιτικές και προγράμματα.

Στα πλαίσια της συνολικής πολιτικής της Ε.Ε., η ενσωμάτωση της διάστασης του χώρου και των ανθρωπογεωγραφικών χαρακτηριστικών έχει αναγνωρισθεί εσχάτως ως μια σημαντική συνιστώσα για το σχεδιασμό και την εφαρμογή των διαρθρωτικών προγραμμάτων της Ε.Ε.

Η θεώρηση μιας πολιτικής για την εδαφική συνοχή ενέχει την άποψη ότι ο χώρος δεν είναι ουδέτερος ως προς τις αναπτυξιακές του λειτουργίες, έχει δε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία αλληλεπιδρούν με τους λοιπούς παράγοντες (οικονομικούς, κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς), συνδιαμορφώνοντας τις αναπτυξιακές προοπτικές και επιδιώξεις. Η πρόκληση της διάστασης του χώρου έχει οργανωθεί σε επίσημη συζήτηση μεταξύ των οργάνων της Ε.Ε. και των Κρατών Μελών με τη δημιουργία της «εδαφικής ατζέντας» (territorial agenda). Η «ατζέντα» στοχεύει προς μια πιο ανταγωνιστική και βιώσιμη Ευρώπη, στηριζόμενη στην πολυμορφία (διαφοροποίηση) των Περιφερειών της. Η πολιτική συνοχής της Ε.Ε. αναμορφώνεται, ώστε να είναι σε θέση να αποκριθεί αποτελεσματικότερα, από ό,τι μέχρι σήμερα, στις εδαφικές ανάγκες και τα χαρακτηριστικά, τις συγκεκριμένες γεωγραφικές προκλήσεις και τις ευκαιρίες των Περιφερειών, της υπαίθρου και των πόλεων.

Στα πλαίσια της territorial agenda και των προτεραιοτήτων της, ένας από τους χωρικούς «εδαφικούς» τύπους που αναγνωρίζεται είναι και ο νησιωτικός.

Έτσι, έχει αναπτυχθεί η Πρωτοβουλία «Ευρωπαϊκά Νησιά» η οποία στοχεύει στην εξειδίκευση της εδαφικής ατζέντας στον νησιωτικό χώρο, δηλαδή στην διερεύνηση εκείνων των πολιτικών που θα αυξήσουν την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα της πολιτικής συνοχής στον νησιωτικό χώρο. Η Ελλάδα έχει τεθεί επικεφαλής της Πρωτοβουλίας.

Η υλοποίηση της Πρωτοβουλίας ξεκίνησε το 2007 με την διεξαγωγή ενός «εναρκτήριου» Συνεδρίου για την **Εδαφική Συνοχή και τη Νησιωτικότητα** στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στα πλαίσια του Συνεδρίου, συντάχθηκε η «Διακήρυξη του Αιγαίου» η οποία αποτελεί ένα κείμενο γενικού πλαισίου εργασίας, όπου τίθενται οι αρχές, το πλαίσιο και ο οδικός χάρτης για την υλοποίηση της Πρωτοβουλίας.

Σύμφωνα με τη διακήρυξη, οι εκπρόσωποι των νησιωτικών περιοχών της Ευρώπης:

6. Υπογραμμίζουν τη σημασία της ένταξης της έννοιας της νησιωτικότητας σε μια σειρά κρίσιμα για τις νησιωτικές περιοχές πεδία πολιτικής, και

7. Θέτουν προβληματισμούς οι οποίοι χρειάζονται παραπέρα επεξεργασία, όπως για παράδειγμα:

- Τον καθορισμό χρηματοδοτικών εργαλείων που θα λειτουργούν ως οικονομικά και κοινωνικά κίνητρα, προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε νησιωτικού περιβάλλοντος.
- Τη δημιουργία μιας ενδο-υπηρεσιακής ομάδας για τις νησιωτικές περιοχές στην Επιτροπή.
- Τη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων σε νησιωτικές περιοχές.
- Την προώθηση επαρκούς προσβασιμότητας σε κοινωνικές υπηρεσίες.
- Τη σύνδεση των νησιών με τα Διευρωπαϊκά Δίκτυα που αναπτύσσονται.
- Την ανάπτυξη ενός νέου Ταμείου που θα καλύπτει τις ιδιαίτερες ανάγκες των νησιωτικών περιοχών που οφείλονται στην κλιματική αλλαγή.

Για παράδειγμα, σε σχέση με τη νησιωτικότητα, έχει επηρεαστεί η ευρωπαϊκή πολιτική για τις Θαλάσσιες μεταφορές, καθώς η Ευρώπη διαθέτει ένα σημαντικό αριθμό νησιών με αραιό πληθυσμό, των οποίων η επιβίωση βασίζεται στις θαλάσσιες λιμενικές συνδέσεις και υπηρεσίες που δεν είναι πάντα κερδοφόρες. Έτσι, η Κοινοτική Νομοθεσία επιτρέπει, υπό προϋποθέσεις, κρατικές ενισχύσεις για υπηρεσίες από και προς ή μεταξύ νησιών.

Επίσης, στα πλαίσια των πολιτικών της Ε.Ε. και σύμφωνα με τις νεώτερες αντιλήψεις, ο κύριος στόχος του πολεοδομικού σχεδιασμού είναι η αειφορία του αστικού χώρου.

Ο αιεφόρος πολεοδομικός σχεδιασμός είναι μια διαδικασία με την οποία όλοι οι εμπλεκόμενοι (τοπικές αρχές σε συνεργασία με εθνικές και περιφερειακές αρχές, οργανώσεις πολιτών, μη κυβερνητικούς οργανισμούς, πανεπιστήμια και επιχειρήσεις) συνεργάζονται για να ενσωματώσουν τις λειτουργικές, περιβαλλοντικές και ποιοτικές παραμέτρους στη μελέτη και στο σχεδιασμό ενός δομημένου περιβάλλοντος, το οποίο μεταξύ άλλων:

- καταλήγει στη δημιουργία ασφαλών και υψηλής ποιότητας χώρων διαβίωσης και εργασίας για τους κατοίκους,
- υποστηρίζει μια δυναμική και δίκαιη οικονομία, χωρίς αποκλεισμούς
- μεταχειρίζεται το έδαφος ως πολύτιμο πόρο που πρέπει να χρησιμοποιείται με τον αποδοτικότερο δυνατό τρόπο, με την επαναχρησιμοποίηση των γαιών και των κενών ιδιοκτησιών μέσα στην αστική περιοχή αντί της αναζήτησης νέων εκτάσεων εκτός αυτής και με την αποφυγή της αστικής εξάπλωσης (συμπαγείς πόλεις),
- εξασφαλίζει ότι τα όποια έργα και παρεμβάσεις σέβονται το φυσικό περιβάλλον (βιοποικιλότητα, υγεία, περιβαλλοντικός κίνδυνος),

- προάγει τη μεικτή χρήση γης για την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της εγγύτητας, ώστε να ελαχιστοποιείται η ανάγκη μετακινήσεων μεταξύ κατοικίας, καταστημάτων και τόπου εργασίας,
- εξασφαλίζει επαρκείς χώρους πρασίνου για την καλύτερη οικολογική ποιότητα της αστικής περιοχής (βιοποικιλότητα, μικροκλίμα και ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα),
- προνοεί για τον καλύτερο δυνατό σχεδιασμό των υποδομών (υπηρεσιών δημοσίων συγκοινωνιών, οδών, διαδρομών, ποδηλατοδρόμων), ώστε να προάγεται η ευχέρεια πρόσβασης, ιδιαίτερα για τις μειονεκτούσες κοινότητες,
- εφαρμόζει σύγχρονες λύσεις, όσον αφορά στην εξοικονόμηση ενέργειας και πόρων, όπως η κατοικία χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης, οι μεταφορές χαμηλής κατανάλωσης καυσίμων, η τηλεθέρμανση, τα συστήματα ανακύκλωσης,
- σέβεται, ενισχύει και αναδεικνύει την πολιτιστική κληρονομιά και το υφιστάμενο πολιτιστικό - μνημειακό απόθεμα.

Κατ' αντιστοιχία, στην τρέχουσα Προγραμματική περίοδο, όλα τα τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα πρέπει να διαθέτουν συγκεκριμένη χωρική διάσταση.

Η χωρική διάσταση (κατηγοριοποίηση του χώρου), όπως παρουσιάζεται στα κείμενα του ΕΣΠΑ 2007-2013, διατυπώνεται οριζόντια, δηλαδή ανά βασικούς τύπους περιοχών, βάσει των γενικών ανθρωπογεωγραφικών στοιχείων του χώρου. Οι τύποι περιοχών που αναγνωρίζονται από το Πρόγραμμα είναι:

- Οι αστικές περιοχές (πόλοι ανάπτυξης)
- Οι ορεινές περιοχές
- Οι παράκτιες περιοχές
- Οι νησιωτικές περιοχές και οι λοιπές παράκτιες περιοχές.

Για το νησιωτικό χώρο, η στρατηγική εστιάζεται στην ελεγχόμενη ανάπτυξη στο χώρο, με την ανασυγκρότηση ενός βιώσιμου και διαφοροποιημένου παραγωγικού προτύπου που στηρίζεται στην ιδιωτική επιχειρηματική πρωτοβουλία, με την επίλυση των ζητημάτων προσπελασιμότητας και υποδομών, με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα των περιοχών υψηλής οικολογικής αξίας, με την προστασία τέλος και την ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Προκειμένου για το νησιωτικό χώρο, επομένως, ο χωροταξικός σχεδιασμός οφείλει να οργανώσει το φυσικό χώρο απαντώντας και προσαρμόζοντας τις επιλογές του σύμφωνα με τη στρατηγική που επιλέγεται για να αντιμετωπιστούν τα «κρίσιμα» ζητήματα της «νησιωτικότητας», γενικά, και ειδικότερα

των ιδιαιτεροτήτων κάθε νησιωτικού Δήμου. Ο συνολικός «βιώσιμος» αναπτυξιακός σχεδιασμός του νησιωτικού Δήμου οφείλει κατά το δυνατόν να αναδεικνύει τα πλεονεκτήματα που αυτός διαθέτει και να αντιμετωπίζει τις αδυναμίες που παρουσιάζονται. Ταυτόχρονα οφείλει να αξιοποιεί τις ευκαιρίες και να απαντά στις απειλές που παρουσιάζονται στον ευρύτερο χώρο όπου εντάσσεται ο νησιωτικός Δήμος.

Όπως και για το χωροταξικό σχεδιασμό, στα κείμενα του ΕΣΠΑ 2007-2013 της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου, τίθενται επίσης στόχοι και για τον αστικό χώρο.

Συγκεκριμένα, διακρίνονται τρία επίπεδα άσκησης της πολιτικής αστικής ανάπτυξης:

1. Το σύνολο των αστικών κέντρων της χώρας.
2. Συγκεκριμένες περιοχές μέσα στα αστικά κέντρα με ιδιαίτερα και έντονα ζητήματα (περιοχές σε κρίση, περιοχές αλλαγής χρήσεων και αποβιομηχανισής, περιοχές με έντονα κοινωνικά προβλήματα).
3. Συγκεκριμένα αστικά κέντρα τα οποία μπορούν να ενισχυθούν και να λειτουργήσουν ως πόλοι ανάπτυξης της χώρας.

Ειδικότερα στο νησιωτικό χώρο, οι προσδιοριστικοί παράγοντες για την εφαρμογή μιας πολιτικής πόλων ανάπτυξης, είναι:

- Η νησιωτικότητα και οι ιδιαίτερες συνέπειες που αυτή έχει στη δικτύωση και στην πολυκεντρικότητα.
- Η ένταση της τουριστικής δραστηριότητας που έχει πρωτεύουσα συμμετοχή στη διαμόρφωση του παραγωγικού συστήματος των νησιών.
- Η ύπαρξη ισχυρών ερευνητικών - πανεπιστημιακών μονάδων.
- Για το νησιωτικό χώρο προκρίνεται συνήθως η καθιέρωση ενός πολυκεντρικού αστικού χώρου, που συνδέεται με τα λοιπά αστικά - διοικητικά κέντρα της νησιωτικής Περιφέρειας. Για παράδειγμα, στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ως εν δυνάμει πόλος, αναγνωρίζονται τα δυο αστικά κέντρα (Μυτιλήνη - Χίος) μέσω της σύνδεσής τους με τα λοιπά κέντρα.

Οι παραπάνω προβλέψεις του ΕΣΠΑ 2007-2013 εξειδικεύονται σε επίπεδο αστικού κέντρου μέσα από την διαδικασία κατάρτισης των «Ολοκληρωμένων Σχεδίων Αστικής Ανάπτυξης (ΟΣΑΑ)». Αυτά συντάσσονται από τις διοικήσεις των αστικών κέντρων (τους Δήμους) με στόχο να αποτελέσουν ένα στρατηγικού χαρακτήρα τοπικό πρόγραμμα, το οποίο θα ανταποκρίνεται στα συγκεκριμένα και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, προβλήματα και ανάγκες των αστικών κέντρων.

Ως γενικός στόχος τίθεται η βιώσιμη οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Επιλέξιμα θεωρούνται τα αστικά κέντρα άνω των 10.000 κατοίκων,

ενώ στην πράξη έχουν περιληφθεί, όσον αφορά στο νησιωτικό χώρο, τα κύρια αστικά κέντρα κάθε νησιού. Προϋπόθεση αποτελεί να εμφανίζουν τα κέντρα αυτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως περιοχές κοινωνικού αποκλεισμού, αλλαγής χρήσεων, αυθαίρετης δόμησης, απαξίωσης, ιστορικά κέντρα.

5.2.2. Προτεραιότητες για το σχεδιασμό του χώρου όπως προκύπτουν από το Εθνικό Χωροταξικό Πλαίσιο, τα Ειδικά και τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια

Σε αντιστοιχία με τις κατευθύνσεις του ΕΣΠΑ, κατευθύνσεις για το χωροταξικό - πολεοδομικό σχεδιασμό, ειδικότερα για τα νησιά, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη από τους Αιρετούς, δίνονται:

- στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της χώρας (ΓΠΧΣΑΑ),
- στα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, και συγκεκριμένα σ' αυτό του τουρισμού
- και φυσικά στα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, τα οποία αντιμετωπίζουν τα συγκεκριμένα ζητήματα ανά νησιωτική περιφέρεια.

Έτσι, στο ΓΠΧΣΑΑ, εκτός από τις συνολικές κατευθύνσεις, ειδική μνεία γίνεται για το νησιωτικό και παράκτιο χώρο. Στα πλαίσια μιας στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης των νησιών, θεωρείται καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο επί μέρους τομεακών πολιτικών, της οργάνωσης και ανάπτυξης των οικισμών, των δραστηριοτήτων και των υποδομών στο χώρο παράλληλα με την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων με ενιαίο τρόπο στον χερσαίο και θαλάσσιο χώρο.

Οι στόχοι της ολοκληρωμένης διαχείρισης των νησιών περιλαμβάνουν:

- Τη συγκράτηση / σταθεροποίηση του νησιωτικού πληθυσμού, μέσω της άρσης της απομόνωσης, της βελτίωσης της προσπελασιμότητας και της εξασφάλισης υποδομής και παροχής υπηρεσιών.
- Την ολοκληρωμένη οικονομική ανάπτυξη, με διεύρυνση των δυνατοτήτων απασχόλησης και διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης των νησιών (συγκριτικά πλεονεκτήματα) και τη στήριξη εναλλακτικών ήπιων μορφών ανάπτυξης.
- Την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων και της ποικιλότητας του τοπίου και με την ανάδειξη των ιστορικών πολιτιστικών μνημείων και συνόλων.

Η ολοκληρωμένη διαχείριση των νησιών θα πρέπει να ενσωματώνει:

■ Την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής ιδιαιτερότητας κάθε νησιού, που πρέπει να αποτελεί τον πυρήνα ενός **Ολοκληρωμένου Νησιωτικού Σχεδιασμού**.

■ Το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων και των αντίστοιχων έργων ή των έργων υποδομής, έτσι ώστε να σέβεται τη φέρουσα ικανότητα των φυσικών οικοσυστημάτων και πόρων.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ο «σχεδιασμός για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης, θα πρέπει να γίνεται σε **επίπεδο νησιού και νησιωτικής περιφέρειας**. Ακόμα, «ο σχεδιασμός θα πρέπει να κινητοποιεί το νησιωτικό πληθυσμό και να καλλιεργεί αίσθημα κοινής ευθύνης», κάτι που προφανώς βρίσκεται στη διάθεση των νησιωτικών Δήμων και των Αιρετών τους.

Όσον αφορά στην οργάνωση της οικιστικής ανάπτυξης της χώρας, το ΓΠΧΣΑΑ θέτει τις ακόλουθες γενικές κατευθύνσεις:

■ Επιδίωξη δημιουργίας πολυκεντρικής δομής με την ανάπτυξη ενός ιεραρχημένου οικιστικού δικτύου, εξαρτημένου από επιλεγμένους πόλους υπερεθνικής και εθνικής σημασίας.

■ Υποστήριξη του οικιστικού δικτύου και ιδιαίτερα των επιλεγμένων πόλων υπερεθνικής και εθνικής σημασίας:

■ Συμπληρωματικότητα των ρόλων των αστικών κέντρων.

■ Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και του οικονομικού δυναμισμού τους.

■ Βελτίωση της προσπελασιμότητάς τους.

■ Προστασία και βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος.

■ Υψηλό επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών με έμφαση στην υγεία, στη γνώση, με περαιτέρω ενίσχυση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στην ανάπτυξη υποδομών έρευνας.

■ Ανάπτυξη της συνεργασίας πόλης-υπαίθρου, με στόχο την αξιοποίηση της δυναμικής των αστικών κέντρων και τη διάχυσή της από τα μεγάλα αστικά κέντρα (πόλοι ανάπτυξης) στα μικρότερα και στην ύπαιθρο.

■ Προώθηση της συνεργασίας μεταξύ πόλεων που ανήκουν στην ίδια γεωγραφική ενότητα, μέσα από δίκτυα, με σκοπό την ενίσχυση της αναπτυξιακής και εδαφικής συνοχής της.

Ειδικότερα, για την προστασία και βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος, το ΓΠΧΣΑΑ εξειδικεύει τις ακόλουθες δέσμες μέτρων:

■ Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

■ Προστασία και ανάδειξη του δημόσιου χώρου με ενίσχυση των ζωνών πρασίνου και διαχείριση των ελεύθερων και κοινόχρηστων χώρων.

■ Ανάπλαση υποβαθμισμένων αστικών περιοχών.

- Περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.
- Περιορισμό των συντελεστών δόμησης κατά περίπτωση.

Πιο συγκεκριμένα για το νησιωτικό χώρο του Αιγαίου, προτείνεται:

- Η ενίσχυση του δίπολου Ηράκλειο - Χανιά ως εθνικού πόλου, σε διασύνδεση με τον περιβάλλοντα χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Μεσογείου.

- Η συγκρότηση πολυπολικού νησιωτικού συμπλέγματος (Βόρειο Αιγαίο, Κυκλάδες, Δωδεκάνησα), με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της συνοχής της ευρύτερης νησιωτικής ενότητας και των επιμέρους συνιστωσών της. Ιδιαίτερα ενισχύονται οι συνεργασίες τόσο μεταξύ των νησιών που ανήκουν σε διαφορετικά συμπλέγματα όσο και αυτές που αναπτύσσονται σε μικρές ενότητες γειτονικών νησιών, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται ο ρόλος των νησιωτικών οικιστικών κέντρων «τοπικής» εμβέλειας.

Στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό, περιλαμβάνονται πιο συγκεκριμένες χωροταξικές ρυθμίσεις και μέτρα για την τουριστική ανάπτυξη στα νησιά, εφόσον αυτά θεωρούνται προνομιακός χώρος για την άσκηση αυτής της δραστηριότητας.

Έτσι, ο νησιωτικός χώρος κατηγοριοποιείται ανάλογα με τις μορφές και την ένταση της τουριστικής δραστηριότητας. Διακρίνονται (και κατονομάζονται) οι εξής τέσσερις (4) κατηγορίες / ομάδες νησιών:

- **Ομάδα I:** Νησιά με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση, τα οποία αντιμετωπίζουν κατά κανόνα σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, πολλά εκ των οποίων χαρακτηρίζονται από συνεχή μείωση πληθυσμού, σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, ελάχιστο βαθμό αξιοποίησης των πόρων τους ή περιορισμένους (ποσοτικά και ποιοτικά) πόρους, και αισθητή γεωγραφική απομόνωση.

- **Ομάδα II:** Νησιά που αναπτύσσονται τουριστικά ενώ παράλληλα διαθέτουν και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και εκμεταλλεύσιμους πόρους. Σε αυτά η έμφαση δίνεται σε δράσεις που σκοπό έχουν την αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων και την αποτροπή της εξάρτησής τους από τη μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη.

- **Ομάδα III:** Νησιά με σημαντική τουριστική δραστηριότητα όχι μόνο σε Περιφερειακό αλλά και σε Εθνικό και Κοινοτικό Επίπεδο (ή/και με άλλη ιδιαίτερα δυναμική παραγωγική δραστηριότητα), με αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις, πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση, με άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξής τους.

Ο σχεδιασμός των χρήσεων γης στην περίπτωση αυτή (ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ) πρέπει να διερευνά τη σκοπιμότητα καθορισμού ζωνών τουριστικής ανάπτυ-

ξης στις εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών περιοχές και να τις ορίζει κατά περίπτωση

■ **Ομάδα IV:** Βραχονησίδες και ακατοίκητα νησιά. Κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες με βάση τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά τους, το μέγεθος και την εγγύτητά τους με κατοικημένες περιοχές. Στην πρώτη κατηγορία θα επιβάλλεται η απόλυτη προστασία τους. Στη δεύτερη κατηγορία θα επιτρέπεται η ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων με τον όρο ότι η κάλυψή τους δεν θα υπερβαίνει το 2% της έκτασης του νησιού.

Οι σχεδιαστικές προβλέψεις που περιλαμβάνονται στο Χωροταξικό Πλαίσιο του Τουρισμού είναι αρκετά λεπτομερειακές και θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο στο γενικό επίπεδο χωροταξικού σχεδιασμού αλλά και σ' αυτό του πολεοδομικού σχεδιασμού, της αδειοδότησης εγκαταστάσεων και κτιρίων, της τήρησης γραμμής αιγιαλού κτλ.

5.3. Ευθύνες και αναγκαίες διαδικασίες που προκύπτουν για τους αιρετούς της αυτοδιοίκησης

Οι σύγχρονοι Δήμοι καλούνται να διαχειριστούν τις ανάγκες, τα προβλήματα και ζητήματα των πολιτών, να προσαρμοστούν και να εφαρμόσουν τη νομοθεσία, να σχηματίσουν μια τοπική ταυτότητα και στρατηγική σχεδιάζοντας την ανάπτυξή τους και ακολουθώντας τις κατευθύνσεις του ευρύτερου εθνικού και περιφερειακού πλαισίου.

Η σημασία του χώρου, δηλαδή των χαρακτηριστικών της εδαφικής - φυσικο-γεωγραφικής ενότητας, στα διοικητικά όρια της οποίας λειτουργούν, έχει τεράστια σημασία για το σύνολο των επιλογών στις οποίες θα προχωρήσουν.

Πριν από την προσέγγιση των διαδικαστικών βημάτων στα οποία πρέπει να προχωρήσουν οι Αιρετοί σε θέματα χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, συνοψίζονται οι σχετικές αρμοδιότητες που έχουν δοθεί στην πρωτόβάθμια αυτοδιοίκηση μέσω του Ν. 3852/2010.

5.3.1. Αρμοδιότητες των Δήμων στο πλαίσιο του Ν. 3852/2010

Ως επί το πλείστον, οι αποφασιστικές αρμοδιότητες των νέων Δήμων φαίνεται να αφορούν στον πολεοδομικό σχεδιασμό και στην εφαρμογή του, καθώς και στην αδειοδότηση κτιρίων και εγκαταστάσεων.

Συγκεκριμένα αφορούν:

1. Στην έκδοση οικοδομικών αδειών, μαζί με ό,τι αυτό συνεπάγεται: προέλεγχος, έλεγχος μελετών, έλεγχος και επιβολή προστίμων για αυθαίρετα κτίσματα, γνωμοδοτήσεις για παρεκκλίσεις από τους όρους δόμησης κτλ.

2. Στην εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδιασμού, δηλαδή τον έλεγχο εφαρμογής ρυμοτομικών σχεδίων επί του εδάφους, τη σύνταξη και επίβλεψη Πράξεων Εφαρμογής, τη σύνταξη Πράξεων τακτοποιήσεως και αναλογισμού.

3. Στη σύνταξη προκαταρκτικής πρότασης ανάπλασης περιοχής (άρθρα 9 και 10 του Ν. 2508/1997).

Η τελευταία αυτή αρμοδιότητα έχει ιδιαίτερη σημασία να μπορέσει να ενεργοποιηθεί στις περιοχές των νησιωτικών Δήμων, καθώς πάρα πολλά από τα αστικά κέντρα των νησιών έχουν εμφανή τα ιστορικά ίχνη στις κεντρικές τους περιοχές, με πολεοδομικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά που συνιστούν μεν πλεονεκτήματα, δεν είναι όμως πάντοτε λειτουργικά όσον αφορά στην οικονομική ανάπτυξη και στην ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Ορισμένες επιπλέον αρμοδιότητες μεταβιβάζονται στους Δήμους νησιωτικών Περιφερειών, και συγκεκριμένα των Περιφερειών Νοτίου Αιγαίου, Βορείου Αιγαίου και Ιονίου. Από αυτές, στον τομέα του σχεδιασμού του χώρου, αξίζει να αναφερθεί:

4. Στην προστασία της γεωργικής γης από άλλες χρήσεις και ιδιαίτερα αυτής με υψηλή παραγωγικότητα.

Οι γνωμοδοτικές αρμοδιότητες των Δήμων φαίνεται να επεκτείνονται σε μια σειρά γενικότερων ζητημάτων σχετικά με την ποιότητα ζωής, τη χωροταξία, την πολεοδομία και την προστασία του περιβάλλοντος.

Μάλιστα, σε Δήμους άνω των 10.000 κατοίκων, συστήνεται Επιτροπή Ποιότητας Ζωής, η οποία εισηγείται προς το Δημοτικό Συμβούλιο:

1. θέματα καθορισμού χρήσεων γης,

2. θέματα ρυθμιστικών σχεδίων, προγραμματισμού εφαρμογής ρυθμιστικών σχεδίων, οικιστικής οργάνωσης ανοικτών πόλεων, εφαρμογής Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.), πολεοδομικών μελετών, ανάπλασης περιοχών, πολεοδομικών επεμβάσεων, χρηματοδότησης προγραμμάτων ανάπλασης, ανασυγκρότησης υποβαθμισμένων περιοχών, πολεοδομικής αναμόρφωσης προβληματικών περιοχών, αποζημίωσης ρυμοτομούμενων, πολεοδομικών ρυθμίσεων, εισφοράς σε γη ή σε χρήμα, περιοχών ειδικά ρυθμιζόμενης πολεοδόμησης (Π.Ε.Ρ.ΠΟ.) και έγκρισης πολεοδομικών μελετών.

Οι νέες Αυτοδιοικητικές Περιφέρειες έχουν την ευθύνη:

1. Της ανάθεσης της εκπόνησης και της παρακολούθησης της εφαρμογής Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (Γ.Π.Σ. και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π).

2. Του συντονισμού της υλοποίησης των προγραμμάτων εκτέλεσης έργων που προβλέπονται από τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ. και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.)

και τις πολεοδομικές μελέτες.

3. Της παρακολούθησης της εφαρμογής Ειδικών Χωροταξικών Μελετών και ΖΟΕ.

4. Της κύρωσης των Πράξεων εφαρμογής Πολεοδομικής μελέτης, καθώς και της έγκρισης σημειακών - εντοπισμένων τροποποιήσεων των εγκεκριμένων ρυμοτομικών σχεδίων, εφόσον αυτά δεν εμπίπτουν σε ζώνη πεντακοσίων μέτρων από την ακτή, σε παραδοσιακούς οικισμούς, σε τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, σε αρχαιολογικούς χώρους, σε δάση και δασικές εκτάσεις και σε προστατευόμενες περιοχές.

5. Της σύνταξης, παρακολούθησης της εφαρμογής και της αξιολόγησης των κανονισμών διοίκησης και λειτουργίας και των Σχεδίων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.

Επίσης, γνωμοδοτούν ή εισηγούνται για τα εξής ζητήματα:

■ για τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, κατά τη διαδικασία κατάρτισής τους,

■ για το χαρακτηρισμό και την οριοθέτηση εκτάσεων ως Π.Ο.Α.Π.Δ. (Περιοχών Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων), για το χαρακτηρισμό Περιοχών Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων (ΠΕΧΠ) και για τα Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων (Σ.Ο.Α.Π.), στις περιπτώσεις που η διαδικασία κινείται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής,

■ για τη χωροθέτηση Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΕ.ΠΕ.).

Τέλος, η παροχή γνώμης της Περιφέρειας ζητείται σε κάθε περίπτωση όπου η Κρατική Διοίκηση πρόκειται να εκδώσει κανονιστικές πράξεις που αφορούν στην αειφόρο ανάπτυξη, τα ρυθμιστικά ή χωροταξικά ή πολεοδομικά σχέδια και τις αποφάσεις χωροθέτησης εγκαταστάσεων και λοιπών δραστηριοτήτων.

Η Αποκεντρωμένη Διοίκηση έχει τις αρμοδιότητες:

1. Της ανάθεσης, παρακολούθησης και επίβλεψης της εκπόνησης, καθώς και της έγκρισης των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (Γ.Π.Σ.) και των Σχεδίων Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.).

2. Του συντονισμού και της διατύπωσης άποψης σε ό,τι αφορά σε προγράμματα μελετών Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων και Πολεοδομικών μελετών.

3. Της κύρωσης Πράξεων εφαρμογής πολεοδομικής μελέτης, της έγκρισης πολεοδομικών μελετών σε περιοχές Β.Ε.ΠΕ και της έγκρισης πράξεων τα-

κτοποίησης και πράξεων αναλογισμού.

4. Της εξειδίκευσης των γενικών κατευθύνσεων και οδηγιών στα θέματα πολεοδομικού σχεδιασμού, οικιστικής πολιτικής και κατοικίας.

Γενικά και παρότι διαπιστώνονται ορισμένες ασάφειες στην καταγραφή και την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας Αυτοδιοίκησης, οι Δήμοι φαίνεται ότι καλούνται να ασκήσουν, ως επί το πλείστον, τις αρμοδιότητες σε θέματα πολεοδομικά και σε θέματα έκδοσης αδειών, των καταργούμενων νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων.

Στην ουσία, πρόκειται για αποφασιστικές αρμοδιότητες επί της εφαρμογής του σχεδιασμού του χώρου, σχεδιασμού ο οποίος ξεκινά από τα Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού (εθνικά και περιφερειακά), και καταλήγει μέσω των ΓΠΣ και των ΣΧΟΟΑΠ στις πολεοδομήσεις και στην έκδοση οικοδομικών αδειών.

5.3.2. Πρόταση διαδικαστικών βημάτων

Η άσκηση των αποφασιστικών αρμοδιοτήτων των νέων Δήμων, σε συνδυασμό με την παροχή γνώμης από πλευράς τους σε συνολικότερα ζητήματα σχεδιασμού, κυρίως αυτά που αντιμετωπίζονται μέσω των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ της περιοχής ευθύνης τους, θέτει μία σειρά ζητημάτων που πρέπει να αντιμετωπιστούν μεθοδικά από τους Αιρετούς της Αυτοδιοίκησης.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, πέρα από το ζήτημα των αρμοδιοτήτων, αποφασιστικών ή γνωμοδοτικών, η αυτοδιοικητική μεταρρύθμιση του Νόμου «Καλλικράτης» επέφερε σημαντικότερη αλλαγή στην οριοθέτηση της διοικητικής - γεωγραφικής επικράτειας της Αυτοδιοίκησης.

Έχουν έτσι δημιουργηθεί ευρύτερου γεωγραφικού χώρου Δήμοι, γεγονός που συνεπάγεται ότι και ο χωροταξικός σχεδιασμός καθίσταται ευρύτερος, συνολικότερος και πιο ολοκληρωμένος. Ο συνολικότερος, ευρύτερος, σχεδιασμός συνάδει καλύτερα με το πνεύμα του 2508/97, εφόσον αποφεύγονται οι τμηματικές ή αποσπασματικές ρυθμίσεις του χώρου, ειδικά σε περιπτώσεις ενιαίου χώρου, όπως είναι ο **νησιωτικός χώρος**. Είναι έτσι πιο εφικτός ο Ολοκληρωμένος Νησιωτικός Σχεδιασμός που προβλέπεται από το Εθνικό Χωροταξικό Πλαίσιο.

Συνδυάζοντας αφενός τις αρμοδιότητες που έχουν να ασκήσουν, αφετέρου τα δεδομένα και τις κατευθύνσεις του χωροταξικού - πολεοδομικού σχεδιασμού καθώς και τη διεύρυνση της γεωγραφικής και διοικητικής τους επικράτειας, οι Αιρετοί της Αυτοδιοίκησης είναι αναγκαίο να προβούν:

■ **Βήμα 1:** Στην αναγνώριση / αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης

σχεδιασμού του χώρου αρμοδιότητάς τους:

Σε ποια φάση βρίσκεται ο σχεδιασμός των ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ του Ν. 2508/97.

Για ποιες υποπεριοχές έχουν θεσμοθετηθεί ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ και ποιες είναι οι προβλέψεις τους τόσο για την οικιστική ανάπτυξη (επεκτάσεις σχεδίου) όσο και για την οργάνωση των χρήσεων γης στις εκτός σχεδίου περιοχές, τις περιοχές προστασίας και περιορισμού της δόμησης κτλ. Υπάρχουν μελέτες ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ σε εκκρεμότητα;

Ποιες περιοχές του (νησιωτικού) Δήμου έχουν μείνει εκτός σχεδιασμού;

Πώς μπορεί να προωθηθεί (με ποιες διαδικασίες και ποια χρηματοδότηση) η ενσωμάτωση των μέχρι στιγμής προσπάθειών σχεδιασμού και η ενιαία ρύθμιση του (νησιωτικού) χώρου. (Σημειωτέον πάντως ότι η ανάθεση - έγκριση ΓΠΣ - ΣΧΟΟΑΠ αποτελεί με το νέο Νόμο αρμοδιότητα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης (βλ. άρθρο 280, παρ. 8 του Νόμου).

■ **Βήμα 2:** Στην εσωτερική οργάνωση του Δήμου για την αποτελεσματική άσκηση των αποφασιστικών του αρμοδιοτήτων στους τομείς της εφαρμογής του πολεοδομικού σχεδιασμού και της αδειοδότησης:

Παρακολούθηση των υπό έκδοση Διαταγμάτων εφαρμογής του Ν. 3852/2010 για τη σύσταση και οργάνωση της Τεχνικής Υπηρεσίας των νέων Δήμων.

Συγκέντρωση και κωδικοποίηση όλων των εγκεκριμένων ρυθμίσεων του σχεδιασμού, είτε του χωροταξικού είτε του πολεοδομικού, οι οποίες επηρεάζουν τις λειτουργίες εφαρμογής της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου, σε συνδυασμό και με την εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας.

■ **Βήμα 3:** Στη συσχέτιση του προγράμματος έργων και παρεμβάσεων των θεσμοθετημένων ή υπό θεσμοθέτηση ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ, με αντίστοιχες χρηματοδοτικές δυνατότητες εφαρμογής προγραμμάτων που περιέχονται στο οικείο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ή σε σχετικά Επιχειρησιακά Προγράμματα της τρέχουσας περιόδου.

Καθορισμός αναγκαίων έργων - Ιεράρχηση - Συσχέτιση με υφιστάμενες δυνατότητες χρηματοδότησης για την υλοποίησή τους.

■ **Βήμα 4:** Οργάνωση της εκπόνησης - παρακολούθησης - υλοποίησης μελετών, έργων και παρεμβάσεων.

6. Ολοκληρωμένη διαχείριση περιβαλλοντικών ζητημάτων των νησιών

6.1. Ειδικά θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης στα νησιά

Το περιβάλλον, στο πλαίσιο των εθνικών πολιτικών, θεωρείται το υπόβαθρο της δημόσιας υγείας και του βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Ταυτόχρονα, αποτελεί και βασικό πυλώνα αναφοράς της Αειφόρου (Βιώσιμης) Ανάπτυξης (sustainable development). Η εθνική πολιτική για το Περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη αποκρυσταλλώνεται στο ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ 2007-2013» (ΕΠΠΕΡΑΑ). Σύμφωνα με το ΕΠΠΕΡΑΑ:

«τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, η απαίτηση των πολιτών για τη αναβαθμισμένη ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος (ποιότητα ατμόσφαιρας, πόσιμο νερό υψηλής ποιότητας, αποχέτευση - επεξεργασία λυμάτων, αποτελεσματική διαχείριση αστικών στερεών αποβλήτων, προστασία αστικού και περιαστικού πρασίνου και διασφάλιση ελεύθερων και κοινόχρηστων χώρων και χώρων αναψυχής) αλλά ταυτόχρονα και για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος προβάλλει ολοένα και επιτακτικότερη, όσο αυξάνει και το μέσο διαθέσιμο εισόδημα και συνακόλουθα το γενικό πολιτισμικό επίπεδο. Κατά συνέπεια αυξάνουν οι απαιτήσεις σε αστικές περιβαλλοντικές υποδομές υψηλής ποιότητας και σε θεσμούς, μέσα και παρεμβάσεις ανάδειξης και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, ως νησιδάς περιβαλλοντικού κεφαλαίου και βιοποικιλότητας».

Έτσι, το ΕΠΠΕΡΑΑ θέτει γενικούς 'στόχους' πολιτικής στους κάτωθι τομείς:

- Προστασία Ατμοσφαιρικού Περιβάλλοντος & Αστικές Μεταφορές - Αντιμετώπιση Κλιματικής Αλλαγής - Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
- Προστασία και Διαχείριση Υδατικών Πόρων

- Προστασία Εδαφικών Συστημάτων - Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων
- Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος & Βιοποικιλότητας
- Πρόληψη & Αντιμετώπιση Περιβαλλοντικού Κινδύνου

Για τις νησιωτικές περιοχές, το ΕΠΠΕΡΑΑ διακρίνει δύο κύριες κατηγορίες ανάλογα με την έκταση της τουριστικής ανάπτυξής τους:

- νησιά που παρουσιάζουν έντονη τουριστική ανάπτυξη, η οποία έχει σαν αποτέλεσμα σημαντική αύξηση της άναρχης δόμησης και εν γένει των προβλημάτων που παρουσιάζονται στα αστικά κέντρα της χώρας με χαρακτηριστικότερο την ηχορύπανση, και αντίθετα
- νησιωτικές περιοχές οι οποίες παρουσιάζουν ήπια τουριστική ανάπτυξη και, ως εκ τούτου, διατηρούν σε μεγαλύτερο βαθμό τη φυσικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων νησιωτικών περιοχών είναι η **έλλειψη που παρουσιάζεται σε επάρκεια υδατικών πόρων.**

Τα κυριότερα θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης στο νησιωτικό χώρο είναι η προστασία των παράκτιων περιοχών και η διαχείριση των στερεών και υγρών αποβλήτων. Η διάβρωση των ακτών είναι ένα σημαντικό πρόβλημα καθώς η θάλασσα και οι ακτές είναι ένας ανεκτίμητος φυσικός πλούτος και η πηγή του πολιτισμού αλλά και η βάση για την ευημερία των νησιωτικών κοινωνιών. Πολλές, όμως, από τις σημερινές δραστηριότητες το θέτουν σε κίνδυνο. Απαιτείται, λοιπόν να υπάρξει, μέσα από ουσιαστικό διάλογο, μια «Στρατηγική για την προστασία και βιώσιμη διαχείριση του θαλάσσιου και παράκτιου περιβάλλοντος», η οποία θα περιλαμβάνει:

- Στόχους και υποχρεώσεις που προκύπτουν από την υπάρχουσα νομοθεσία
- Δράσεις και επιμερισμό ευθυνών για την επίτευξη των στόχων με χρονο-

διαγράμματα και μηχανισμούς αξιολόγησης της πορείας υλοποίησης

■ Μηχανισμούς εφαρμογής, περιλαμβανομένων της αναδιοργάνωσης-συμπλήρωσης των υπηρεσιών της αυτοδιοίκησης, εκπαίδευσης και αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού, συνεργασίας και δικτύωσης μεταξύ σχετικών με τη θάλασσα και τις ακτές φορέων και διασφάλιση καινοτόμων αλλά και παραδοσιακών χρηματοοικονομικών εργαλείων

Το πιο διαδεδομένο περιβαλλοντικό πρόβλημα, που υπάρχει σχεδόν σε όλες τις νησιωτικές περιοχές, είναι η ασφαλής διάθεση των υγρών αποβλήτων, ιδίως των αστικών λυμάτων. Λίγες περιοχές διαθέτουν εγκαταστάσεις επεξεργασίας, λόγω του υψηλού κόστους κατασκευής και λειτουργίας. Η ίδια εικόνα παρουσιάζεται και στη διαχείριση στερεών αποβλήτων, λόγω της έλλειψης εγκαταστάσεων ανακύκλωσης.

Οι προτεινόμενες δράσεις περιβαλλοντικής διαχείρισης περιλαμβάνουν:

■ **Εξοικονόμηση ενέργειας και παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές με σεβασμό στο νησιωτικό χώρο και στο περιβάλλον**, κατάλληλη προσαρμογή των τεχνικών και ενεργή συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών/τοπικής αυτοδιοίκησης στις δραστηριότητες αυτές. Τα έσοδα από την εξοικονόμηση και την παραγωγή πράσινης ενέργειας μπορούν να αποτελέσουν μια γερή υλική βάση για μια βιώσιμη κοινωνική και περιβαλλοντική πολιτική.

■ **Επεμβάσεις, ώστε να μειωθούν οι επιπτώσεις από το μαζικό τουρισμό** (ενεργειακή και αισθητική αναβάθμιση κτιρίων, επεξεργασία αποβλήτων, εξοικονόμηση νερού, μείωση απορριμμάτων) και αποφασιστική στροφή σε υπεύθυνο, ήπιο τουρισμό, συμβατό με τα χαρακτηριστικά και τη φέρουσα ικανότητα των νησιών.

■ **Γεωργία - κτηνοτροφία - μελισσοκομία στραμμένες προς την ποιοτική παραγωγή σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες** (τουρισμός, διασφάλιση ποιοτικών πρώτων υλών υψηλής προστιθέμενης αξίας, αξιοποίηση αποβλήτων για πράσινη ενέργεια και βιολογικά λιπάσματα). Συνεργασία με πανεπιστήμια, οργανώσεις βιοκαλλιεργητών και υπεύθυνες επιχειρήσεις για την ενδυνάμωση της έρευνας και των εφαρμογών.

■ **Δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων για τις νησιωτικές κοινωνίες, μέσα από την προστασία και διαχείριση των φυσικών περιοχών, των οικοσυστημάτων, της βιοποικιλότητας, των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών.** Δημιουργία και στελέχωση φορέων διαχείρισής τους. Διάθεση ευρωπαϊκών, εθνικών, τοπικών πόρων και εσόδων από τη φορολογία και καινοτόμα χρηματοδοτικά εργαλεία. «Αξιοποίηση» των περιοχών για προσέλκυση φοιτητών και επιστημόνων που θα συμβάλλουν στην προστασία, μακρο-

χρόνια, ενώ θα αφήνουν και έσοδα για τις τοπικές κοινωνίες.

■ Περιβαλλοντική διαχείριση των εξορυκτικών δραστηριοτήτων σε νησιά και αποκατάσταση των πληγών που έχουν προκληθεί.

■ Περιβαλλοντική διαχείριση ρυπογόνων δραστηριοτήτων (π.χ. εφαρμογή κλειστών συστημάτων υδροβολής αντί ανοικτής αμμοβολής στον καθαρισμό της βαφής των πλοίων, με ανάκτηση νερού και διαχωρισμό/διαχείριση αποβλήτων).

■ Ανάπτυξη τεχνολογίας και τεχνικών (όχι μόνο εφαρμογές) για την εξοικονόμηση ενέργειας, νερού και κομποστοποίηση των οργανικών αποβλήτων. Έμφαση στην ανάπτυξη τεχνικών και δομών περιβαλλοντικής διαχείρισης.

■ Αξιοποίηση των γνώσεων και των εμπειριών από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική για μια σύγχρονη βιοκλιματική αρχιτεκτονική για οικισμούς, κτίρια και το χώρο σε ένα πλαίσιο όμως ξεκάθαρων χρήσεων γης.

6.2. Διαχείριση των υδατικών πόρων

6.2.1. Οι προσκλήσεις για τα νησιά

Στο Μεσογειακό χώρο και ιδιαίτερα στα νησιά, το νερό χρησιμοποιείται με μη-αισιόδορο τρόπο. Το Μεσογειακό νησιωτικό περιβάλλον συνολικά είναι οικολογικά εύθραυστο και δοκιμάζεται επικίνδυνα από τις επικρατούσες κοινωνικές και οικονομικές τάσεις. Με αυτή την έννοια, το μέλλον του Μεσογειακού χώρου είναι δυνατό να απειληθεί από την αυξανόμενη πίεση στις παράκτιες περιοχές, που προέρχεται από τη συνεχή άμβλυνση των διαφορών μεταξύ τουριστικών και αγροτικών περιοχών, από σημαντικότερες αλληλοεξαρτήσεις υδατικών πόρων, από υψηλή ευαισθησία στη ρύπανση, και από την εύκολα ανατρεπόμενη ισορροπία μεταξύ νερού και εδάφους.

Τα εδάφη είναι εξαιρετικά τρωτά στη διάβρωση και στα προκύπτοντα προβλήματα σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των υδατικών πόρων (απόθεση ιζημάτων στους ταμιευτήρες, σταθερότητα των οχθών των ποταμών κλπ.). Η πλειονότητα του πληθυσμού είναι συγκεντρωμένη στις παράκτιες ζώνες και ο αυξανόμενος τουρισμός προκαλεί έντονη εποχιακή ζήτηση σε νερό. Ως εκ τούτου, η ανισοκατανομή της ζήτησης του νερού τόσο στο χώρο, όσο και στο χρόνο αυξάνει ιδιαίτερα το κόστος κάλυψης των αναγκών. Τα προβλήματα διαχείρισης λυμάτων πολλαπλασιάζονται με την αύξηση του αστικού πληθυσμού κατά τη θερινή περίοδο και υποβαθμίζουν την ποιότητα των ακτών.

Όλοι οι σχετικοί παράγοντες επιβάλλουν την εφαρμογή προληπτικού σχε-

διασμού και διαχείρισης και όχι την αναμονή εμφάνισης περισσότερο έντονων φαινομένων ρύπανσης, διάβρωσης και έλλειψης νερού.

Ο νησιωτικός χώρος της Ελλάδας παρουσιάζει αρκετά μεγάλη διαφοροποίηση, ως προς την υδρολογική του κατάσταση. Έτσι, για παράδειγμα, τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου, Κυκλάδες και Δωδεκάνησα, αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα λειψυδρίας που συνδέονται με το χαμηλό ύψος των κατακρημνίσεων. Στα Ιόνια Νησιά παρόμοια προβλήματα λειψυδρίας συνδέονται με ανεπάρκειες στη διαχείριση των υδάτων. Γι' αυτό, παρουσιάζουμε παρακάτω τα σχετικά ζητήματα ανά Περιφέρεια, ώστε να δίνεται καλύτερη εικόνα με βάση τις σχετικές αναλύσεις και καταγραφές του ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου 2007-2013.

Η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη ενός νησιού στηρίζεται κυρίως στους υδατικούς πόρους, οι οποίοι καθορίζουν και το βαθμό και την έκταση της ανάπτυξης, ενώ συγχρόνως αποτελούν στοιχείο επιβίωσης όλων των ζωντανών οργανισμών. Παράλληλα, το νερό είναι ένας φυσικός ανανεώσιμος πόρος με πεπερασμένα όμως όρια αξιοποίησης και εκμετάλλευσης. Επομένως πρέπει να υπάρχει μια σχετική ισορροπία μεταξύ της ζήτησης του νερού και της φυσικής υδατικής κυκλοφορίας, ώστε να μη δημιουργηθούν προβλήματα από την υπερβολική εκμετάλλευσή του.

Η βάση της οικονομίας των νησιών είναι ο τουρισμός. Όλες οι οικονομικές δραστηριότητες εξυπηρετούν τον Τουρισμό και επομένως η κυρίαρχη ζήτηση νερού προορίζεται για την ικανοποίηση των αναγκών της ύδρευσης. Οι ανάγκες σε νερό μεγιστοποιούνται κατά τη θερινή περίοδο, οπότε οι βροχοπτώσεις είναι μηδενικές. Κατά την ίδια δε περίοδο, πρέπει να ικανοποιηθούν και οι ανάγκες άρδευσης.

Η **αρδευόμενη γεωργία** απαιτεί πολύ μεγαλύτερες ποσότητες νερού. Χαρακτηριστικό είναι ότι για ένα στρέμμα αρδευόμενης έκτασης απαιτούνται περίπου 500 κ.μ. νερού, τα οποία μπορούν να εξυπηρετήσουν τις υδρευτικές ανάγκες επτά ανθρώπων για ένα έτος. Το γεγονός αυτό επιτείνει τον ανταγωνισμό των δύο χρήσεων και δημιουργεί βασικά διλήμματα στο σχεδιασμό ανάπτυξης.

Οι υδατικοί πόροι των νησιών παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες που συνοψίζονται στα εξής:

- α)** χαμηλές ετήσιες βροχοπτώσεις,
- β)** ανάγλυφο του εδάφους που δεν ευνοεί την διήθηση και προκαλεί μεγάλη επιφανειακή απορροή,
- γ)** περιορισμένης έκτασης υπόγεια υδροφόρα στρώματα,

- δ) γεωλογική δομή από υδατοστεγούς σχηματισμούς, και
- ε) γειννίαση των υπόγειων υδροφορέων με τη θάλασσα με αποτέλεσμα την διείσδυση του αλμυρού νερού.

Για την καλύτερη κατανόηση του προβλήματος της διαχείρισης των υδάτων, ο αναγνώστης παραπέμπεται στις παρακάτω πηγές, από όπου έχει αντληθεί και μέρος του παρουσιαζόμενου υλικού:

- 1) Ιστοσελίδα του πρώην Υπουργείου Ανάπτυξης http://www.ypan.gr/fysikoi_poroi/emne_yd.htm
- 2) Β. Αντωνόπουλος, Ποιότητα και Ρύπανση Υπόγειων Νερών, http://www.waterinfo.gr/eedyp/Paros_papers/antonopoulos_b.pdf
- 3) Υλικό ημερίδας της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού με θέμα «Βιώσιμη Διαχείριση των Υδατικών Πόρων στο Αιγαίο», Ερμούπολη, Σύρος, 19 Ιουνίου 2010, <http://www.egaio.gr/news.php?mid=4&smid=298&screen=2>
- 4) Χ. Καραβίτης & Σ. Αγγελίδης, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Διαχείριση Περιβάλλοντος-Διαχείριση Υδατικών Πόρων Και Περιβάλλον, Διδακτικές σημειώσεις, 3ο εξάμηνο, Αθήνα 2005.
- 5) Γ. Τσακίρης. Καθηγητής Ε.Μ.Π., Προστασία και Διαχείριση Υδατικών Πόρων στην Ελλάδα.
- 6) Μελέτη της Αναπτυξιακής Δωδεκανήσου «Τα Άνυδρα Νησιά της Δωδεκανήσου» <http://www.ando.gr/ando/mel-perilipseis/anydra.htm>

■ Περιφέρεια Βόρειου Αιγαίου

Όσον αφορά στο υδατικό δυναμικό, έναν από τους σπουδαιότερους φυσικούς πόρους, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία, ανά νησί, αποτυπώνονται ως εξής:

Στη Λέσβο, το υδρογραφικό δίκτυο παρουσιάζει μεγάλη πυκνότητα και η μορφή του έχει δενδρική ανάπτυξη, που οφείλεται στις έντονες υψομετρικές διαβαθμίσεις του νησιού. Αξιόλογο υδατικό δυναμικό εμφανίζεται στις χαμηλές περιοχές του κόλπου Καλλονής, όπου αναπτύσσεται πλούσιος υδροφόρας. Λόγω όμως της εντατικής άντλησης είναι μεγάλος ο κίνδυνος υφαλμύρωσης της παράκτιας ζώνης. Σημαντικό επίσης είναι το υδατικό δυναμικό στο ΝΑ τμήμα του νησιού (στις προσχωσιγενείς αποθέσεις και στα καρστικοποιημένα ασβεστολιθικά πετρώματα). Ικανοποιητικές υδρογεωλογικές συνθήκες εμφανίζονται στο ΝΔ και ΒΑ τμήμα. Εκδηλώσεις πηγαιών υδάτων εντοπίζονται στις ορεινές περιοχές και απαντάται μεγάλος αριθμός σημαντικών πηγών και γεωτρήσεων, που χρησιμοποιούνται για την κάλυψη των

υδρευτικών και αρδευτικών αναγκών. Υπάρχουν επίσης και αρκετές ιαματικές θερμοπηγές, οι πιο γνωστές από τις οποίες είναι της Θερμής, του κόλπου της Γέρας, του Πολιχνίτου, του Λισβορίου και της Εφταλούς.

Στη Λήμνο, δεν υπάρχουν επιφανειακά νερά, λόγω του ήπιου ανάγλυφου, της υδατοστεγανούς διάπλασης των στρωμάτων και των πτωχών βροχοπτώσεων. Τα υπόγεια ύδατα αποτελούν τον μοναδικό υδατικό πόρο. Οι φρεάτιοι υδροφόροι ορίζοντες έχουν ένα μέσο βάθος 5-10 μ. και αντλούνται με την βοήθεια πολυάριθμων φρεάτων και γεωτρήσεων. Πάντως φαίνεται ότι έχει εξαντληθεί το υπάρχον υδατικό δυναμικό και υπάρχει έλλειψη υδατικών πόρων. Έχουν εντοπισθεί κάποιοι βαθείς υδροφόροι ορίζοντες που θα μπορούσαν να τύχουν εκμετάλλευσης αλλά απαιτείται διερεύνηση, του όλου θέματος.

Στον Άγιο Ευστράτιο, η παρουσία στεγανού υπόβαθρου κάτω από ένα συνεχή μικρού πάχους υδατοπερατό σχηματισμό, δεν ευνοεί τη δημιουργία πλούσιου και συνεχούς υδροφόρου ορίζοντα, ούτε πηγών ικανής παροχής. Οι λίγες πηγές στο νησί είναι διάσπαρτες και έχουν πολύ μικρή και όχι συνεχή παροχή.

Στη Χίο, δεν συναντώνται αξιόλογοι υδατικοί πόροι και λείπουν εντελώς τα επιφανειακά νερά, παρά το ότι το μέσο ύψος βροχής είναι ικανοποιητικό. Οι υδατικοί πόροι περιορίζονται κυρίως σε υπόγεια νερά στις πεδινές περιοχές και σε μικρές πηγές φυσικής ροής. Η εκμετάλλευση των υπογείων νερών γίνεται με κοινά ή αρτεσιανά φρέατα, τόσο για άρδευση όσο και για ύδρευση. Η ποσότητά τους είναι ανεπαρκής για την κάλυψη των αναγκών και σε αρκετές περιοχές είναι κακής ποιότητας (υψηλής σκληρότητας και στα χαμηλά υψόμετρα με αυξημένα χλωριούχα άλατα). Στην περιοχή Αγιασμάτων υπάρχει χλωρονατριούχος πηγή που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για υδροθεραπευτικούς σκοπούς.

Στις Οινούσσες, οι γεωλογικές συνθήκες είναι δυσμενείς και δεν επιτρέπουν τη δημιουργία αξιόλογου υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες του νησιού σε νερό. Υπάρχουν μερικά αβαθή φρέατα για την κάλυψη περιορισμένων αναγκών.

Τα Ψαρά είναι άνυδρο νησί και υπάρχουν κάποια ιδιωτικά πηγάδια για περιορισμένη άντληση.

Η Σάμος διαθέτει πολύπλοκο υδρογραφικό δίκτυο, που είναι αποτέλεσμα της πετρολογικής της σύστασης και ευνοεί την ανάπτυξη επιφανειακού αποστραγγιστικού δικτύου. Οι δυνατότητες όμως ανάπτυξης αξιόλογων υπόγειων υδροφόρων οριζόντων είναι μάλλον περιορισμένες. Στους προσχωματικούς σχηματισμούς υπάρχουν αρκετοί φρεάτιοι υδροφόροι ορίζοντες, οι οποίοι δια-

θέτουν νερό καλής ποιότητας και εκφορτίζονται με πηγές και γεωτρήσεις. Σε διάφορες περιοχές του νησιού (Μάννα, Τσακαλάκη, Παλιόμυλοι, Φλέβες), εμφανίζονται αναβλύσεις πηγαίων υδάτων με κυμαινόμενη παροχή και τοπικό ενδιαφέρον. Σε ορισμένες περιοχές, παρατηρείται υφαλμύρωση του υδροφόρου ορίζοντα, λόγω ανάμιξης με θαλασσινό νερό (Μεσόκαμπος, Ηραίο, κ.α.).

Η Ικαρία δέχεται σημαντικές βροχοπτώσεις, οι οποίες κατεισδύουν και συγκρατούνται από μη-διαπερατούς σχηματισμούς. Οι υδροφόροι οριζόντες είναι σε ποικίλα βάθη. Παρά το ότι οι ποσότητες του συγκρατούμενου νερού είναι αρκετές, παρατηρείται έλλειψη νερού σε περιόδους αιχμής, λόγω έλλειψης δικτύου συλλογής των νερών των πηγών.

Οι Φούρνοι δέχονται σημαντικές βροχοπτώσεις οι οποίες κατεισδύουν και συγκρατούνται από αδιαπέραστους σχηματισμούς. Ένας αξιόλογος υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας αναπτύσσεται στο μεγαλύτερο νησί των Φούνων, καθώς και κάποια επιφανειακά νερά σε χείμαρρο.

Για την κάλυψη των αναγκών σε νερό, κατά τις προηγούμενες και κατά την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο, (1989 - 2006) δημιουργήθηκε ένας σημαντικός αριθμός υποδομών αξιοποίησης επιφανειακών υδάτων (φράγματα και λιμνοδεξαμενές), οι οποίες όμως αφ' ενός δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς στο σύνολό τους για την αποτελεσματική και ορθολογική χρήση του συγκεκριμένου φυσικού πόρου, αφ' ετέρου, με δεδομένες τις ανάγκες, δεν μπορούν να θεωρηθούν επαρκείς.

Όσον αφορά στις βασικότερες υποδομές για την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, αυτές αναφέρονται κυρίως στη βελτίωση και επέκταση των δικτύων ύδρευσης και αποχέτευσης, καθώς και στη βελτίωση και δημιουργία εγκαταστάσεων διαχείρισης υγρών και στερεών αποβλήτων.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στα δίκτυα αποχέτευσης, προβλέπεται ότι με τις παρεμβάσεις της προγραμματικής περιόδου 2000-2006 θα καλυφθεί ένα μεγάλο μέρος των οικισμών με περισσότερους από 2.000 κατοίκους, όμως ακόμη υπάρχουν ανάγκες για επιπλέον έργα. Όσον αφορά στα έργα σε ΕΕΛ, έχουν ενταχθεί στο ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου και σε άλλα Προγράμματα σημαντικά έργα, φθάνοντας στις 12 λειτουργούσες μονάδες, που εκτιμάται ότι θα καλύψουν σημαντικό μέρος των αναγκών των οικισμών, όμως υπάρχουν επιπλέον ανάγκες που αφορούν τόσο στην ολοκλήρωση των ενταγμένων στο Γ' ΚΠΣ έργων, όσο και σε ανάγκες σε άλλους οικισμούς. Σε γενικές γραμμές, οι ανάγκες σε δίκτυα αποχέτευσης και ΕΕΛ αναφέρονται σε οικισμούς Γ' προτεραιότητας, σύμφωνα με την Οδηγία 91/271/ΕΟΚ.

Από την πλευρά της κάλυψης των αναγκών σε υποδομές υδρευτικού δι-

κτύου, στο τέλος της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου, θα καλύπτεται το 96% του σημερινού πληθυσμού, όμως η ποιότητα του δικτύου και τα ζητήματα απωλειών υδάτων, εξαιτίας της παλαιότητας των δικτύων, δημιουργούν πρόσθετες ανάγκες αντίστοιχων παρεμβάσεων στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

■ Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου

Από σχετικές μελέτες του Υπουργείου Γεωργίας, έχουν υπολογισθεί ότι οι συνολικές ανάγκες σε νερό της Περιφέρειας είναι 68,75 εκ. κυβικά μέτρα ανά έτος (12μηνη χρήση). Επιπρόσθετες ανάγκες της Περιφέρειας για ύδρευση (τουρισμός, βιομηχανική χρήση, οικοδομική δραστηριότητα, κ.λπ.) ανεβάζουν την κατανάλωση στο διπλάσιο (περίπου 130 εκατ. κμ/έτος).

Οι προαναφερόμενες ανάγκες, (που σταδιακά αναμένεται να υπερδιπλασιασθούν μέσα στο 2010), καλύπτονται σήμερα εν μέρει από τις εξής πηγές:

- Γεωτρήσεις εκμετάλλευσης του υπόγειου δυναμικού.
- Πηγές αποστράγγισης των υπογείων υδροφορέων.
- Λιμνοδεξαμενές και φράγματα.
- Εγκαταστάσεις αφαλάτωσης.
- Μεταφορά νερού με υδροφόρες.
- Αποθήκευση νερού σε ιδιωτικές βροχοδεξαμενές.

Η ελλειμματικότητα σε υδατικούς πόρους, που παρουσιάζει η πλειονότητα των νησιών, καθιστά αδύνατη την κάλυψη των υδρευτικών και αρδευτικών αναγκών μόνο από γεωτρήσεις ή/και χρήση των πηγών αποστράγγισης των υπογείων υδροφορέων. Η εντατική εκμετάλλευση του υπογείου δυναμικού άλλωστε συνοδεύεται από σοβαρούς κινδύνους υποβάθμισης της ποιότητας των υδάτων, ένα φαινόμενο συχνά μη αντιστρεπτό. Αρνητικές επιπτώσεις στην επάρκεια κυρίως της ύδρευσης των οικισμών έχουν οι απώλειες από τα πεπαλαιωμένα δίκτυα ύδρευσης, σημαντικό μέρος των οποίων ανακατασκευάζεται ή ανακαινίζεται στα πλαίσια των περιφερειακών προγραμμάτων.

Αναφορικά με τις δράσεις των υδατικών πόρων, θα εφαρμοστεί το “masterplan” για την εφαρμογή της Οδηγίας 2000/60, καλύπτοντας το σύνολο των απαιτούμενων δράσεων με τη σύμφωνη γνώμη της αρμόδιας για τη διαχείριση των υδάτων εθνικής αρχής (ΚΚΥ του ΥΠΕΧΩΔΕ).

■ Περιφέρεια Ιόνιων νήσων

Η αναφορά στους υδατικούς πόρους αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τα Ιόνια Νησιά καθώς το πρόβλημα της επάρκειας νερού είναι μεγάλο. Η Περιφέρεια κατανέμεται σε τρία (3) Υδατικά Διαμερίσματα: Ηπείρου (στο οποίο

ανήκει η Κέρκυρα), Δυτικής Στερεάς Ελλάδας (Λευκάδα) και Βόρειας Πελοποννήσου (Ν. Κεφαλληνίας και Ν. Ζακύνθου). Οι σημερινές ανάγκες για ύδρευση αντιστοιχούν σε 15,48 hm³* ανά έτος για όλη την Περιφέρεια, εκ των οποίων 8,85 hm³ για την Κέρκυρα, 2,50 hm³ για τη Ζάκυνθο, 2,20 hm³ για την Κεφαλληνία, 1,58 hm³ για τη Λευκάδα και 0,30 hm³ για την Ιθάκη. Αναφορικά με τα υπόγεια ύδατα, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΓΜΕ παρατηρούνται σε πολλές περιπτώσεις προβλήματα υπαλαμύρισης και εισροής θαλασσινού νερού λόγω υπεράντλησης.

Στο Νομό Κέρκυρας, η υδροληψία γίνεται βασικά μέσω γεωτρήσεων, αλλά σε αρκετούς Δήμους αναφέρονται προβλήματα επάρκειας νερού, τα οποία ενδέχεται να επιλυθούν οριστικά με ορθολογικότερη διαχείριση. Πρέπει να σημειωθεί ότι στο Νομό δεν έχουν ακόμα αξιοποιηθεί οι δυνατότητες που δίνονται από τις αυξημένες βροχοπτώσεις (π.χ λιμνοδεξαμενές).

Στο Νομό Λευκάδας, η ύδρευση στηρίζεται κυρίως σε γεωτρήσεις ή πηγές. Η πόλη της Λευκάδας υδρεύεται με μεταφορά νερού από την ηπειρωτική Ελλάδα (Λούρος-Πρέβεζα), από την οποία εξυπηρετούνται και αρκετοί οικισμοί της Δυτικής Λευκάδας. Πρέπει να σημειωθεί ότι το 20% των ΟΤΑ του Ν. Λευκάδας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα επάρκειας. Η ύδρευση στο Νομό Κεφαλληνίας γίνεται κυρίως από πηγές και γεωτρήσεις επίσης. Αρκετοί οικισμοί υδρεύονται με επιφανειακή υδροληψία, ενώ κάποιες περιοχές εξυπηρεούνται και με τη συγκέντρωση του βρόχινου νερού σε ομβροδεξαμενές. Στην Ιθάκη λειτουργεί εργοστάσιο αφαλάτωσης, που εξυπηρετεί όλο το νησί. Το 46% των οικισμών (36 από τους 78) αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα επάρκειας νερού, με αποτέλεσμα ο Νομός να κατατάσσεται στη δεύτερη δυσμενέστερη θέση της Περιφέρειας.

Ο Νομός Ζακύνθου υδρεύεται αποκλειστικά με γεωτρήσεις (κυρίως στο Κερί) και παρουσιάζει το σοβαρότερο πρόβλημα επάρκειας και ποιότητας νερού (υφάλμυρο) στην Περιφέρεια. Το ποσοστό των ΟΤΑ που αντιμετωπίζει σχετικό πρόβλημα, το οποίο είναι εντονότερο κατά την διάρκεια του καλοκαιριού και ιδιαίτερα στις περιοχές που βρίσκονται σε υψόμετρο, είναι ιδιαίτερα υψηλό και ανέρχεται σε 66%.

Σύμφωνα με το άρθρο 7 της ΚΥΑ 5673/400/97, μέχρι το τέλος του 2005 έπρεπε να υποβληθούν σε δευτεροβάθμια βιολογική επεξεργασία τα λύματα των οικισμών με ισοδύναμο πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων, καθώς και

---

* 1 hm³ = 10⁶ m³

τα λύματα οικισμών άνω των 2.000 κατοίκων τα οποία απορρίπτονται σε γλυκά νερά και εκβολές ποταμών.

Όσον αφορά στο Νομό Κερκύρας, στις ανωτέρω περιπτώσεις εμπίπτει ο Δήμος Κερκυραίων και η Λευκίμμη. Στον πρώτο, λειτουργεί Βιολογικός Καθαρισμός (ΒΙΟΚΑ), ενώ από το Ταμείο Συνοχής χρηματοδοτούνται περαιτέρω επεκτάσεις των δικτύων στους περιαστικούς οικισμούς. Στη Λευκίμμη, υπάρχει μονάδα ΒΙΟΚΑ που είναι σε θέση να δέχεται βοθρολύμματα, καθώς και δίκτυο αποχέτευσης το οποίο τώρα επεκτείνεται με χρηματοδότηση από το Ε.Π.ΠΕΡ. Συνολικά, η ανατολική ακτή του Νομού Κέρκυρας εξυπηρετείται από ΒΙΟΚΑ, σε αντίθεση με τη δυτική και κάποιους εσωτερικούς οικισμούς. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, παρά το γεγονός ότι υπάρχει ή προβλέπεται να κατασκευαστεί ΒΙΟΚΑ, αυτός δε συνδέεται με δίκτυα αποχέτευσης για όλες τις προς εξυπηρέτηση περιοχές.

Στο Νομό Λευκάδας υποχρέωση λειτουργίας ΒΙΟΚΑ απορρέει μόνο για το Δήμο Λευκάδας, όπου λειτουργεί αντίστοιχη μονάδα ΒΙΟΚΑ, για τον οποίον όμως είναι απαραίτητη η αλλαγή του χώρου διάθεσης. Συνολικά δε προκύπτει ότι καλύπτονται οι ανάγκες ως προς τη διαχείριση των υγρών αποβλήτων της ανατολικής, τουριστικά αναπτυγμένης πλευράς της νήσου.

Στο Νομό Κεφαλληνίας, λειτουργούν ΒΙΟΚΑ σύμφωνα με τις υποχρεώσεις, για την αποχέτευση των πόλεων του Αργοστολίου και του Ληξουρίου, ενώ στη Σάμη κατασκευάζεται έργο αποχέτευσης με ΒΙΟΚΑ, όπως και στο Δήμο Ελειού-Πρόνων. Ελλείψεις διαπιστώνονται στην Ιθάκη, όπου δεν υπάρχει ΒΙΟΚΑ.

Στο Νομό Ζακύνθου, υποχρέωση λειτουργίας αποχέτευσης και ΒΙΟΚΑ των λυμάτων υπάρχει για την πόλη της Ζακύνθου, όπου λειτουργεί μονάδα ΒΙΟΚΑ που καλύπτει και την περιοχή του Λαγανά.

6.2.2. Το πρόβλημα της λειψυδρίας στα νησιά

■ Χαρακτηριστικά του προβλήματος

Τα λεγόμενα άνυδρα νησιά είναι αυτά όπου η μικρή τους έκταση και οι γεωμορφολογικές συνθήκες που επικρατούν δεν δημιουργούν ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ύπαρξη ικανού νερού, ποιοτικά και ποσοτικά, από εντόπιες πηγές για την κάλυψη των αναγκών τους.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα λειψυδρίας, το αντιμετωπίζουν τα νησιά της Δωδεκανήσου, με αποτέλεσμα να υπάρχουν προβλήματα στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των νησιών αυτών και η τροφοδοσία τους να γίνεται με μεταφορά νερού με υδροφόρα πλοία από τη Ρόδο, η οποία όμως πολλές φορές είναι ανεπαρκής λόγω της απόστασης μεταξύ των νησιών και του μεγάλου

αριθμού τους. Αντιθέτως, τα νησιά του Ιονίου αντιμετωπίζουν περισσότερο πρόβλημα ποιότητας νερού, παρά ποσότητας λόγω των έντονων κατακρημνίσεων που καταγράφονται.

Στα περισσότερα νησιά που αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα νερού, αυτό οφείλεται κυρίως στις υδρογεωλογικές συνθήκες, στην περιορισμένη έκτασή τους, στην γειννίαση με τη θάλασσα και στις κλιματικές συνθήκες που επικρατούν και οι οποίες είναι διαφοροποιημένες από νησί σε νησί και από χρόνο σε χρόνο.

Η υποβάθμιση της ποιότητας των υδατικών πόρων στα νησιά έχει και αυτή τις ιδιαιτερότητές της που αφορούν στους εξής παράγοντες:

- μη ορθολογική διαχείριση των υδατικών πόρων,
- σε μεγάλο βαθμό διείδυση της θάλασσας στα υπόγεια υδροφόρα στρώματα,
- μικροί οικισμοί και εποχιακή αύξηση του πληθυσμού δημιουργώντας τοπικά προβλήματα από την παραγωγή και διάθεση των λυμάτων,
- ανεξέλεγκτες χωματερές και διάθεση λυμάτων,
- διάσπαρτες γεωργοκτηνοτροφικές μονάδες μικρής δυναμικότητας,
- περιορισμένες βιομηχανικές μονάδες και, όπου υπάρχουν, τοπικού ενδιαφέροντος,
- περιορισμένη γεωργική παραγωγή, η οποία αναπτύσσεται σε ορισμένες μικρές περιοχές σε ορισμένα νησιά προκαλώντας τοπικά προβλήματα, και
- ανταγωνισμό για την εξασφάλιση των αναγκαίων ποσοτήτων νερού.

Ο συνδυασμός των παραπάνω δείχνει ότι τα προβλήματα ποιότητας και ρύπανσης των υδατικών πόρων στα νησιά είναι σημαντικά και εντοπίζονται κυρίως στα υπόγεια νερά που αποτελούν την κύρια πηγή νερού. Κυρίως είναι προβλήματα υφαλμύρωσης, υποβάθμισης και μείωσης των αποθεμάτων λόγω της μη ορθολογικής διαχείρισής τους και προκαλούνται από τη μεταβολή των υδραυλικών χαρακτηριστικών και καταστάσεων στους υδροφορείς. Αυτές οι υδραυλικές μεταβολές προκαλούν την διείδυση της θάλασσας και την διαρροή υφάλμυρου νερού από παρακείμενα ή επάλληλα υδροφόρα στρώματα. Στους ίδιους λόγους, μπορούν να αποδοθούν και ειδικά προβλήματα από βαριά μέταλλα, νιτρικά και φυτοφάρμακα για τα οποία στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχουν ερευνηθεί και άρα δεν έχουν πιστοποιηθεί.

■ Δυνατότητες παρέμβασης για την επίλυση του προβλήματος

Οι υδατικοί πόροι των νησιών του Αιγαίου Πελάγους υφίστανται μεγάλες πιέσεις ποιοτικής και ποσοτικής υποβάθμισης. Οι ανάγκες σε νερό εξασφα-

λίζονται κατά κύριο λόγο από τα υπόγεια νερά, γεγονός που σημαίνει ότι η αναφορά στην ποιότητα και στη ρύπανση των υδατικών πόρων στα νησιά του Αιγαίου αφορά κυρίως στα υπόγεια νερά. Η υποβάθμιση των πηγών νερού οφείλεται κυρίως στην υπερεκμετάλλευση και τη δημιουργία υδραυλικών συνθηκών που ευνοούν την υφαλμύρωση και εισροή ρυπασμένων νερών στους υδροφορείς.

Η μείωση των πιέσεων από τα αστικά στερεά και υγρά απόβλητα θα επιτευχθεί με την κατασκευή συλλογικών αποχετευτικών συστημάτων, την επεξεργασία και την ασφαλή διάθεση τους και σύγχρονων χώρων υγειονομικής ταφής στερεών αποβλήτων. Οι διάσπαρτες οικιστικές μονάδες στα νησιά και η εποχιακή εγκατάσταση πληθυσμού είναι ένα πρόβλημα που θα πρέπει να λυθεί με την υποχρέωση για την εγκατάσταση ατομικών συστημάτων επεξεργασίας των λυμάτων. Η ρύπανση από γεωργικές δραστηριότητες εντοπίζεται στις μικρές πεδινές εκτάσεις που είναι επίσης και οι περιοχές με τους υδροφορείς. Ο εντοπισμός των ευπρόσβλητων στην ρύπανση περιοχών των υπόγειων νερών θα βοηθήσει στην ορθολογική διαχείριση για την μείωση της ρύπανσης των υπόγειων νερών.

Από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης των άνυδρων νησιών προκύπτουν οι ιδιαιτερότητες που διαφοροποιούν το κοινό πρόβλημα ως προς τις δυνατότητες επίλυσής του. Γενικά, με τα υπάρχοντα στοιχεία, διαπιστώνεται η ανεπάρκεια της υπόγεια υδροφορίας για την κάλυψη των αναγκών ύδρευσης.

Η αναζήτηση των δυνατών εναλλακτικών λύσεων έγινε με επιδίωξη να επιτευχθεί η πλήρης εκμετάλλευση των προσφερόμενων τοπικών φυσικών δυνατοτήτων, προκειμένου να καταστεί κάθε νησί αυτάρκες σε νερό.

Οι ενέργειες με τις οποίες είναι δυνατόν να εξασφαλισθεί βιώσιμη λύση στο βασικό πρόβλημα των άνυδρων νησιών είναι:

4. Λιμενοδεξαμενές - Ομβροδεξαμενές

Η εκμετάλλευση των επιφανειακών απορροών είναι δυνατή σε περιπτώσεις που οι γεωμορφολογικές συνθήκες επιτρέπουν την ανάπτυξη υδατορευμάτων με αξιόλογη παροχή.

Επίσης η συλλογή ομβρίων σε ιδιωτικές ομβροδεξαμενές αποτελεί δόκιμο τρόπο εξασφάλισης νερού που πρέπει να αξιοποιηθεί εφόσον με τις προτεινόμενες λοιπές μεθόδους εξασφάλισης νερού δεν καλύπτεται το σύνολο των αναγκών.

5. Αφαλάτωση με ΑΠΕ

Η αφαλάτωση αποτελεί την έσχατη δυνατότητα εξασφάλισης νερού από εντόπιους πόρους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η αφαλάτωση αποτελεί τη μο-

ναδική τοπική δυνατότητα εξασφάλισης νερού. Παράλληλα με την εκμετάλλευση άλλων πηγών, προτείνεται η εγκατάσταση μονάδων αφαλάτωσης για τη συμπλήρωση της αναγκαίας ποσότητας νερού. Η εγκατάσταση και λειτουργία της μονάδας, σε κάθε περίπτωση, προγραμματίζεται εγκαίρως, ανάλογα με την προδιαγραφόμενη εξέλιξη του ισοζυγίου νερού.

Για την επιλογή της μεθόδου αφαλάτωσης θα πρέπει να προηγηθεί διεξοδική και εμπειριστωμένη προκαταρκτική έρευνα κοινή για όλα τα νησιά που το έχουν ανάγκη. Αντικείμενο της ερευνητικής μελέτης θα είναι η συλλογή στοιχείων και εμπειρίας από τη διεθνή εφαρμογή της αφαλάτωσης, προκειμένου να επιλεγεί για τα νησιά η βέλτιστη μέθοδος. Στη μελέτη αυτή θα εξετασθεί και η δυνατότητα χρησιμοποίησης ήπιων μορφών ενέργειας (ηλιακή, αιολική) για τη λειτουργία των μονάδων αφαλάτωσης.

6. Μεταφορά νερού

Τα προτεινόμενα μέτρα για την εξασφάλιση νερού από εντόπιους πόρους εντάσσονται χρονικά στην επόμενη επταετία με πρόβλεψη περιόδου προετοιμασίας, και με την προϋπόθεση εξασφάλισης της απαιτούμενης χρηματοδότησης. Κατά τη μεταβατική περίοδο μέχρι την υλοποίηση των μέτρων είναι ανάγκη να μεταφέρεται νερό από άλλα νησιά. Πέρα από τις προβλεπόμενες ανάγκες, κατά τη μεταβατική περίοδο, υπάρχει το ενδεχόμενο ακόμα και μετά την κατασκευή και λειτουργία των λιμνοδεξαμενών να απαιτηθεί η υδροτροφοδοσία από άλλα νησιά σε περιπτώσεις που λόγω παρατεταμένης ανομβρίας δεν συγκεντρώνεται η αναγκαία ποσότητα νερού. Θα μπορούσε να διερευνηθεί η δυνατότητα μεταφοράς νερού μέσω υποθαλάσσιου αγωγού.

7. Περιορισμός κατανάλωσης

Για τον περιορισμό της κατανάλωσης με μείωση των απωλειών είναι σκόπιμο να εφαρμοσθούν μέθοδοι νέας τεχνολογίας.

Απαιτείται προς τούτο σχετική μελέτη - κοινή για όλα τα νησιά - η οποία θα καθορίζει μεθόδους και εξοπλισμό για τον περιορισμό της κατανάλωσης. Η ίδια μελέτη θα αποβλέπει στην ανάπτυξη συνείδησης υπευθυνότητας στους καταναλωτές νερού, ώστε να διαφυλαχθεί το αγαθό αυτό έναντι σπατάλης και ποιοτικής υποβάθμισης.

8. Διαχείριση Δασών - Αναδάσωση - Δασοπονικός σχεδιασμός

Στην ενίσχυση του εμπλουτισμού των υπόγειων υδροφορέων, αλλά και των συνθηκών ροής των επιφανειακών απορροών θα βοηθήσει τα μέγιστα και η αναβάθμιση της φυσικής χλωρίδας (δασικής και βοσκοτόπων), η οποία υποβαθμίστηκε λόγω υπερβόσκησης από την ποιμενική κτηνοτροφία. Επομένως, ο δασοπονικός σχεδιασμός για τη βελτίωση της χλωρίδας των βοσκο-

τόπων και η οργανωμένη αναδάσωση περιοχών των νησιών με τα κατάλληλα δασικά ή άλλα φυτικά είδη, πέρα από τους άλλους σκοπούς που θα εξυπηρετήσει, θα βελτιώσει τις συνθήκες απορροής και κατείσδυσης του νερού, με άμεσα θετικά αποτελέσματα στην υδροφορία τους.

■ Οργάνωση διαχείρισης υδατικών πόρων

Για μια ενιαία ορθολογική και αποτελεσματική διαχείριση, προτείνεται η καταγραφή όλων των σημείων νερού, έλεγχο της ποιότητας των νερών, παρακολούθηση των μετεωρολογικών και στάθμη γραφικών σταθμών, προστασία περιβάλλοντος, εφαρμογή Κοινοτικών προγραμμάτων, συντήρηση και λειτουργία έργων, έρευνα για την αξιοποίηση υδατικών και εδαφικών πόρων και γενικά ό,τι άπτεται των θεμάτων νερού με τα οποία σήμερα ασχολούνται πολλές και διαφορετικές Δημόσιες Υπηρεσίες με αποτέλεσμα την αλληλοκάλυψη και την έλλειψη συντονισμού σε υπηρεσιακό επίπεδο. Υποστηρικτικά μέτρα της διαχείρισης αυτής είναι:

1. Υδρογεωλογικές μελέτες

Λόγω της σημασίας της υπόγειας υδροφορίας για την υδροδότηση των νησιών με κατάλληλο νερό και παρά τις μέχρι σήμερα αρνητικές ενδείξεις, προτείνεται η πλήρης διερεύνηση των δυνατοτήτων ύπαρξης εκμεταλλεύσιμου υπόγειου νερού με ολοκληρωμένες υδρογεωλογικές μελέτες. Η έρευνα αυτή θα δώσει οριστική απάντηση για το εκμεταλλεύσιμο της υπόγειας υδροφορίας αλλά και των επιφανειακών απορροών.

Με τη μελέτη αυτή, θα καταγραφούν και οι πηγές υφάλμυρου νερού προκειμένου να εξετασθεί η δυνατότητα χρησιμοποίησής τους σε περίπτωση μελλοντικής εγκατάστασης μονάδας αφαλάτωσης. Εφόσον με τις υδρογεωλογικές μελέτες προκύψουν θετικά στοιχεία για την υπόγεια υδροφορία, τότε θα τροποποιηθεί ανάλογα ο προτεινόμενος σχεδιασμός αντιμετώπισης της λειψυδρίας.

2. Ποιοτικός - ποσοτικός έλεγχος νερού

Η συστηματική παρακολούθηση της καταναλισκόμενης ποσότητας επιτρέπει τον ασφαλή προγραμματισμό των απαιτούμενων έργων και ενεργειών και την πρόληψη προβλημάτων στην ομαλή τροφοδοσία νερού. Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις απολήψεων υπόγειου νερού είναι σημαντικό να εφαρμόζεται ειδικό πρόγραμμα αντλήσεων, αφενός για τη μέγιστη εκμετάλλευση των παροχών και αφετέρου για τη διατήρηση της κατάλληλης ποιότητας στο αντλούμενο νερό.

Αναγκαία θεωρείται και η εγκατάσταση σε κάθε νησί μετεωρολογικού

Σταθμού. Η συστηματική καταγραφή και ανάλυση των βροχομετρικών και άλλων κλιματολογικών στοιχείων προσφέρει τη δυνατότητα της βέλτιστης αξιοποίησης των υδατικών πόρων και μακρόπνοου προγραμματισμού.

6.3. Διαχείριση στερεών αποβλήτων

6.3.1. Τα προβλήματα του νησιωτικού χώρου

Για πολλές δεκαετίες το ελληνικό σύστημα διαχείρισης στερεών αποβλήτων βασίστηκε αποκλειστικά στην εδαφική τους διάθεση, χωρίς προηγούμενη επεξεργασία. Η πρακτική αυτή οδήγησε σε σημαντική υποβάθμιση των φυσικών πόρων, το εύρος της οποίας παραμένει ακόμη αδιευκρίνιστο, αλλά και στην παγίωση συμπεριφορών και αντιλήψεων που θα είναι πολύ δύσκολο να αλλάξουν. Τα τελευταία χρόνια, το πρότυπο αυτό επιχειρείται να μετασχηματιστεί, με αποτέλεσμα να βρισκόμαστε σε ένα ενδιάμεσο στάδιο. Η ελληνική νομοθεσία ενσωμάτωσε μεγάλο τμήμα της συναφούς ευρωπαϊκής νομοθεσίας, με σχετική, ωστόσο, επιτυχία. Σε πρακτικό επίπεδο, έγιναν ορισμένα θετικά βήματα, όμως απέχουμε σημαντικά από τις συνθήκες που επικρατούν σε χώρες της Βόρειας και Δυτικής, κυρίως, Ευρώπης. Το ελληνικό σύστημα διαχείρισης στερεών αποβλήτων εξακολουθεί να παραμένει σε μεγάλο βαθμό προσανατολισμένο στην εδαφική διάθεση, ενώ τα ποσοστά ανακύκλωσης, αν και σαφώς βελτιωμένα, αφορούν σε μικρό εύρος αποβλήτων.

Η περιορισμένη εδαφική έκταση των νησιών, σε συνδυασμό με τις εποχικές διακυμάνσεις του πληθυσμού, δημιουργούν συνθήκες δύσκολης συμβίωσης του ανθρώπου με τη φύση και συχνά προκαλούν συγκρούσεις συμφερόντων και δυσκολίες στη διαχείριση των προβλημάτων. Τα νησιά είναι αντιμέτωπα με την αυξημένη παραγωγή απορριμμάτων και υποφέρουν από τη διπλή πίεση που ασκούν τα οικονομικά και τα οικολογικά προβλήματα. Χωρίς αμφιβολία, η βιώσιμη διαχείριση των αποβλήτων στα νησιά απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, διότι η πληθυσμιακή συσσώρευση στη νησιωτική χώρα φτάνει περίπου το 15% του συνολικού πληθυσμού.

Τα απορρίμματα των νησιών συλλέγονται και μεταφέρονται με ευθύνη των ΟΤΑ, για να αποθεθούν σε χώρους υγειονομικής ταφής. Η διαδικασία αυτή ανήκει στην δικαιοδοσία των δήμων. Οι χώροι πρέπει να πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές, για να μη παρουσιάζονται κρούσματα ανάφλεξης. Το πρόβλημα της διαχείρισης των απορριμμάτων υφίσταται ακόμα, καθώς πολλά νησιά δεν διαθέτουν Χώρους Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ).

Κύριες πηγές του παρόντος κεφαλαίου υπήρξαν το ΠΕΠ Κρήτης & Νήσων

Αιγαίου 2007-2013 και το ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας 2007-2013 ειδικά για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων].

■ Περιφέρεια Βόρειου Αιγαίου

Σημαντικό μέρος κάλυψης των αναγκών διαχείρισης στερεών αστικών απορριμμάτων, επιτυγχάνεται με τις παρεμβάσεις του Ταμείου Συνοχής κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο, με κατασκευή τεσσάρων ΧΥΤΑ (1 Μυτιλήνης, 1 Λήμνου και 2 Σάμου), χωρίς να καλύπτονται αποτελεσματικά οι ανάγκες διαχείρισης απορριμμάτων, σύμφωνα με τις «δεσμεύσεις» του αντίστοιχου θεσμικού πλαισίου. Η πρόσφατη ένταξη έργου ΧΥΤΑ Χίου στο ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου και ενός μικρού ΧΥΤΑ στους Φούρνους, στο πλαίσιο του ΕΠΠΕΡ, εκτιμάται ότι θα καλύψει τις ανάγκες των νησιών Χίου και Φούρνων. Παρόλα αυτά, η μη κάλυψη των αναγκών σε δράσεις διαχείρισης ειδικών αποβλήτων και η δημιουργία συστημάτων εναλλακτικής διαχείρισης αποβλήτων αποτελούν ζητήματα στην παρούσα προγραμματική περίοδο που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν επαρκώς.

Παράλληλα, όσον αφορά στην αποκατάσταση των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ), από τους 82, σύμφωνα με τον περιφερειακό σχεδιασμό, αποκαθίστανται πέντε (5) στο πλαίσιο του Ε.Π. Βορείου Αιγαίου 2000-2006 και τρεις στο πλαίσιο του Ταμείου Συνοχής 2000-2006, ενώ υπάρχει προγραμματισμός για αντιμετώπιση του εν λόγω θέματος / υποχρέωσης και με τη διάθεση πιστώσεων από άλλες χρηματοδοτικές πηγές (ΘΗΣΕΑΣ). Ως εκ τούτου, είναι εμφανής η ανάγκη κάλυψης των αναγκών αποκατάστασης κατά τη νέα προγραμματική περίοδο.

Η ικανοποίηση των προαναφερομένων αναγκών αντιμετωπίζεται με συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις και σαφές χρονοδιάγραμμα, μέσα από την αναθεώρηση του Ολοκληρωμένου Σχεδίου Διαχείρισης Απορριμμάτων για το σύνολο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.

Η κάθε λύση - πρόταση, στο πλαίσιο του Ολοκληρωμένου Σχεδίου Διαχείρισης Απορριμμάτων για το σύνολο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, περιλαμβάνει:

■ **Μείωση βιοαποδομήσιμων αποβλήτων.** Έχει στόχο να μειωθούν δραστηρικά οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε όλο το φάσμα διαχείρισης αποβλήτων. Επίσης, στοχεύει στο να μειωθεί το κόστος λειτουργίας των ΧΥΤΑ και να παραταθεί έτσι η διάρκεια ζωής τους.

■ **Ανακύκλωση - ανααχρησιμοποίηση.** Επιδίδεται να γίνει διαλογή του οργανικού κλάσματος των βιοαποδομήσιμων υλικών στην πηγή. Μετά τη

συλλογή και την επεξεργασία με διάφορες μορφές, μπορεί να απορροφηθεί το παραγόμενο κομπόστ σε διάφορες χρήσεις. Για τα υλικά συσκευασιών που μπορούν εύκολα να ανακυκλωθούν, θα πρέπει να οργανωθεί πρόγραμμα διαλογής στην πηγή, σε τοπικά επίπεδα, με κατάληξη σε επαναχρησιμοποίηση των υλικών.

■ **Εκτροπή από ταφή - επεξεργασία.** Στον Περιφερειακό Σχεδιασμό, δεν προβλέπεται στο χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των ελάχιστων έργων, μονάδα επεξεργασίας για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, αφού οι στόχοι, επιτυγχάνονται σε Εθνικό επίπεδο, με δημιουργία μονάδων επεξεργασίας σε άλλες Περιφέρειες που παράγουν πολύ μεγαλύτερες ποσότητες αποβλήτων. Κρίνεται όμως σκόπιμο, μετά την υλοποίηση των έργων Υγειονομικής Ταφής που δρομολογήθηκαν και μετά την αποτελεσματική λειτουργία τους, να προχωρήσει η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και στη δρομολόγηση και ωρίμανση των έργων επεξεργασίας βιοαποδομήσιμων στερεών αποβλήτων, ύστερα από εκπόνηση αντίστοιχης οικονομοτεχνικής μελέτης.

■ **Βιώσιμη διαχείριση των ΧΥΤΑ.** Η δημιουργία ΧΥΤΑ είναι το πρώτο και απαραίτητο βήμα σε κάθε σύστημα που επιδιώκει να συνεισφέρει θετικά στην περιβαλλοντικά ασφαλή διάθεση των αποβλήτων. Ο περιορισμός της ταφής βιοαποδομήσιμων αποβλήτων, έχει σημαντικές θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Έτσι το σύνολο των ΧΥΤΑ που θα λειτουργήσουν απ' εδώ και στο εξής στην Περιφέρεια, δεν επιτρέπεται να δέχονται μη επεξεργάσιμα απόβλητα. Γι' αυτό είναι ανάγκη, με ευθύνη των Φορέων Διαχείρισης, να επικαιροποιηθούν οι ήδη εγκεκριμένοι Περιβαλλοντικοί Όροι των ΧΥΤΑ που πρόκειται να κατασκευαστούν.

Περιλαμβάνονται επίσης τα διοικητικά-προγραμματικά μέτρα:

■ **Διοικητικές δομές διαχείρισης στερεών αποβλήτων.** Ο ρόλος της Περιφέρειας, όπως άλλωστε και παλιότερα των Νομαρχιών, προβλέπεται να είναι ενισχυτικός και υποστηρικτικός στους Δήμους και τους Φορείς Διαχείρισης των αποβλήτων. Οι Περιφέρειες θα παρέχουν τεχνική και πρακτική βοήθεια στους υπάρχοντες και υπό σύσταση Φορείς Διαχείρισης. Στα πλαίσια αυτά, θα εξετασθεί η ίδρυση Γραφείου Αποβλήτων στη Δι.ΠΕ.ΧΩ. Β. Αιγαίου.

■ **Ιεράρχηση δράσεων διαχείρισης στερεών αποβλήτων.** Η ιεράρχηση στηρίζεται στην Εθνική Στρατηγική και δίνει άμεση προτεραιότητα στην αποκατάσταση όλων των ΧΑΔΑ, καθώς και στην υλοποίηση όλων των ΧΥΤΑ στο σύνολο της Περιφέρειας. Επίσης, θα πρέπει να βελτιωθεί άμεσα και να αναβαθμιστεί το δίκτυο συλλογής - μεταφοράς απορριμμάτων.

■ Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου

Στη Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, η διαχείριση των απορριμμάτων (αστικών αποβλήτων-σκουπιδιών) και η μέθοδος διάθεσής τους αποτελεί ένα βασικό ελ-λειμματικό χαρακτηριστικό που γίνεται περισσότερο αντιληπτό στις περιοχές και τις εποχές μεγάλης συγκέντρωσης τουριστών.

Πίνακας 3: Ποσοτικοποίηση στόχων για την επεξεργασία των βιοαποδομήσιμων (BAA) στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Έτη	BAA Νοτίου Αιγαίου, τόνοι	Στόχος (BAA προς επεξεργασία), τόνοι	BAA που μπορούν να οδηγούνται προς Ταφή στο Νότιο Αιγαίο, τόνοι
2010	70.525	25.500	45.000
2013	74.233	45.000	30.000
2020	83.561	65.000	18.600

Η Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου, εξαιτίας της πολύ μικρής συνεισφοράς στο σύνολο των (εθνικών) στόχων και κυρίως εξαιτίας της μεγάλης γεωγραφικής διασποράς που παρατηρείται στην παραγωγή των Αστικών Στερεών Αποβλήτων (ΑΣΑ), λειτουργεί μόνο υποστηρικτικά και μόνο κατά το τελευταίο έτος των στόχων (2020). Υπολογίζεται η κατασκευή 3 μονάδων επεξεργασίας, στα νησιά Σύρο, Σαντορίνη και Ρόδο.

Ο στόχος αυτός της επεξεργασίας 65.000 τόνων BAA στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου το 2020 είναι ο ελάχιστος στόχος, με την επίτευξη του οποίου η Ελλάδα ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις της κοινοτικής οδηγίας 99/31/ΕΚ. Η χρονική αυτή κλιμάκωση του τονάζ της εκτροπής και της γεωγραφικής κατανομής των απαιτούμενων έργων, αποτελούν τις ελάχιστες δεσμεύσεις που η Ελλάδα αναλαμβάνει έναντι της ΕΕ.

Οι ελάχιστες δεσμεύσεις έναντι της ΕΕ δεν περιορίζουν την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου μετά τις απαιτούμενες μελέτες και άδειες να προχωρήσει ταχύτερα ή/ και σε μεγαλύτερα τονάζ εκτροπής. Η ταχύτερη υλοποίηση των έργων εκτροπής διευκολύνει την επίτευξη των εθνικών στόχων και θα έχει άμεσα περιβαλλοντικά αποτελέσματα.

Με τις ίδιες παραδοχές, που έγιναν για το βιοαποδομήσιμο τμήμα των ΑΣΑ, το ποσοστό συμμετοχής της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου στο συνολικό Εθνικό προκύπτει **2,30%**.

Σχετικά με τα μη επικίνδυνα βιομηχανικά απόβλητα, δεν υπάρχουν ποσοτικοί στόχοι ούτε σε εθνικό επίπεδο. Ισχύουν όμως οι γενικές κατευθύνσεις

ως προς τη διαχείρισή τους, κυρίως με συμμετοχή σε συλλογικά συστήματα εναλλακτικής διαχείρισης ή με την ίδρυση συστημάτων ατομικής εναλλακτικής διαχείρισης.

Για τα επικίνδυνα απόβλητα, θα εφαρμόζεται ο Εθνικός Σχεδιασμός για τα Επικίνδυνα Απόβλητα και οι ειδικότερες προδιαγραφές. Για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχουν προβλεφθεί 16 διαχειριστικές ενότητες για το Νομό Δωδεκανήσου και 22 διαχειριστικές ενότητες για το Νομό Κυκλάδων. Για τις διαχειριστικές ενότητες Χάλκης, Ψερίμου, Κάσου, Κουφονησίου, Σχοινούσας, Δονούσας, Ηρακλείας, έχει επιλεγεί η κατασκευή ΣΜΑ για τη μεταφορά των απορριμμάτων από Χάλκη σε Ρόδο, από Ψέριμο σε Κάλυμνο, από Κάσο σε Κάρπαθο και από Κουφονήσι, Σχοινούσα, Δονούσα, Ηρακλεία σε Νάξο, ενώ για τις υπόλοιπες προβλέπεται η κατασκευή ΧΥΤΑ.

Η συνεχής προσπάθεια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για τη σταδιακή εξάλειψη των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ), έχει σαν αποτέλεσμα τη συνεχή μείωση του αριθμού τους (περίπου 150 το 1999). Παράλληλα, λειτουργούν περισσότεροι από 30 Χώροι Ελεγχόμενης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΕΔΑ) σε διάφορα νησιά.

■ Περιφέρεια Ιόνιων νήσων

Λόγω της νησιωτικότητας, η αντιμετώπιση του θέματος γίνεται σε επίπεδο Νομού και στη λογική αυτή κινείται και ο περιφερειακός σχεδιασμός.

Στο **Νομό Κέρκυρας**, λειτουργεί ένας ΧΥΤΑ στη θέση Ακροκέφαλος Τεμπλονίου, ο οποίος ενώ αρχικά ήταν σχεδιασμένος να καλύπτει τις ανάγκες του Δήμου Κερκυραίων τελικά εξυπηρετεί και τους περιφερειακούς Δήμους. Ένας ακόμη ΧΥΤΑ στη νότια Κέρκυρα χρηματοδοτείται από το Ταμείο Συνοχής. Πολλές περιοχές εξυπηρετούνται ακόμα από Χώρους Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων (Μέχρι πρόσφατα λειτουργούσαν 2 ΧΑΔΑ στο Τεμπλόνη, Δήμος Κερκυραίων, η αποκατάσταση των οποίων προβλέπεται με χρηματοδότηση του Ταμείου Συνοχής). Προγράμματα περιορισμού των στερεών απορριμμάτων στην πηγή και ανακύκλωσης έχουν ξεκινήσει (με ιδιωτική πρωτοβουλία), δεν κινούνται όμως με ιδιαίτερη επιτυχία.

Στο **Νομό Λευκάδας**, υπάρχει μόνο ένας μικρός ΧΥΤΑ στο Μεγανήσι. Το νησί της Λευκάδας κάνει χρήση των ΧΑΔΑ σε ευρεία κλίμακα, προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των απορριμμάτων. Στον Νομό εξετάζεται η εξυπηρέτηση του νησιού από ΧΥΤΑ στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας.

Στο **Νομό Κεφαλληνίας**, υπό την Διαδημοτική Επιχείρηση Καθαριότητας και Προστασίας Περιβάλλοντος, λειτουργεί σύγχρονος ΧΥΤΑ στη θέση Ζόλα

(επαρχία Παλικής), στη θέση παλιάς χωματερής. Ο ΧΥΤΑ καλύπτει τις ανάγκες όλου του νησιού, έχει δε τη δυνατότητα να καλύπτει και τις ανάγκες της Ιθάκης τουλάχιστον για 10 ακόμα χρόνια (μέχρι το 2015). Η επέκτασή του χρηματοδοτείται ήδη από το Ταμείο Συνοχής. Ως προς την αξιοποίηση των στερεών αποβλήτων υπάρχει μόνο μια ιδιωτική επιχείρηση βιο-αποδόμησης του οργανικού κλάσματος των αποβλήτων (στα οποία συμπεριλαμβάνονται και φύκια που συλλέγονται από τις ακτές).

Στη Ζάκυνθο, υπό τον Σύνδεσμο Καθαριότητας Δήμων Ν. Ζακύνθου, λειτουργεί ΧΥΤΑ στη θέση Βύθακα- Γρυπαρείικα της πρώην Κοινότητας Βασιλικού, που εξυπηρετεί όλο το νησί και θεωρείται κορεσμένος. Τέλος, στη Ζάκυνθο λειτουργεί το Κέντρο Ανακύκλωσης Νομού Ζακύνθου, το οποίο διαχειρίζεται κυρίως χαρτί και γυαλί.

6.3.2. Τα οικολογικά προβλήματα των νησιών

Ο τουρισμός αποτελεί τη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα στα περισσότερα νησιά και συνεπώς ο ορθολογικός σχεδιασμός διαχείρισης απορριμμάτων αποτελεί ίσως την πλέον ουσιαστική παράμετρο. Η αντιμετώπιση της διαχείρισης των απορριμμάτων δεν μπορεί να γίνει με τον τρόπο που συνηθίζεται στην ηπειρωτική χώρα. Τα νησιά έχουν μια σειρά από ιδιαιτερότητες, που επιβάλλουν την ξεχωριστή αντιμετώπισή τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον Εθνικό Σχεδιασμό διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΚΥΑ 14312/1302, 9/6/2000). Τα προβλήματα και οι ιδιαιτερότητες που παρατηρούνται στο νησιωτικό χώρο είναι:

■ Γεωγραφική θέση

- Απόσταση από την ηπειρωτική χώρα
- Απόσταση από άλλο νησί
- Συχνότητα κακοκαιρίας / απαγόρευση απόπλου πλοίων

■ Κλιματολογικά χαρακτηριστικά

- Μεγάλη περίοδος υψηλών θερμοκρασιών που επιτείνει τα προβλήματα δυσοσμίας και τους κινδύνους υγείας
- Ισχυροί άνεμοι που προκαλούν διασπορά των απορριμμάτων
- Οι υψηλές θερμοκρασίες που συντελούν στην αύξηση της παρουσίας συσχευασίων αναψυκτικών, χυμών κλπ στα απορρίμματα

■ Γεωλογικά και υδρογεωλογικά χαρακτηριστικά

- Περιορισμένη διαθέσιμη γη
- Περιορισμένα υδατικά αποθέματα, ευαίσθητος υδροφόρας

- **Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά**
- Σημαντική πληθυσμιακή αύξηση την τουριστική περίοδο
- Σημαντική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τον τουρισμό
- Συγκέντρωση των περισσότερων εμπορικών δραστηριοτήτων σε λίγα μέρη του νησιού
- **Διοικητικά χαρακτηριστικά**
- Δυσκολία στην εφαρμογή κοινής διαχείρισης με την ηπειρωτική χώρα ή με μεγαλύτερα νησιά
- Συχνή έλλειψη πόρων για τη λειτουργία συστήματος επεξεργασίας και διάθεσης απορριμμάτων
- **Κόστος μεταφοράς**
- Μεγάλο κόστος μεταφοράς των ανακυκλώσιμων αποβλήτων σε κέντρα συλλογής στην ηπειρωτική χώρα, όπου εφαρμόζονται προγράμματα ανακύκλωσης

6.3.3. Στρατηγικές διαχείρισης στερεών αποβλήτων

Υπάρχουν τρεις κύριες στρατηγικές για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων στα νησιά:

1. Η στρατηγική επιτόπιας επεξεργασίας και διάθεσης των στερεών αποβλήτων
2. Η στρατηγική μεταφοράς των στερεών αποβλήτων σε μονάδες επεξεργασίας και διάθεσης της ηπειρωτικής χώρας
3. Η στρατηγική συνένωσης των νησιών

Η περίπτωση 1 αφορά είτε σε απομονωμένα νησιά είτε σε νησιά με μεγάλη παραγωγή απορριμμάτων, ικανά να συντηρήσουν οικονομικά μία εγκατάσταση επεξεργασίας και διάθεσης απορριμμάτων. Η περίπτωση 2, όπου αυτό είναι δυνατόν, τη μεταφορά είτε στην ηπειρωτική χώρα είτε σε κάποιο γειτονικό νησί που διαθέτει σχετικές εγκαταστάσεις και η περίπτωση 3 νησιά με μικρές αποστάσεις μεταξύ τους, τα οποία ομαδοποιούνται σε μία διαχειριστική ενότητα και λειτουργούν από κοινού μία εγκατάσταση επεξεργασίας και διάθεσης απορριμμάτων. Σημειώνεται ότι στο πλαίσιο αυτό, εξετάζονται περιπτώσεις νησιών, που πέρα από τη γειτνίαση παρουσιάζουν και χαρακτηριστικά σαφούς διοικητικής και οικονομικής εξάρτησης από κάποιο νησιωτικό κέντρο και κυρίως με το στοιχείο της ενδεχόμενης μεταφοράς των απορριμμάτων από νησί με μικρότερη παραγωγή απορριμμάτων προς το αντίστοιχο κέντρο.

Στην πραγματικότητα η στρατηγική διαχείρισης των στερεών αποβλήτων

στα νησιά θα είναι πάντα ένας συνδυασμός των πιο πάνω στρατηγικών. Ωστόσο, πέραν των τεχνικών παραμέτρων μια συνεκτική και ολοκληρωμένη στρατηγική διαχείρισης των απορριμμάτων στα νησιά θα πρέπει επίσης, όπου είναι δυνατόν, να συμπεριλαμβάνει:

- Δημιουργία εργαστηρίων για τη μελέτη ολοκληρωμένων συστημάτων και τεχνικών μείωσης στην πηγή, συλλογής, ανακύκλωσης και εξάλειψης απορριμμάτων
- Εξέταση της λύσης της καύσης, με στόχο την απόλυτη ενεργειακή αξιοποίηση και πάντα στο πλαίσιο των Κοινοτικών επιταγών
- Ίδρυση παρατηρητηρίων σε νησιά για τη παρακολούθηση των εξελίξεων στο περιβάλλον
- Καμπάνιες ευαισθητοποίησης του τοπικού πληθυσμού και των τουριστών
- Μεθόδους κομποστοποίησης για τα ζυμώσιμα υλικά
- Επείγει επίσης η διαμόρφωση κατευθυντήριων γραμμών προς ΑΕΙ και ΤΕΙ για διδασκαλία και έρευνα στον νέο αυτό τομέα

6.3.4. Ανακύκλωση

Σε όλη τη χώρα, ακολουθείται περίπου το ίδιο μοντέλο διαχείρισης των απορριμμάτων, δηλαδή συλλογή τους για να απομακρύνονται από τους οικισμούς και μεταφορά του προβλήματος σε άλλες θέσεις, όπου τα απορρίμματα εναποτίθενται ανεξέλεγκτα και χωρίς ιδιαίτερη μέριμνα, προκαλώντας κινδύνους για τη δημόσια υγεία, κινδύνους πυρκαγιών, ρύπανση του περιβάλλοντος και αλλοίωση της αισθητικής του τοπίου.

Στα ελληνικά νησιά η διαχείριση των απορριμμάτων έχει επιπλέον προβλήματα σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα. δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζουν. Τα περισσότερα νησιά παρουσιάζουν έντονη τουριστική ανάπτυξη, γεγονός που αυξάνει με ταχύτατο ρυθμό την παραγωγή των απορριμμάτων. Επιπρόσθετα η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων λόγω του τουρισμού έχει σαν αποτέλεσμα την μεγαλύτερη παραγωγή απορριμμάτων σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν. Κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, η παραγωγή απορριμμάτων αυξάνει πολύ λόγω των υλικών μιας χρήσης που προέρχονται κυρίως από την ευρεία κατανάλωση εμφιαλωμένων ποτών και αναψυκτικών. Εκτός από τη γενικότερη ρύπανση που προκαλείται από αυτή την αυξημένη παραγωγή απορριμμάτων, ιδιαίτερα μεγάλη είναι η ρύπανση των ακτών και γενικά των περιοχών που συχνάζουν οι τουρίστες.

Η έντονη αύξηση του πληθυσμού των νησιών, κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, δυσκολεύει το σχεδιασμό ενός ολοκληρωμένου συστήμα-

τος διαχείρισης των απορριμμάτων. Η μεγάλη πυκνότητα του πληθυσμού τη θερινή περίοδο σε συνδυασμό με τη μικρή έκταση των περισσότερων νησιών δεν διευκολύνει την εξεύρεση χώρων διάθεσης με αποτέλεσμα να διατηρείται ακόμη στις περισσότερες περιπτώσεις η μέθοδος της ανεξέλεγκτης απόρριψης σε διάσπαρτους χώρους. Η έντονη τουριστική πίεση πολλών νησιών έχει αυξήσει σε μεγάλο βαθμό την αξία της γης, γεγονός που κάνει εντονότερο το πρόβλημα της εξεύρεσης χώρων και λόγω του μεγάλου κόστους απαλλοτρίωσης, αλλά και λόγω της αναμενόμενης υποβάθμισης των γύρω περιοχών. Σε πολλά νησιά, ο μικρός αριθμός των κατοίκων έχει ως αποτέλεσμα η διαχείριση των απορριμμάτων να γίνεται πιο αντιοικονομική σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα. Σε πολλές περιπτώσεις, η διάθεση των απορριμμάτων γίνεται ακόμη με ατομική ευθύνη των κατοίκων σε μη συγκεκριμένους χώρους, με επακόλουθο η προκαλούμενη ρύπανση να είναι ανυπολόγιστη.

Όσον αφορά στην ανακύκλωση των απορριμμάτων στα νησιά έχουν γίνει προσπάθειες από αρκετούς Δήμους και Κοινότητες, εκ των οποίων όμως πολύ λίγες μπορούν να θεωρηθούν πετυχημένες. Τα προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί μέχρι σήμερα διεξήχθησαν με τη μέθοδο της Διαλογής στην Πηγή (ΔσΠ) και μάλιστα στην συντριπτική τους πλειοψηφία με κάδους διασκορπισμένους σε κεντρικά ή ειδικά σημεία. Με ελάχιστες εξαιρέσεις τα συλλεγόμενα υλικά ήταν το χαρτί και το αλουμίνιο και στις περισσότερες περιπτώσεις τα προγράμματα ανακύκλωσης διεκόπησαν μετά από ένα χρονικό διάστημα ενός ή το πολύ δύο ετών.

Πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, τα προγράμματα ανακύκλωσης με διαλογή στην πηγή στα ελληνικά νησιά παρουσιάζουν προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά είναι κυρίως οργανωτικού και οικονομικού χαρακτήρα. Τα οργανωτικά προβλήματα εντοπίζονται στον ελλιπή σχεδιασμό και στη στήριξη των προγραμμάτων συνήθως σε λίγους ενθουσιώδεις αιρετούς ή δημότες. Τα οικονομικά προβλήματα οφείλονται κυρίως στη μικρή κλίμακα εφαρμογής, καθώς και στην ανάγκη μεταφοράς των ανακυκλωμένων υλικών σε μακρινές αποστάσεις, δεδομένου ότι αυτά μπορούν να απορροφηθούν κυρίως σε εργοστάσια της Αττικής.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η σύνθεση των απορριμμάτων στα νησιά του Αιγαίου δεν απέχει πολύ από άλλες επαρχιακές περιοχές της χώρας και συναρτάται άμεσα από τη διακύμανση των ποσοτήτων μεταξύ χειμώνα και καλοκαιριού. Πάντως, το υψηλό ποσοστό οργανικών επιτρέπει την εξέταση της κομποστοποίησης ως εναλλακτικής μεθόδους διάθεσης.

Τα πιλοτικά σχήματα με ΔσΠ που επιχειρήθηκαν ακόμα και με εξωτερική

υποστήριξη (τεχνική βοήθεια και συγχρηματοδότηση από την ΕΕΤΑΑ) και οργανωμένο φορέα διαχείρισης, όπως στο Αργοστόλι, δεν εξασφάλισαν τη συνέχειά τους, καθαρά για λόγους οικονομικούς. Πάντως, η συμμετοχή των κατοίκων ήταν ικανοποιητική.

Είναι προφανές ότι θα απαιτηθούν θεσμικές και χρηματοδοτικές παρεμβάσεις για την υλοποίηση παρόμοιων προγραμμάτων στο μέλλον κάτι που διαφαίνεται ήδη από την Οδηγία για την συσκευασία. Επίσης, όταν η διάθεση των απορριμμάτων γίνει πιο ορθολογική και ανέβει σημαντικά το κόστος της, τότε η ανακύκλωση θα αποτελεί ανταγωνιστική μέθοδο διάθεσης.

6.4. Κλιματική αλλαγή **Ενεργειακός σχεδιασμός - Εξοικονόμηση ενέργειας**

6.4.1. Το ενεργειακό πρόβλημα στα ελληνικά νησιά

Η παραγωγή ενέργειας είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου. Μεγάλες υποδομές αυτόνομων εργοστασίων παραγωγής ενέργειας καλύπτουν σήμερα με σχετική επάρκεια τις ανάγκες των νησιών του Αιγαίου. Προβλήματα όμως παρουσιάζονται στους θερινούς μήνες, οπότε και η ζήτηση αυξάνεται με γεωμετρικούς ρυθμούς. Η έλλειψη διασύνδεσης του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας των νησιών με την ηπειρωτική χώρα αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα. Μέχρι σήμερα, το υψηλό κόστος στα αυτόνομα νησιά επιβαρύνει τη ΔΕΗ και κατ' επέκταση την τιμολόγηση της ηλεκτρικής ενέργειας σε εθνικό επίπεδο. Προφανώς και ορθά, για λόγους κοινωνικής ισότητας, η τιμολόγηση είναι ενιαία σε ηπειρωτικό δίκτυο και νησιά. Η παραγωγή φθηνής ηλεκτρικής ενέργειας στην ηπειρωτική Ελλάδα, αλλά και η οικονομική ανάπτυξη της χώρας, εδώ και μισό αιώνα στηρίχθηκε στο λιγνίτη. Το μοντέλο αυτό οδηγεί, τις περισσότερες φορές, σε ανεξέλεγκτη κατανάλωση της ενέργειας, στην ταχεία εξάντληση των ενεργειακών πόρων και στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Με τα δεδομένα αυτά αναγνωρίζεται πλέον η ανάγκη ενός νέου τρόπου διαχείρισής της. Οι προσπάθειες πρέπει όχι μόνο να ενταθούν, αλλά να συγκλίνουν και προς τον περιορισμό της αλόγιστης ενεργειακής κατανάλωσης. Ένα νέο μοντέλο διαχείρισης θα πρέπει να στηρίζεται στην ορθολογική χρήση των ενεργειακών πόρων, στην εξοικονόμηση της ενέργειας, αλλά και στην ενεργό προστασία του περιβάλλοντος.

Δυσανάλογα υψηλοί είναι οι πόροι που απαιτούνται για την κατασκευή εργοστασίων παραγωγής ενέργειας σε σύγκριση με την ηπειρωτική χώρα. Πρέπει να τονιστεί η δυσκολία αξιοποίησης εναλλακτικών μορφών ενέργειας λόγω

της γεωγραφικής ασυνέχειας και των αυξημένων απαιτούμενων πόρων σε σύγκριση με τις ωφέλειες. Η αξιοποίηση της αιολικής ενέργειας γίνεται σε περιορισμένο βαθμό. Τον Οκτώβριο του 2010, το ΥΠΕΚΑ εξήγγειλε Πρόγραμμα για τη διασύνδεση όλων των νησιών της χώρας με το ηπειρωτικό σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας. Στόχος είναι να εγκατασταθούν έως το 2014, 10.000 MW ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ώστε η χώρα μας να πιάσει το στόχο που ορίζει το πρωτόκολλο του Κιότο, δηλαδή να καταργήσει τις πετρελαϊκές μονάδες των νησιών και να εντάξει στο σύστημα ενέργειας περισσότερες ανανεώσιμες πηγές.

Επισημαίνεται ότι ήδη το Νότιο Αιγαίο έχει σήμερα εγκατεστημένη ισχύ 20,1 MW σε αιολικά πάρκα ή το 3,2% της συνολικά εγκατεστημένης στη χώρα ισχύος. Ειδικότερα, στα μη διασυνδεδεμένα νησιά του Αιγαίου, οι περιορισμοί που τίθενται σήμερα από τα τοπικά δίκτυα αντιστοιχούν σε δυνατότητα απορρόφησης αιολικής ενέργειας σε ποσοστό 30% της ζήτησης αιχμής ισχύος, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη δυνατότητες αποθήκευσης, μέσω υβριδικών συστημάτων. Η αναμενόμενη αύξηση των επενδύσεων σε αιολικά πάρκα, θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Περιφέρεια, καθώς και την αύξηση του συνολικού όγκου των επενδύσεων.

Το πρώτο υβριδικό σύστημα της Ευρώπης υλοποιήθηκε στην Κύθνο, τον Ιούλιο του 1983. Η Κύθνος είναι παράδειγμα αξιοποίησης των εναλλακτικών πηγών ενέργειας στην Ελλάδα, καθώς στο νησί λειτουργεί το πρώτο υβριδικό σύστημα στη χώρα. Όλα ξεκίνησαν το 1982, με ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την ανάπτυξη ήπιων μορφών ενέργειας, χάρη στο οποίο εγκαταστάθηκαν πειραματικά πέντε ανεμογεννήτριες (των 25KW). Το 1983, δημιουργήθηκε το (δεύτερο στην Ελλάδα) φωτοβολταϊκό πάρκο (100 KW), το οποίο λειτουργεί αυτόνομα σε συνδυασμό με τις ανεμογεννήτριες και τις γεννήτριες ντίζελ. Το σύστημα λειτούργησε πειραματικά μέχρι το 1990, οπότε και έγιναν κάποιες μετατροπές στο φωτοβολταϊκό πάρκο και οι πέντε ανεμογεννήτριες αντικαταστάθηκαν με νέας τεχνολογίας (των 35 KW). Το 1999 - 2000 εγκαταστάθηκε στην Κύθνο μια νέα ισχυρή ανεμογεννήτρια (500 KW) και το πρώτο πλήρες υβριδικό σύστημα στη χώρα: ένα σύστημα που βασίζεται στον συνδυασμό ηλιακής και αιολικής ενέργειας, με σκοπό να ελαχιστοποιείται η χρήση των μηχανών ντίζελ.

Σήμερα, έχει ξεκινήσει η υλοποίηση του υβριδικού της Ικαρίας. Παράλληλα, ξεκίνησε σύμφωνα με τις εξαγγελίες ο σχεδιασμός για τη μετατροπή του Αγ. Ευστράτιου στο πρώτο ενεργειακά «πράσινο» νησί της χώρας. Η υιοθέτηση ενός στρατηγικού στόχου για την προώθηση τέτοιων λύσεων στα αυτόνομα ελ-

ληνικά νησιά, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική απεξάρτηση των νησιών από τα ορυκτά καύσιμα, στην εξοικονόμηση χρημάτων και φυσικών πόρων και στη μείωση των ρύπων.

6.4.2. Αιολική ενέργεια στα νησιά

Η αξιοποίηση της αιολικής ενέργειας σε μη-διασυνδεδεμένα (ενεργειακά αυτόνομα) ελληνικά νησιά, που χαρακτηρίζονται από υψηλό κόστος παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας, έντονη εξάρτηση από το πετρέλαιο, υπαγορεύεται από τους τεχνικούς περιορισμούς των τοπικών ηλεκτρικών δικτύων, καθόσον ο διαχειριστής του ηλεκτρικού συστήματος επιτρέπεται να περικόπτει την αιολική ενέργεια όταν αυτή δεν μπορεί να απορροφηθεί (π.χ. τις ώρες χαμηλής ζήτησης με ταυτόχρονα μεγάλη αιολική παραγωγή). Οι περιορισμοί αυτοί, σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά λειτουργίας των συμβατικών πετρελαιοικών μονάδων (τεχνικά ελάχιστα λειτουργίας και ταχύτητα ανάληψης φορτίου). Πρακτικά, κάθε στιγμή απαιτείται να είναι ενταγμένες και να λειτουργούν συμβατικές μονάδες ικανές να καλύψουν τις αυξομειώσεις ή μια πιθανή απώλεια της αιολικής παραγωγής. Η εμπειρία έχει δείξει ότι τα αιολικά πάρκα σε αυτόνομα ελληνικά νησιά, με βάση την υπάρχουσα υποδομή, δεν μπορούν να καλύψουν περισσότερο από το 15% της ετήσιας ζήτησης, ενώ παράλληλα ένα μέρος της τάξεως του 15-20% της ετήσιας αιολικής ενέργειας περικόπτεται.

Ο πλέον κατάλληλος και οικονομικός τρόπος αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας για τα ελληνικά νησιά είναι η «αντλιοσταμείωση» που έχει τη μορφή αναστρέψιμου υδροηλεκτρικού έργου. Αποτελείται από το αιολικό πάρκο, τον υδροστρόβιλο, το αντλιοστάσιο, δύο δεξαμενές για την ανακλώση του νερού και σωληνώσεις. Οι δύο δεξαμενές πρέπει να βρίσκονται σε κοντινή απόσταση και με ικανή υψομετρική διαφορά. Δεδομένου ότι πολλά ελληνικά νησιά υποφέρουν από λειψυδρία, το παραπάνω σύστημα μπορεί να συνδυαστεί με μονάδες αφαλάτωσης που θα χρησιμοποιούν μέρος της αιολικής ενέργειας για την παραγωγή πόσιμου νερού. Έτσι εξασφαλίζεται η διαθεσιμότητα του νερού, όχι μόνο για ενεργειακή χρήση, αλλά και για ύδρευση-άρδευση.

Σε βάθος χρόνου, με την καλύτερη γνώση, πρακτική εμπειρία και ένταξη αυτών των συστημάτων, οι ενεργειακές ανάγκες των νησιών θα μπορούσαν να καλύπτονται πλήρως από την παραγωγή ενέργειας των υβριδικών συστημάτων, βάζοντας έτσι σε ψυχρή εφεδρεία τις συμβατικές πετρελαιοικές μονάδες. Παράλληλα, υπάρχουν σημαντικά κοινωνικά οφέλη, αφού το έργο συμβάλλει

στην περιφερειακή ανάπτυξη και στη δημιουργία απασχόλησης. Οι σύγχρονες ανάγκες επιτάσσουν την αλλαγή στον ενεργειακό προσανατολισμό της χώρας και την αξιοποίηση του αιολικού δυναμικού της Ελλάδας, εκεί ακριβώς που αυτό είναι διαθέσιμο.

Με ανακοίνωση του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής τα πρώτα θαλάσσια αιολικά πάρκα θα έχουν ορίζοντα χρόνου ανάπτυξης τα έτη 2012-2017. Οι περιοχές που έχουν επιλεγεί αφορούν στην πρώτη φάση της ανάπτυξης θαλάσσιων αιολικών πάρκων και είναι ο Άγιος Ευστράτιος, η Αλεξανδρούπολη, η Θάσος, η Κάρπαθος, η Κέρκυρα, το Κρουονέρι, η Κύμη, η Λευκάδα, η Λήμνος, οι Πεταλιόι, η Σαμοθράκη και το Φανάρι.

Η προκαταρκτική χωροθέτηση των περιοχών ενδιαφέροντος των θαλάσσιων αιολικών πάρκων παρουσιάστηκε από την ηγεσία του ΥΠΕΚΑ σε φορείς μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, της αγοράς ενέργειας, εταιρείες και εκπροσώπους υπουργείων.

Όπως αναφέρει ο νόμος για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, που ψηφίστηκε πριν από λίγο καιρό στη Βουλή, για να προχωρήσει η διαδικασία αδειοδότησης για τα θαλάσσια αιολικά πάρκα, είναι αναγκαία η προκαταρκτική αδειοδότηση των περιοχών ενδιαφέροντος επί των οποίων θα γίνουν στη συνέχεια οι αναλυτικές μελέτες και η διαδικασία εκπόνησης Στρατηγικών Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.

Από την παραπάνω διαδικασία, θα καθοριστεί η ακριβής θέση των θαλάσσιων αιολικών πάρκων, η θαλάσσια έκταση που καταλαμβάνουν και η μέγιστη εγκατεστημένη ισχύς των ανεμογεννητριών. Οι περιοχές αυτές, συνολικού μεγέθους 274 τετραγωνικών χιλιομέτρων, θα δημοπρατηθούν.

Όπως επισημαίνει το Υπουργείο, για να εξασφαλιστεί η ταχύτητα της ανάπτυξης, η αξιοπιστία και η οικονομικότητα των εγκαταστάσεων, επιλέχθηκε για την πρώτη φάση η τεχνολογία θεμελίωσης των ανεμογεννητριών στο θαλάσσιο πυθμένα, αποκλείοντας τις πλωτές ανεμογεννήτριες και τα μεγάλα θαλάσσια βάθη.

Σύμφωνα με το σχέδιο του ΥΠΕΚΑ για τις δώδεκα περιοχές που επελέγησαν στην προκαταρκτική χωροθέτηση για την ανάπτυξη των θαλάσσιων αιολικών πάρκων, ελήφθησαν υπόψη τέσσερα (4) συγκεκριμένα κριτήρια:

1. Ο αποκλεισμός περιοχών, όπου η ανάπτυξη θαλάσσιων πάρκων είναι ασύμβατη με άλλες χρήσεις και εντός των έξι ναυτικών μιλίων.
2. Ο αποκλεισμός περιοχών με βάθη μεγαλύτερα από 50 μέτρα.
3. Η αποφυγή θέσεων με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
4. Η ελαχιστοποίηση της οπτικής όχλησης από τις εγκαταστάσεις.

Τέλος, αποκλείσθηκαν περιοχές δεσμευμένες από τις Ενοπλες Δυνάμεις για διάφορους λόγους (π.χ. πεδία βολής), καθώς και θαλάσσιες περιοχές στις οποίες σύμφωνα με τους ναυτικούς χάρτες περνούν υποθαλάσσια καλώδια. Από τις περιοχές που ικανοποιούν τα βασικά κριτήρια, η τελική επιλογή έγινε με βάση το διαθέσιμο αιολικό δυναμικό της περιοχής για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, την ευκολία σύνδεσης με το δίκτυο και την εξασφάλιση υψηλής συγκέντρωσης ισχύος.

6.4.3. Γεωθερμία στα ελληνικά νησιά

Μια άλλη ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, η γεωθερμία, είναι διαθέσιμη στα ελληνικά νησιά. Όμως οι προσπάθειες που έγιναν για την αξιοποίηση του δυναμικού των νήσων της Μήλου και Νισύρου συνάντησαν, λόγω αρχικών αποτυχημένων προσπαθειών της ΔΕΗ, την αντίδραση των κατοίκων και δεν ευδοκίμησαν. Γεωθερμικά πεδία χαμηλής ενθαλπίας αξιοποιούνται για θέρμανση θερμοκηπίων, κυρίως στη Λέσβο. Παρότι σημαντικά γεωθερμικά πεδία υπάρχουν σε πολλά νησιά (Κυκλάδες, Σαμοθράκη, κ.ά.), η αξιοποίησή τους μέχρι σήμερα είναι πολύ περιορισμένη. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ύπαρξη γεωθερμικού πεδίου σε μια περιοχή μπορεί να δώσει μια ποικιλία εφαρμογών, από τη θέρμανση χώρων, θερμοκηπίων ή βιομηχανικών διεργασιών, ως την αφαλάτωση, την παραγωγή υδρογόνου και ηλεκτροπαραγωγή ή και συνδυασμούς των ως άνω λύσεων.

Σύμφωνα με στοιχεία από το ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΙΟΥ-ΑΙΓΑΙΟΥ (<http://www.aegean-energy.gr>), τα γεωθερμικά πεδία υψηλής θερμοκρασίας (>130oC) εντοπίζονται στο ρηαιοστειακό τόξο του Νότιου. Σημαντικότερα απ' αυτά είναι το πεδίο της νήσου Μήλου με απολήψιμο δυναμικό 120 MWe και της Νισύρου με 50 MWe. Τα δύο αυτά πεδία δεν αξιοποιούνται σήμερα στην ηλεκτροπαραγωγή, λόγω αντίθεσης των κατοίκων των νησιών. Πολύ ελπιδοφόρες περιοχές για τον εντοπισμό και άλλων πεδίων υψηλής θερμοκρασίας είναι η Κίμωλος, Πολύαιγος, Κως, Γυαλί, Λέσβος, Β. Εύβοια, Σαμοθράκη, κ.ά..

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για τη Λέσβο, όπου από τις μέχρι σήμερα ερευνητικές εργασίες, εντοπίστηκαν σε μικρά βάθη γεωθερμικά ρευστά με θερμοκρασίες γύρω στους 90C που μπορούν να τύχουν αξιοποίησης σε γεωργικές, κτηνοτροφικές και βιομηχανικές εφαρμογές. Παράλληλα βρίσκεται σε εξέλιξη ερευνητικό πρόγραμμα από τη ΔΕΗ το οποίο στοχεύει στον εντοπισμό γεωθερμικών ρευστών μέσης και υψηλής θερμοκρασίας τα οποία θα μπορούν ενδεχόμενα να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Άλλωστε, η ΔΕΗ το 2003 έλαβε από το ΥΠΑΝ (κατόπιν θετικής γνωμο-

δότησης της ΡΑΕ), άδεια παραγωγής ισχύος 8 MW στο γεωθερμικό πεδίο της Λέσβου με στόχο την κάλυψη του βασικού φορτίου του νησιού (τα σχετικά δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης έχουν χορηγηθεί στη ΔΕΗ από το 1986. Η ως άνω άδεια παραγωγής αφορά στην ανάπτυξη του γεωθερμικού πεδίου της περιοχής της Στύψης με τελικό στόχο την εγκατάσταση Μονάδος Συμπαγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας εγκατεστημένης ισχύος 8 MW. Η ανάπτυξη της εν λόγω μονάδας συμπαγωγής συνίσταται στην κατασκευή μιας ερευνητικής γεώτρησης (που εκτελείται τώρα), στην κατασκευή δυο παραγωγικών γεωτρήσεων, στην εκπόνηση μελέτης σκοπιμότητας, και τέλος στην κατασκευή 2-3 νέων γεωτρήσεων.

6.4.4. Νησιωτικοί Δήμοι και ενέργεια

Τα τεχνικά ζητήματα που σχετίζονται με την εκμετάλλευση και αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας έχουν λυθεί. Το ζητούμενο είναι, σε πολιτικό επίπεδο, να ληφθούν οι αποφάσεις και να εφαρμοστούν.

Για την επίτευξη των εθνικών στόχων για τη διεύθυνση των ΑΠΕ και τη μείωση των ρύπων που ευθύνονται για το φαινόμενο του θερμοκηπίου, απαιτείται η περαιτέρω αξιοποίηση του αιολικού δυναμικού των νησιών. Το πρόσφατο χωροταξικό πλαίσιο για τις ΑΠΕ δεν περιλαμβάνει τα νησιά στις Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας.

Οι διαπιστώσεις αυτές διαμορφώνουν και το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσουν οι νησιωτικοί Δήμοι στο ζήτημα της παραγωγής ενέργειας. Ένας τέτοιος ρόλος δεν εξαντλείται μόνο στη διαμόρφωση πολιτικών που αφορούν στο περιβάλλον και στην ενέργεια, αλλά αντίθετα είναι πολυδιάστατος, καθώς η Αυτοδιοίκηση κατέχει τους ρόλους καταναλωτή, εμπυχωτή, διαμορφωτή της κοινής γνώμης, προγραμματιστή και βέβαια υπεύθυνου για την τοπική ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, ο Ν. 3852/2010 «Πρόγραμμα Καλλικράτης», δίνει επιπλέον αρμοδιότητες στους νησιωτικούς Δήμους για:

- Την υλοποίηση προγραμμάτων αξιοποίησης των ήπιων μορφών ενέργειας

- Τη χορήγηση αδειών εγκατάστασης και λειτουργίας εφεδρικών σταθμών ηλεκτροπαραγωγής σε ιδιώτες.

Επιπλέον, οι νησιωτικοί Δήμοι έχουν πολλές φορές στην ιδιοκτησία τους μεγάλες εκτάσεις, οι οποίες μπορούν να διατεθούν τόσο για τη δημιουργία αιολικών πάρκων όσο και φωτοβολταϊκών πάρκων.

Συνοψίζοντας, οι νησιωτικοί Δήμοι στον τομέα της ενέργειας καλούνται:

- Να παρέμβουν προς την κεντρική διοίκηση για τη συνεπή υλοποίηση των

προγραμμάτων διασύνδεσης και αξιοποίησης των ΑΠΕ.

- Να ασκήσουν τις πρόσθετες σχετικές αρμοδιότητές τους.
- Να αναλάβουν επενδυτικές πρωτοβουλίες αξιοποίησης των ΑΠΕ.
- Να οργανώσουν συστήματα αξιοποίησης ΑΠΕ σε κοινωφελείς χρήσεις όπως η τηλεθέρμανση, κ.ά.

6.5. Περιοχές ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος περιβαλλοντικοί κίνδυνοι

6.5.1. Παράκτιες ζώνες και θαλάσσιο περιβάλλον

«Παράκτια ζώνη» ορίζεται η γεωγραφική περιοχή, στην οποία οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ του θαλάσσιου και χερσαίου τμήματος συμβαίνουν σε μορφή σύνθετων οικολογικών συστημάτων, που προκαλούνται από βιοτικά και αβιοτικά συστατικά, συνυπάρχοντας και αλληλεπιδρώντας με τις ανθρώπινες κοινωνίες και τις σχετικές κοινωνικό-οικονομικές δραστηριότητες.

«Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών» σημαίνει τη δυναμική διαδικασία για την αειφόρο διαχείριση και χρήση των παράκτιων ζωνών, λαμβάνοντας υπόψη τον ίδιο χρόνο ευθραυστότητας των παράκτιων οικοσυστημάτων και τοπίων, την ποικιλία των δραστηριοτήτων και χρήσεων, των αλληλεπιδράσεων, της ναυτιλιακής κατεύθυνσης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και χρήσεων και της επίδρασής της τόσο στο θαλάσσιο όσο και στο χερσαίο τμήμα.

Η παράκτια ζώνη έχει μεγάλη περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και ψυχαγωγική σημασία. Συνδυάζοντας την ομορφιά του τοπίου, οι παράκτιες ζώνες αποτελούν τους βασικούς πόλους έλξης τουριστών. Ο οικονομικός ρόλος τους επεκτείνεται και στις εμπορικές συναλλαγές, λόγω της στρατηγικής τους θέσης, ανάμεσα στη στεριά και τη θάλασσα, αλλά και στην αλιεία, στη γεωργία και στις υπηρεσίες. Στις περισσότερες παράκτιες ζώνες παρατηρούνται αύξηση της δημογραφικής πίεσης και εποχικές μεταβολές στην απασχόληση, οι οποίες συνδέονται κυρίως με τον τουρισμό.

Οι παράκτιες ζώνες υπόκεινται σε συνεχείς πιέσεις, όπως υποβάθμιση των παράκτιων φυσικών πόρων, εξάντληση των υδατικών πόρων, επιτάχυνση της διάβρωσης και συσσώρευση της ρύπανσης. Οι πιέσεις αυτές αναλύονται πιο κάτω:

1. Τα σχέδια ανάπτυξης, που είναι αναγκαία για την ανάπτυξη, μπορούν να αποτελέσουν απειλή για το παράκτιο περιβάλλον, με εποικισμό ελεύθερων χώρων για δραστηριότητες αναψυχής και τουρισμού. Τα έργα, που εκτελούνται χωρίς επαρκή γνώση της δυναμικής του παράκτιου συστήματος,

προκαλούν διάβρωση της ακτής. Η υπεράντληση φυσικών πόρων και η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων μειώνουν τη βιοποικιλότητα στις ακτές και στη θάλασσα. Η ρύπανση από διάφορες πηγές, είτε από πλοία ή βιομηχανίες, υποβαθμίζει το έδαφος και τα αποθέματα πόσιμου νερού.

2. Η αλιεία και η υδατοκαλλιέργεια είναι οι σημαντικότερες δραστηριότητες του ανθρώπου στις παράκτιες ζώνες. Ο αλιευτικός στόλος αποτελείται από τον απαιτούμενο αριθμό αλιευτικών σκαφών, ώστε να προσαρμόζεται με τον κύκλο φυσικής ανανέωσης των αποθεμάτων ιχθύων. Ορισμένες δραστηριότητες, όπως η ναυσιπλοΐα ή η ανάπτυξη τουριστικών υποδομών, είναι αντίθετες με την αλιεία, είτε επειδή προκαλούν μείωση των προσβάσιμων σημείων και των θαλάσσιων οικοτόπων είτε επειδή προκαλούν υποβάθμιση της ποιότητας του νερού και του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

3. Η θαλάσσια μεταφορά εμπορευμάτων και επιβατών αποτελεί μια σημαντική οικονομική, τουριστική και εμπορική δραστηριότητα των παραθαλάσσιων πόλεων. Αυτές οι πόλεις προσελκύουν στις ζώνες δραστηριότητάς τους μεγάλες βιομηχανίες.

4. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι η οικονομία της παράκτιας ζώνης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα έσοδα του τουρισμού. Το 63% των Ευρωπαίων πολιτών προτιμά τις παραλίες της Μεσογείου. Ο τουρισμός έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Παράλληλα, έχει επιτρέψει την ανάπτυξη οδικού δικτύου και έργων υποδομής, περιορίζοντας την απομόνωση ορισμένων περιοχών. Ο τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση απασχολεί 9 εκατομμύρια άτομα και αντιπροσωπεύει το 5,5% του Ευρωπαϊκού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος.

5. Στις παράκτιες ζώνες, απαντάται μεγάλος αριθμός οικολογικών συστημάτων, τα οποία αποτελούν προστατευτική ζώνη ανάμεσα στη στεριά και τη θάλασσα. Τα παράκτια οικοσυστήματα είναι σημαντικά για τη βιοποικιλότητα, για τη ρύθμιση του κλίματος και την καταπολέμηση της διάβρωσης. Εντούτοις, η οικολογική ισορροπία της ακτής είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη και εξαρτάται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η αύξηση της οικοδόμησης, η ρύπανση από ατυχήματα, η κακή διαχείριση των αστικών, βιομηχανικών και γεωργικών λυμάτων, που διοχετεύονται στη θάλασσα, και οι επιχωματώσεις των ακτών, υποβαθμίζουν το παράκτιο περιβάλλον. Επιπρόσθετα, η αύξηση του πληθυσμού απειλεί την περιβαλλοντική και κοινωνική ισορροπία των παράκτιων ζωνών.

6. Ο κίνδυνος που διατρέχουν οι παράκτιες ζώνες έχει αυξηθεί εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών, ιδίως της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, των αλ-

λαγών της συχνότητας και της έντασης των ακραίων καιρικών φαινομένων, καθώς και της αυξημένης διάβρωσης και των πλημμυρών που προκαλούνται στις ακτές.

Με απόφαση των Υφυπουργών Εσωτερικών και Οικονομίας (ΚΥΑ 1038460/2439/Β' 0010/15.04.2009) παραχωρήθηκε στους ΟΤΑ το δικαίωμα της χρήσης κοινόχρηστων χώρων παραλιών, λιμνών και ποταμών, που βρίσκονται στα όρια της διοικητικής περιφέρειας τους, δικαίωμα που επιτρέπει να μεταβιβαστεί μερικά ή ολικά σε δική του αμιγγή δημοτική επιχείρηση.

Η απευθείας παραχώρηση γίνεται για την άσκηση δραστηριοτήτων που εξυπηρετούν τους λουόμενους ή την αναψυχή του κοινού (όπως εκμίσθωση θαλάσσιων μέσων αναψυχής, καθισμάτων, ομπρελών, λειτουργία τροχληλάτου αναψυκτηρίου κλπ) και ισχύει μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2012.

Η ίδια απόφαση αναφέρει *πως απαγορεύεται οποιαδήποτε επέμβαση που αλλοιώνει τη φυσική μορφολογία και τα βιοτικά στοιχεία των χώρων αιγιαλού, παραλίας, όχθης και παρόχθιας ζώνης, καθώς και τον κοινόχρηστο χαρακτήρα τους, όπως η ανέγερση κάθε είδους κτίσματος ή η τοποθέτηση κατασκευής που συνδέεται σταθερά με το έδαφος, καθώς και η τοποθέτηση σκηνών και η στάθμευση τροχόσπιτων, αυτοκινήτων κλπ.*

Με την απόφαση αυτή, οι Δήμοι υποχρεούνται να μεριμνούν για τον καθημερινό καθαρισμό των κοινόχρηστων χώρων και για την εξασφάλιση της καθαριότητας και της αισθητικής της ακτής και του περιβάλλοντος χώρου, ενώ στις υποχρεώσεις τους εντάσσεται και η χρήση υλικών εναρμοιζόμενων με το περιβάλλον, όπως ξύλο και ύφασμα.

Τέλος, έχουν υποχρέωση, σε κάθε περίπτωση που διαπιστώνουν καταπατήσεις ή αυθαίρετες επεμβάσεις, να ενημερώνουν άμεσα τις κατά τόπου αρμόδιες Κτηματικές Υπηρεσίες, προκειμένου αυτές να προβούν στη λήψη μέτρων προστασίας, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην κείμενη νομοθεσία.

6.5.2. Υγρότοποι των ελληνικών νησιών

Η πληρέστερη μέχρι σήμερα απογραφή των ελληνικών υγροτόπων πραγματοποιήθηκε από το *Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων (ΕΚΒΥ) του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας*, ενώ ειδικά για το Αιγαίο υπάρχει και η πιο πρόσφατη εργασία των *Γ. Κατσαδωράκη & Κ. Παραγκαμιάν, «Απογραφή των Υγροτόπων των Νησιών του Αιγαίου», WWF Ελλάς - Αθήνα 2007*, που αποτελούν και κύριες πηγές του παρόντος κεφαλαίου.

Στη περιοχή του Αιγαίου (με εξαίρεση τη Κρήτη), από τα 51 νησιά για τα οποία υπάρχουν δεδομένα, τα 49 έχουν φυσικούς υγροτόπους μεγαλύτερους

από ένα στρέμμα. Από αυτά τα 34 έχουν 1-5 φυσικούς υγροτόπους ενώ 9 νησιά έχουν 6-11 φυσικούς υγροτόπους. Η Λέσβος είναι με διαφορά το νησί με τους περισσότερους φυσικούς υγροτόπους (56) και ακολουθούν η Ρόδος και η Λήμνος (από 18), και η Άνδρος (14). Συνυπολογίζοντας φυσικούς και τεχνητούς υγροτόπους, ο νομός Κυκλάδων έχει τους περισσότερους (90 σε 18 νησιά) και ακολουθούν, ο νομός Λέσβου (84 σε 2 νησιά), ο νομός Δωδεκανήσου (64 σε 12 νησιά) και ο νομός Μαγνησίας (Βόρειες Σποράδες, 17 σε 7 νησιά). Τα νησιά των υπόλοιπων νομών διαθέτουν από λιγότερους υγροτόπους.

Συνολικά οι φυσικοί υγροτόποι των νησιών του Αιγαίου καταλαμβάνουν έκταση περίπου 40 km². Είναι αξιοσημείωτο ότι το 62,5 % αυτής της έκτασης βρίσκονται στα νησιά: Λέσβο (14,0 km²), Λήμνο (11,2 km²).

Οι υγροτόποι με έκταση μεγαλύτερη από ένα στρέμμα είναι 321 (257 φυσικοί και 64 τεχνητοί). Από αυτούς, περίπου οι μισοί έχουν έκταση από 1-20 στρ. ενώ η μεγάλη πλειονότητα δεν ξεπερνά τα 100 στρ. Μόνο 18 έχουν έκταση μεγαλύτερη από 500 στρ. ενώ 7 από αυτούς είναι μεγαλύτεροι από 1,5 km² [Αλυκή Λήμνου (LEM01, 6,7 km²), Αλυκή Καλλονής Λέσβου (LES01, 3,3 km²), Χορταρολίμνη Λήμνου (LEM02, 3,0 km²), Έλος Ντίπι-Λάρσος Λέσβου (LES06, 3,0 km²), Αλυκές Πολυχνίτου Λέσβου (LES04, 1,5 km²) και ενδεχομένως το Έλος Καταβιάς Ρόδου (ROD22, 1,5 km²)]. Αυτοί, παρόλο που αντιπροσωπεύουν το 3% των υγροτόπων για τους οποίους έχουμε στοιχεία, καταλαμβάνουν περισσότερο από το μισό του συνόλου των υγροτοπικών εκτάσεων.

Οι Κυκλάδες παρουσιάζουν το μικρότερο ποσοστό κάλυψης με υγροτόπους (0,1%), ενώ όλες οι άλλες ομάδες νησιών (Σποράδες, Δωδεκάνησα) έχουν ενδιάμεσα ποσοστά (0,16-0,26%). Η Λήμνος είναι το νησί που καλύπτεται στο μεγαλύτερο ποσοστό από υγροτοπικές εκτάσεις (2,6%) και ακολουθεί η Λέσβος με 1,4%. Ο συνολικός αριθμός των υγροτόπων του Αιγαίου είναι πολύ μεγαλύτερος αυτών που περιέχονται στις μέχρι σήμερα δημοσιευμένες απογραφές. Η καταγραφή των υγροτόπων στα νησιά του Ιονίου βρίσκεται σε εξέλιξη.

Στην πλειονότητά τους, οι υγροτοπικές περιοχές των νησιών του Αιγαίου είναι παράκτιες και σχεδόν όλες περιλαμβάνουν περισσότερους από έναν τύπο υγροτόπων. Λόγω έλλειψης τυπικών και ισχυρών παλιρροϊκών φαινομένων στη Μεσόγειο, δεν υπάρχουν τυπικές λιμνοθάλασσες και οι παράκτιες μικρές λίμνες δεν περιλαμβάνονται στους κατά Ραμσάρ τύπους υγροτόπων. Σχεδόν κάθε λιμνοθάλασσα ή αλυκή τροφοδοτείται με υπόγεια γλυκά νερά είτε έχει κάποιο ρύακα ο οποίος την τροφοδοτεί περιοδικά με νερό. Η πλειονότητα των ρυάκων καταλήγουν σε εκβολές, με συνήθως διαφορετικά φυσικοχημικά και

οικοτοπικά χαρακτηριστικά από τον ίδιο τον ρύακα, ενώ κοντά στις εκβολές υπάρχουν συνήθως εμφανίσεις υπόγειων νερών που σχηματίζουν έλη γλυκού, υφάλμυρου ή αλμυρού νερού. Οι κοινότεροι τύποι υγροτόπων είναι οι εκβολές ρυάκων, ποταμών και χειμάρρων, τα έλη υφάλμυρου ή αλμυρού νερού, τα έλη γλυκού νερού και οι εποχιακοί ρυάκες ή χειμάρροι. Αυτοί οι 4 τύποι εμφανίζονται στο 62,5% του συνόλου των υγροτόπων. Ένα σημαντικό ποσοστό (20%) καταλαμβάνουν επίσης και οι τεχνητοί υγρότοποι (τεχνητές λίμνες ορυχείων και λατομείων, λιμνο-δεξαμενές και φραγμολίμνες).

Στο 57% των υγροτόπων υπάρχει μόνιμη παρουσία νερού, ενώ το 43% είναι εποχιακοί υγρότοποι. Ανάμεσα στους φυσικούς υγρότοπους, οι μισοί ακριβώς είναι μόνιμοι και οι μισοί εποχιακοί. Το 31% των φυσικών υγροτόπων, έχουν αποκλειστικά ή κυρίως γλυκό νερό, το 11,2 % αποκλειστικά ή κυρίως αλμυρό νερό και στους μισούς σχεδόν (49,2%) γλυκό και αλμυρό νερό αναμιγνύονται για μεγάλα χρονικά διαστήματα του ετήσιου κύκλου και σε μεγάλες ποσότητες δημιουργώντας υφάλμυρες συνθήκες. Όλοι οι τεχνητοί υγρότοποι περιέχουν γλυκό νερό.

■ Σημασία υγροτόπων

Οι υγρότοποι των νησιών παίζουν σημαντικό ρόλο:

1. Το νερό, από τουλάχιστον 40 υγρότοπους, χρησιμοποιείται άμεσα για ύδρευση. Τουλάχιστον 105 υγρότοποι χρησιμοποιούνται για άρδευση. Σε πάνω από 100 εξασκεΐται βόσκηση αγροτικών ζώων. Σε τουλάχιστον 80 εξασκεΐται κυνήγι.

7. Οι προσχώσεις που δημιουργήθηκαν από τη δράση του νερού σχημάτισαν στους υγρότοπους τις πολύτιμες επίπεδες εκτάσεις που καλλιεργούνταν εντατικά για αιώνες.

8. Οι υγρότοποι είναι οι χώροι, όπου για χιλιάδες χρόνια με τη δράση του νερού φτιάχνονται και διατηρούνται οι πανέμορφες και πολύτιμες παραλίες των νησιών μέσω των διαδικασιών διάβρωσης των πετρωμάτων και ανακατανομής των ιζημάτων.

9. Οι υγρότοποι είναι οι χώροι όπου τα υπόγεια γλυκά νερά «επικάθονται» πάνω στον θαλασσινό ορίζοντα και έτσι αποτρέπουν την αλμύριση των παρακείμενων γεωργικών εδαφών τα οποία αλλιώς θα καταστρέφονταν από τη διείσδυση του αλατιού

10. Οι υγρότοποι αυξάνουν την ποικιλία, την ομορφιά και τη μωσαϊκότητα των τοπίων και τονίζουν τη γραφικότητά τους στηρίζοντας με τον τρόπο τους τον τουρισμό, τη σύγχρονη βασική οικονομική δραστηριότητα των νησιωτών.

11. Σε πολλούς γίνεται ακόμη αλοπηγία και παραγωγή αλατιού είτε με βιομηχανικό ή με παραδοσιακό τρόπο

Οι υγρότοποι των νησιών προσελκύουν ένα ολοένα αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών που κυνηγούν, ψαρεύουν, παρατηρούν ή απλώς απολαμβάνουν τη φύση. Μερικά νησιά, όπως για παράδειγμα η Λέσβος, έχουν ήδη γίνει προορισμός σημαντικού αριθμού τουριστών που παρατηρούν πουλιά, κυρίως σε υγρότοπους. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση μαθητών και φοιτητών είναι ακόμα δυο δραστηριότητες για τις οποίες προσφέρονται οι υγρότοποι και έχουν αναπτυχθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια.

6.5.3. Ζώνες ειδικής προστασίας στο νησιωτικό χώρο της Ελλάδας

Σε σύνολο 257 φυσικών υγροτόπων μόνο οι 128 εμπίπτουν σε κάποιο καθεστώς θεσμικής προστασίας ή απολαμβάνουν κάποιο καθεστώς προστασίας βασισμένο σε αποφάσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης ή κάποιων τοπικών υπηρεσιών (π.χ. δασαρχείων) κυρίως για την αξία τους ως προς τη βιοποικιλότητα. Τουλάχιστον 117 υγρότοποι βρίσκονται μέσα στα όρια προστατευόμενων περιοχών. Οι 85 ανήκουν σε κάποια περιοχή του δικτύου Φύση 2000, δηλαδή περιλαμβάνονται στον Εθνικό Κατάλογο των Τόπων Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ). Από τις περιοχές που απολαμβάνουν κάποιο άλλο καθεστώς προστασίας αξίζει να αναφερθεί ότι 4 ανήκουν στο Εθνικό θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων, 3 εντάσσονται μέσα σε αρχαιολογικούς χώρους, για 6 ισχύει απαγόρευση θήρας, 4 ανήκουν στο Μνημείο της Φύσης του Απολιθωμένου Δάσους της Λέσβου, 6 προστατεύονται από τη Σύμβαση της Βαρκελώνης, ένας είναι Αισθητικό Δάσος και για 3 ισχύει προστατευτική Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου. Επίσης οι 34 είναι ανάμεσα στα άλλα και Καταφύγια Αγρίας Ζώης και οι 38 βρίσκονται σε Ζώνες Ειδικής Προστασίας (SPA), που σημαίνει ότι προστατεύονται με βάση την Οδηγία ΕΕ 79/409 για τα άγρια πουλιά και τα ενδιαίτημά τους.

Το Δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών: Τις «**Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)**» (στα αγγλικά: Special Protection Areas - SPA) για την Ορνιθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ, και τους «**Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)**» (στα αγγλικά: Sites of Community Importance - SCI) όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΚ. Ο κατάλογος των **Τόπων Κοινοτικής Σημασίας** στην ηπειρωτική Ελλάδα θεωρείται πλήρης σχεδόν στο σύνολό του. Παραμένουν εκκρεμότητες που αφορούν στο θαλάσσιο χώρο και αποτελούν εκκρεμότητα όχι μόνον για την Ελλάδα αλλά για

ολόκληρη την Ευρώπη. Ο πλήρης κατάλογος των περιοχών NATURA 2000 για τον ελληνικό νησιωτικό χώρο δίνεται στο Παράρτημα.

■ Εθνικά Θαλάσσια Πάρκα (N. 1650/86)

1. Αλόνησος - Βόρειες Σποράδες
2. Κόλπος Λαγανά - Νήσοι Στροφάδες

■ Περιοχές Προστασίας της Φύσης (N. 1650/86)

1. Ψαλίδι νήσου Κω

■ Περιοχές με μέτρα προστασίας (N. 1650/86)

1. Ακτές δυτικής Μήλου

■ Περιοχές Σύμβασης Βαρκελώνης

3. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων
5. Απολιθωμένο Δάσος Σίγρι στη Λέσβο
6. Αισθητικό Δάσος Σκιάθου

■ Βιογενετικά Αποθέματα

13. Φυσικό Μνημείο Δάσους Κυπαρισσιού Έμπωνα Ρόδου
14. Κόλπος Λαγανά Ζακύνθου

■ Θαλάσσια (νησιωτικά) πάρκα

■ Εθνικό θαλάσσιο πάρκο βορείων Σποράδων

Με Προεδρικό διάταγμα του 1992, δημιουργήθηκε στις βόρειες Σποράδες Θαλάσσιο Πάρκο για την προστασία της μεσογειακής φώκιας (*Monachus monachus*), το πιο σπάνιο είδος φώκιας από τα 18 που υπάρχουν. Έκτοτε, οι έντονες ανθρώπινες δραστηριότητες περιόρισαν την έκταση του Πάρκου, οι δε φώκιες που έχουν απομείνει είναι ελάχιστες. Οι βόρειες Σποράδες αποτελούν επίσης τόπο αναπαραγωγής πουλιών, όπως ο Θαλασσοκόρακας, ο Μαυροπετρίτης, ο Αιγαιόγλαρος, ο Φιδαετός και ο Σπιζαετός. Αρμόδιος φορέας είναι η εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας, Ηλεκτρονική διεύθυνση: www.mom.gr

■ Εθνικό θαλάσσιο πάρκο Ζακύνθου

Ο κόλπος του Λαγανά Ζακύνθου είναι η πιο σημαντική περιοχή αναπαραγωγής της χελώνας *Caretta caretta* (είδος υπό εξαφάνιση) και το Πάρκο όπως και ο Ενιαίος Φορέας δημιουργήθηκαν για την προστασία και τη διαχείριση της ευαίσθητης αυτής περιοχής. Ο Φορέας Διαχείρισης του Πάρκου καταβάλλει προσπάθειες τόσο για την προστασία του, όσο και την αποκατάσταση των ζημιών που προκαλούνται από επιθέσεις των κατοίκων, όπως εμπρησμοί

κ.λπ. Αρμόδιος φορέας είναι ο Ενιαίος Φορέας Διαχείρισης του Πάρκου:
www.nmp-zak.org

6.6. Αλιεία και νησιωτικός χώρος

Σε ό,τι αφορά στην παράκτια αλιεία, την ευθύνη την έχει το Τμήμα Παράκτιας Αλιείας της Διεύθυνσης Θαλάσσιας Αλιείας.

Αρμοδιότητες των νησιωτικών Δήμων σχετικές με την αλιεία είναι:

1. Η έρευνα και μελέτη κάθε θέματος για την ανάπτυξη της γεωργίας, κτηνοτροφίας, και αλιείας καθώς και τη διατήρηση του αγροτικού, κτηνοτροφικού και αλιευτικού πληθυσμού στις εστίες τους
2. Η άσκηση εποπτείας και ελέγχου στον τομέα της αλιείας στην περιοχή δικαιοδοσίας του δήμου
3. Η κατάρτιση μελετών και η σύνταξη εκκλαϊκευμένων εντύπων που αφορούν δραστηριότητες θαλάσσιας αλιείας, υδατοκαλλιέργειών και προστασίας των υδατικών οικοσυστημάτων
4. Η χορήγηση αδειών και έκδοση σχετικών αποφάσεων για ιχθυοκαλλιέργειες, αλιείς και αλιευτικά σκάφη
5. Η παρακολούθηση της ρύπανσης και της μόλυνσης του υδατικού περιβάλλοντος, η κατάρτιση μελετών και η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης και ανάπτυξης που έχουν σχέση με τη αλιεία, τις υδατοκαλλιέργειες και την εν γένει αξιοποίηση των αλιευτικών πόρων
6. Ο καθορισμός της χωρικής περιφέρειας κάθε ιχθυοσκαλας, η ίδρυση ιχθυοσκαλών και ο καθορισμός της έδρας αυτών καθώς και η απόφαση εξαιρέσεων υποχρέωσης προσκόμισης αλιευμάτων.
7. Η έγκριση και τροποποίηση καταστατικών αλιευτικών συνεταιρισμών και η παροχή σ' αυτούς τεχνικών οδηγιών.

Πέρα από την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, οι νησιωτικοί Δήμοι βρίσκονται αντιμέτωποι με ενδεχόμενα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που δημιουργεί η **Κοινή Αλιευτική Πολιτική**. Στόχος της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής είναι η διασφάλιση της εκμετάλλευσης των έμβιων υδρόβιων πόρων, η οποία να παρέχει βιώσιμες περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Στο πλαίσιο της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής, η διαρθρωτική πολιτική και η πολιτική αγοράς εφαρμόστηκαν κατά ισότιμο τρόπο όπως και στις άλλες κοινοτικές περιοχές. Αυτό συνέβη επίσης και στην περίπτωση της πολιτικής ελέγχου, παρά το γεγονός ότι η εφαρμογή ορισμένων πτυχών της πολιτικής ελέγχου καθυστέρησε στη Μεσόγειο. Εντούτοις, η πολιτική διατήρησης ασκείται κατά παράδοση διαφορετικά από ό,τι σε άλλες περιοχές. Επί παραδείγ-

ματι, στη λεκάνη της Μεσογείου, δεν εφαρμόστηκε το βασικό όργανο διατήρησης της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής, δηλαδή τα συνολικά επιτρεπόμενα αλιεύματα (TAC) και το σύστημα ποσοστώσεων. Μόνο από το 1998 και πέρα, ένα ιχθυαπόθεμα υπόκειται σε ένα τέτοιο σύστημα στη Μεσόγειο, δηλαδή ο τόνος. Επιπροσθέτως, ορισμένα στοιχεία της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής, όπως είναι το ημερολόγιο του σκάφους, εισάχθηκαν στην αλιεία της Μεσογείου αργότερα από ό,τι στον Ατλαντικό. Αυτό οφείλεται κυρίως λόγω των ιδιαιτεροτήτων της Μεσογείου που αναφέρθηκαν ανωτέρω, αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι ιδιαιτερότητες αυτές μπορεί να χρησιμοποιήθηκαν ως δικαιολογία, προκειμένου να μην εφαρμοστούν μέτρα τα οποία είναι το ίδιο σημαντικά και αναγκαία τόσο για τη Μεσόγειο όσο και για τις άλλες περιοχές της Κοινότητας. Είναι σαφές ότι η δέσμευση της Κοινότητας για τη ρύθμιση της αλιείας στη Μεσόγειο δεν είναι μικρότερη από ό,τι για τις άλλες περιοχές. Η ρύθμιση της αλιείας της Μεσογείου θα πρέπει να αναβαθμιστεί στο ίδιο επίπεδο ανάπτυξης και προτεραιότητας, όπως και για τις άλλες κοινοτικές περιοχές, έστω και με την πρόβλεψη ορισμένων ειδικών μέτρων, όταν παραστεί ανάγκη.

7. Τουριστικός σχεδιασμός και προβολή διαχείριση τουριστικού προορισμού

Όπως αναφέρθηκε, στην ενότητα περί Στρατηγικού Σχεδιασμού, τρία (3) είναι τα απαραίτητα βήματα:

- Η επεξεργασία του Στρατηγικού Στόχου, του Οράματος για την τουριστική ανάπτυξη ενός νησιωτικού προορισμού. Η γνώση των γενικότερων τάσεων του τουρισμού στο ανταγωνιστικό περιβάλλον, της κατάστασης του νησιού, ο εντοπισμός των προβλημάτων και των αιτιών που τα δημιουργήσαν αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για το στρατηγικό σχεδιασμό .
- Ο προσδιορισμός των επιμέρους στόχων και η επεξεργασία ενός επιχειρησιακού σχεδίου τουριστικής πολιτικής με συγκεκριμένους άξονες δράσης, με χρονοδιάγραμμα και φορέα υλοποίησης, προϋπολογισμό και αναμενόμενα αποτελέσματα.
- Η επεξεργασία ετήσιου προγραμματισμού και υλοποίησης δράσεων και έργων, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους.

Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί σύντομα ένα παράδειγμα τουριστικού σχεδιασμού, ώστε να γίνει κατανοητή η προτεινόμενη προσέγγιση.

7.1. 1ο βήμα: Ανάλυση κατάστασης και εντοπισμός προβλημάτων

Η περαιτέρω ανάπτυξη του Τουρισμού στα ελληνικά νησιά φαίνεται να βρίσκεται σε κρίσιμη καμπή. Μετά από την ταχεία αύξηση των καταλυμάτων και των επισκεπτών, από την αρχή της δεκαετίας του '80 μέχρι και την αρχή της περασμένης δεκαετίας, παρατηρείται σχετική στασιμότητα, τόσο στον τομέα της προσφοράς, όσο και στον τομέα της ζήτησης παρά τις όποιες ση-

μειακές ή εποχιακές διαφοροποιήσεις-διακυμάνσεις. Η κατάσταση αυτή συνοδεύεται από αντίστοιχη συρρίκνωση των οικονομικών αποτελεσμάτων γεγονός που επιτείνεται από την αύξηση του ανταγωνισμού σε εθνικό, μεσογειακό και παγκόσμιο επίπεδο και την ενίσχυση του ρόλου των μεγάλων Tour-Operators.(Τ.Ο)

Η εξέλιξη αυτή δεν θα είχε σημαντικές επιπτώσεις, αν η ανάκαμψη της περιοχής από τη δημογραφική και οικονομική συρρίκνωση των περασμένων δεκαετιών δεν είχε εναποτεθεί σχεδόν αποκλειστικά στον τουρισμό. Η δραστηριότητα αυτή καλείται να αποτελέσει για τα επόμενα χρόνια τον κινητήριο μοχλό για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας. Κατά συνέπεια, καθοριστικό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι το να δοθεί στον τουρισμό μια νέα ώθηση, μέσα από την υιοθέτηση καινοτόμου στρατηγικής που θα επιλύει τα υπάρχοντα προβλήματα, θα αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των νησιών, αλλά και τις νέες ευκαιρίες από το μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον.

Προϋπόθεση για την επίτευξη των βασικών στρατηγικών επιλογών και των επιχειρησιακών στόχων στον τομέα του τουρισμού αποτελεί η εκπόνηση ενός στρατηγικού σχεδίου για τον τουρισμό στα ελληνικά νησιά που:

- θα αντιμετωπίζει τις μέχρι τώρα αδυναμίες της τουριστικής ανάπτυξης (χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών και χαμηλή διαφοροποίηση προϊόντος που εστιάζεται στον ήλιο και στη θάλασσα παρέχοντας μόνο βασικές υπηρεσίες στους τουρίστες, με αναποτελεσματικό σύστημα προβολής και υψηλή εξάρτηση από τους Τ.Ο.),

- θα λαμβάνει υπόψη τους εξωτερικούς κινδύνους (ανάπτυξη νέων ανταγωνιστικών προορισμών που προσφέρουν αντίστοιχο προϊόν με καλύτερη ποιότητα και χαμηλότερες τιμές),

- θα αξιοποιεί τις υπάρχουσες ευκαιρίες (αλλαγή προτιμήσεων τουριστών που εκφράζουν την ανάγκη για απόκτηση νέων εμπειριών με εξατομικευμένες υπηρεσίες μέσα σε ένα ποιοτικό περιβάλλον),

- θα αναδεικνύει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του κάθε νησιού-προορισμού ξεχωριστά (ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον) δημιουργώντας νέα και διακριτά από τους καταναλωτές προϊόντα.

Ένα στρατηγικό σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης φιλοδοξεί:

- Να θεραπεύσει την χαμηλή απόδοση του τουρισμού μέσα από καινοτόμες δράσεις που θα αντιμετωπίσουν την έλλειψη διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος (βασισμένο στο τρίπτυχο ήλιος- παραλία- θάλασσα), με την ανάπτυξη σύνθετων σε δραστηριότητες και εξειδικευμένων προϊόντων

βασισμένων στις ιδιαιτερότητες των νησιών.

■ Να αντιμετωπίσει τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα του παρεχόμενου προϊόντος στο βαθμό που αυτή οφείλεται και στη χαμηλή ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, συνδέοντας τις χρηματοδοτήσεις επιχειρήσεων και αυτοδιοίκησης με την υιοθέτηση βασικών αρχών υπευθυνότητας και ποιότητας ενισχύοντας παράλληλα δράσεις ευαισθητοποίησης των πολιτών και των τοπικών φορέων και βελτίωσης των δεξιοτήτων των επαγγελματιών του τουρισμού με στόχο την εφαρμογή ενός «προτύπου Τοπικής Ποιότητας και Υπευθυνότητας».

■ Να διεισδύσει, σε βαθύτερο επίπεδο, στον περίπλοκο χώρο της διακυβέρνησης της τουριστικής πολιτικής **αντιμετωπίζοντας το κάθε νησί ως ένα ξεχωριστό προορισμό που χρειάζεται διαχείριση (διακυβέρνηση)**. Καινοτομώντας στον τομέα αυτό, εισάγονται σε περιφερειακό επίπεδο, για πρώτη ίσως φορά, οι αρχές της νέας διακυβέρνησης με ανάπτυξη, συνδιαμόρφωση και χρήση νέων «εργαλείων» πολιτικής όπως η «προοπτική διερεύνηση» (foresight), τα εργαστήρια ιδεών, ηλεκτρονική διακυβέρνηση «3ης γενιάς» και το δίκτυο ανοικτής συνεργασίας («ομοσπονδιακό πρότυπο»).

7.2. 2ο βήμα: Προσδιορισμός επιμέρους στόχων

Επιμέρους στόχοι ενός στρατηγικού σχεδιασμού αποτελούν:

■ η διαφοροποίηση του προϊόντος με τον εμπλουτισμό της τουριστικής προσφοράς, αξιοποιώντας το φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα των νησιών

■ η ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού με δημιουργία ανταγωνιστικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας

■ η ποιοτική αναβάθμιση και ο εμπλουτισμός των παρεχόμενων υπηρεσιών, τόσο από τον ιδιωτικό, όσο και από το δημόσιο τομέα

■ η σύνδεση του τουρισμού με τους άλλους κλάδους της τοπικής οικονομίας

■ η αξιοποίηση και η βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού (εργοδοτών και εργαζομένων)

■ η αξιοποίηση υποδομών και δράσεων που έχουν υλοποιηθεί μέσω άλλων εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων και η επίτευξη της μέγιστης δυνατής συνέργιας με τις δράσεις που θα υλοποιηθούν από άλλα προγράμματα του ΕΣΠΑ

■ η βελτίωση της απόδοσης του τουρισμού, ώστε να συμβάλλει καθοριστικά στην βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία των νησιών

■ η εισαγωγή καινοτομιών στη διαδικασία παραγωγής του τουριστικού προ-

ϊόντος, στη δημιουργία νέων προϊόντων, στη χρηματοδότηση των σχεδίων, στην προώθηση των προϊόντων και ιδιαίτερα στη διαχείριση των τουριστικών προορισμών αξιοποιώντας την τεχνογνωσία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και των άλλων εξειδικευμένων εταιρών.

Τα **αναμενόμενα αποτελέσματα** αφορούν -μέσα από την άρση των αδυναμιών που αναφέρθηκαν προηγούμενα και την αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των επιμέρους νησιών- στη βελτίωση των επιδόσεων του τουρισμού. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε:

- στην αύξηση της κατά κεφαλήν και συνολικής τουριστικής δαπάνης
- στη **δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης**, ιδιαίτερα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού (κυρίως νέων και γυναικών)
- στη **μείωση των πιέσεων που δέχεται το φυσικό, το πολιτιστικό και το δομημένο περιβάλλον** από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη και ιδιαίτερα το πόσιμο και το θαλασσινό νερό, το έδαφος, η χλωρίδα και η πανίδα των νησιών, οι οικισμοί και τα μνημεία τους.

Η βελτίωση των επιδόσεων των επιμέρους δραστηριοτήτων και της επιχειρηματικότητας στον τομέα του τουρισμού (εξεταζόμενων μέσα στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης) έχει προφανείς θετικές επιπτώσεις σε κάθε τουριστικό προορισμό:

- με την επίτευξη υψηλών ρυθμών αύξησης του ΑΕΠ και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της Περιφέρειας
- με την ανατροπή της **συνεχιζόμενης τάσης γήρανσης του τοπικού πληθυσμού** και με την αύξηση του δημιουργούμενου εισοδήματος.
- με τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών και της ζωής των κατοίκων.

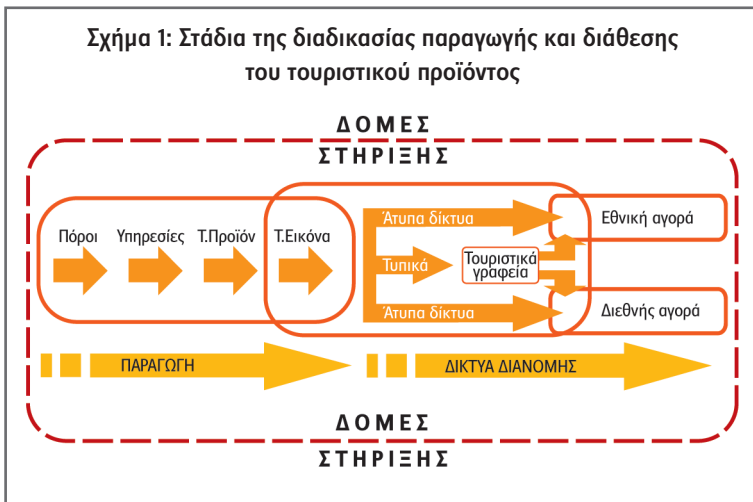
7.3. 3ο βήμα: Επιχειρησιακό σχέδιο

Η αφετηρία ενός επιχειρησιακού σχεδίου είναι η κατανόηση όλων των φάσεων της παραγωγής και διακίνησης του τουριστικού προϊόντος αλλά και της διοίκησης (διαχείρισης) των τουριστικών προορισμών, έτσι ώστε οι δράσεις και τα έργα που θα προταθούν θα αντιμετωπίζουν διαπιστωμένα προβλήματα.

Η αξιοποίηση των πόρων πρέπει να συμβαδίζει με την ανάπτυξη των βασικών υπηρεσιών, τη δημιουργία συμπληρωματικών δραστηριοτήτων, τη δημιουργία της εικόνας του προορισμού και του συγκεκριμένου προϊόντος, τη διαφήμιση και την προώθησή του στις αγορές εσωτερικού και εξωτερικού μέσα από τυπικά και άτυπα δίκτυα διανομής. Όλες αυτές οι προσπάθειες,

για να είναι αποτελεσματικές, πρέπει να κατευθύνονται και να υποστηρίζονται από εξειδικευμένη δομή που θα έχουν το ρόλο του διαχειριστή προορισμού (βλ. Σχήμα 1).

Ο στόχος της αναβάθμισης των προορισμών υλοποιείται μόνο εφόσον όλες οι προβλεπόμενες επί μέρους δράσεις, όπως ο εμπλουτισμός και η διαφοροποίηση των προσφερόμενων προϊόντων, η βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, η προβολή και προώθηση των προϊόντων, η ανάπτυξη μηχανισμών υποστήριξης των επιχειρήσεων, καθώς και η συνολική διαχείριση του προορισμού υλοποιηθούν.

Το τουριστικό προϊόν θα πρέπει να είναι ένα οργανωμένο σύνολο υπηρεσιών που θα προσφέρεται, είτε με μία ενιαία τιμή (τουριστικό πακέτο), είτε ως μία ποικιλία διαφορετικών υπηρεσιών, από τις οποίες ο επισκέπτης θα πραγματοποιεί τις επιλογές του, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά του.

Για να είναι ολοκληρωμένη αλλά και αποτελεσματική η όλη προσέγγιση, θα πρέπει το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν:

- να είναι **πρωτότυπο** που να το ξεχωρίζει από άλλα παρεμφερή τουριστικά προϊόντα, τα οποία αναπτύσσονται σε ανταγωνιστικές περιοχές, και που να συνοδεύεται από κατάλληλη πολιτική προβολής. Δεν αρκεί να αναπτύσσουμε απλά πολιτιστικό, συνεδριακό ή θαλάσσιο τουρισμό ή αγροτουρισμό, αλλά προϊόντα που θα είναι διακριτά στην αγορά σε ελκυστικούς για τους επι-

σκέπτες προορισμούς. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να βασίζονται σε ιδιαίτερη αξιοποίηση των τοπικών χαρακτηριστικών. Συγκεκριμένα:

- να έχει διαμορφωθεί με βάση την **πελατεία** στην οποίαν απευθύνεται
- να βασίζεται σε μια **εικόνα**, προϋπάρχουσα ή «κατασκευασμένη», -στηριγμένη συνήθως στις φυσικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της περιοχής- που μπορεί εύκολα να γίνεται αντιληπτή από τους τουρίστες και να ανταποκρίνεται στις τρέχουσες συνθήκες ζήτησης
- να στηρίζεται σε συγκεκριμένη **εμπορική στρατηγική** που δημιουργεί στον τουρίστα-καταναλωτή την επιθυμία να εκπληρώσει ένα όνειρό του. Η δημιουργία ενός ιδιαίτερου δικτύου τακτικής πελατείας αποτελεί συχνά μια από τις στρατηγικές, βασίζεται στον εμπλουτισμό και στην ανανέωση των δραστηριοτήτων, ώστε να διατηρείται το ενδιαφέρον των επισκεπτών και ο βαθμός ικανοποίησής τους
- να εστιάζεται στην **ανάδειξη του ή στην ανάδειξη των σημαντικών πόρων** της περιοχής που θα αποτελέσει τον πόλο έλξης επισκεπτών
- να διαθέτει **βασικές υπηρεσίες ποιότητας**, όπως πχ. κατάλυμα που να έχει κάποιο «επίπεδο» σε ό,τι αφορά στον εξοπλισμό και στις παρεχόμενες υπηρεσίες, ενώ να προσφέρεται διατροφή με τοπικά προϊόντα, όπου είναι δυνατόν. Να σημειωθεί εδώ ότι δεν πρέπει να συγχέεται η ποιότητα και η αυθεντικότητα των προσφερόμενων προϊόντων και των υπηρεσιών (πχ. θερμή αλλά ανεπιτήδευτη υποδοχή) με την πολυτέλεια και τον τυποποιημένο επαγγελματισμό των κλασικών μονάδων μαζικού τουρισμού.
- να οργανώνει **σειρά δραστηριοτήτων**, όπως εκπαιδευτικών, αθλητικών, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών -με την ευρεία έννοια των όρων- όπως πχ. οργανωμένες διαδρομές για περιπατητές με στόχο τη γνωριμία με τη φύση, άλογα, ποδήλατα για την ανακάλυψη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, πολιτιστικές εκδηλώσεις που να συνδέονται με τα σημαντικότερα μνημεία, τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής, ανακάλυψη νέων γεύσεων, καλλιτεχνικές δραστηριότητες με άμεση εμπλοκή των τουριστών κλπ ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου χώρου. Η ποικιλία των δραστηριοτήτων είναι απαραίτητη τόσο για την προσέλκυση τουριστών με διαφορετικά ενδιαφέροντα, όσο και για την επιμήκυνση της παραμονής τους στην περιοχή.
- να διαθέτει **σειρά υποδομών και υπηρεσιών υποστήριξης**, όπως οργανωμένους χώρους υποδοχής τουριστών και παροχής πληροφοριών, ωράρια λειτουργίας που να εξυπηρετούν τους επισκέπτες, δημόσια τηλέφωνα, επαρκή και ευδιάκριτη σήμανση, μικρά μουσεία-εκθέσεις, που να αναφέρονται

στην περιοχή και στα βασικά της χαρακτηριστικά, καταστήματα με αυθεντικά ενθύμια της περιοχής, οργανωμένες επισκέψεις στη φύση, σε πολιτιστικούς χώρους και σε χώρους παραγωγής, σταθμούς δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών, κατάλληλα εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό κλπ.

■ να εξασφαλίζει την **ενεργή συμμετοχή** των κατοίκων της περιοχής, δεδωμένης της φύσης του τουριστικού προϊόντος. Αντίθετα, η παθητική και πολύ περισσότερο η αρνητική στάση των κατοίκων έναντι των τουριστών που εκφράζεται με αντίθεση στην υιοθέτηση ελάχιστων κανόνων δόμησης, εμποδίζοντας τη δημιουργία ή τη διατήρηση ενός αξιόλογου-ελκυστικού οικιστικού συνόλου, με απροθυμία παροχής πληροφοριών, με διάθεση εξαπάτησής τους, με άρνηση συμμετοχής στα δρώμενα κλπ, δημιουργεί αρνητικό κλίμα που εμποδίζει την τουριστική ανάπτυξη.

■ να οργανώνει το **φορέα** μελέτης και συνεχούς παρακολούθησης, βελτίωσης, προβολής και προσαρμογής του προϊόντος, ώστε να εναρμονίζεται στις συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της ζήτησης. Ο φορέας αυτός θα πρέπει να διαθέτει έναν **διαχειριστή προορισμού (destination manager)** που θα έχει ως έργο καταρχήν την εφαρμογή του τοπικού σχεδίου δράσης και στη συνέχεια τον εμπλουτισμό, αλλά και τη συνεχή εξέλιξη του τουριστικού προϊόντος, μέσα στη λογική της συνολικής ανάπτυξης της περιοχής.

Ο διαχειριστής προορισμού αποτελεί είτε ένα φυσικό πρόσωπο, είτε ένα φορέα (τη δομή στήριξης με βάση τη λογική του διαγράμματος 1) που έχει αναλάβει να συντονίζει τις δράσεις του τουρισμού σε ένα προορισμό-νησί. Δρα, αντίστοιχα με ό,τι κάνει ο διαχειριστής (manager) στο εσωτερικό ενός φορέα, ώστε:

α) να εξασφαλίζεται η παραγωγή του τουριστικού προϊόντος (ανάδειξη πόρων, ανάπτυξη υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, κατασκευή υποδομών),

β) να ελέγχεται η ποιότητά του,

γ) να γίνεται η σωστή προβολή και προώθησή τους στις εθνικές και διεθνείς αγορές,

δ) να παρακολουθεί το βαθμό ικανοποίησης των τουριστών,

ε) να παρακολουθεί συστηματικά την πορεία του τουρισμού (προσφορά, ζήτηση, δαπάνες, απασχόληση κλπ) και να προτείνει επιμέρους ή γενικότερες αλλαγές στην τουριστική πολιτική στα αρμόδια πολιτικά όργανα ή στους εμπλεκόμενους φορείς και επιχειρήσεις.

Αναγκαία συνθήκη για την υλοποίηση του σχεδίου και την επίτευξη των στόχων του είναι η συστηματική συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων πάνω σε μία σταθερή βάση που θα περιλαμβάνει δύο στάδια:

- τη συνεργασία κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού, της τουριστικής ανάπτυξης και των συγκεκριμένων δράσεων, και
- τη συνεργασία κατά τη διάρκεια της υλοποίησης, των δράσεων.

Κατά συνέπεια, η συνεργασία πρέπει να έχει σταθερή βάση και διάρκεια και επομένως απαιτεί αλλαγές στη διακυβέρνηση, σε σχέση με τις ακολουθούμενες μέχρι σήμερα πρακτικές, ενώ θα πρέπει να υποστηρίζεται από ειδικευμένους επιστήμονες.

7.4. Ένα παράδειγμα σχεδιασμού:

Περιγραφή επιχειρησιακού τουριστικού σχεδιασμού σε μια νησιωτική περιφέρεια

Η πρόταση δομείται σε επτά (7) άξονες δράσης (βλ. Σχήμα 2):

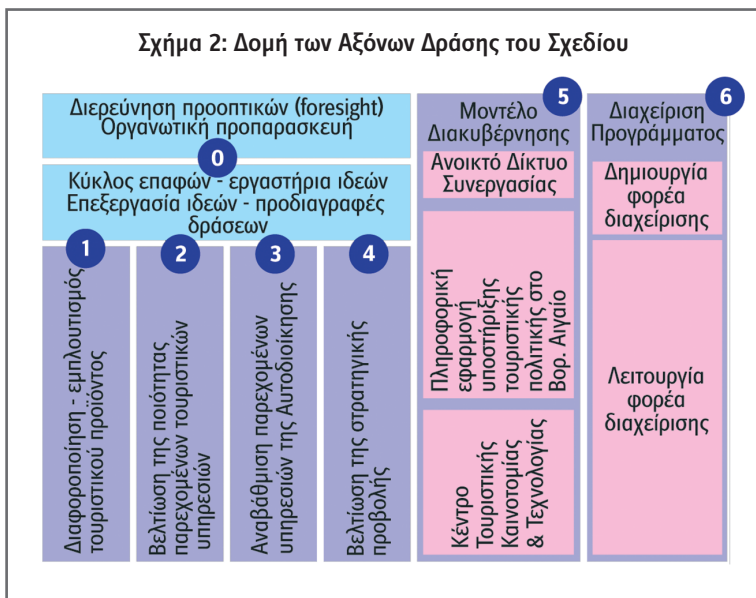
- **Άξονας 0:** Μελέτες ωρίμανσης
- **Άξονας 1:** Διαφοροποίηση - Εμπλουτισμός του Τουριστικού Προϊόντος - Αξιοποίηση Ισχυρών Σημείων των Νησιών
- **Άξονας 2:** Βελτίωση των Παρεχόμενων Υπηρεσιών - Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας
- **Άξονας 3:** Αναβάθμιση παρεχόμενων υπηρεσιών της Αυτοδιοίκησης, Τοπικής και Περιφερειακής. Αξιοποίηση Υφιστάμενων και Δημιουργία Νέων Υποδομών και Υπηρεσιών
- **Άξονας 4:** Βελτίωση της Προβολής και Ανάδειξη των Πλεονεκτημάτων των Επιμέρους Τουριστικών Προορισμών
- **Άξονας 5:** Δημιουργία Μοντέλου Διακυβέρνησης Τουριστικών Προορισμών
- **Άξονας 6:** Διαχείριση προγράμματος

Στο όλο έργο προηγείται η Προπαρασκευαστική Φάση (Άξονας 0) που έχει ως στόχο την ωρίμανση των δράσεων και για τους τέσσερις (4) κύριους άξονες δράσης. Η φάση αυτή θα επιτρέψει, μέσα από τη χρήση της μεθόδου της ανάλυσης προοπτικών, να εξετάσει τις αναμενόμενες επιπτώσεις από την υιοθέτηση εναλλακτικών στρατηγικών.

Παράλληλα, θα πυκνώσουν οι επαφές μεταξύ εταιρών για οριστικοποίηση του περιεχομένου των οριζόντιων δράσεων που θα υλοποιηθούν (έξυπνη κάρτα, σύστημα υπευθυνότητας/τοπικής ποιότητας επιχειρήσεων και προορισμών), ενώ θα ενταθεί και η ενημέρωση των ωφελούμενων από το πρόγραμμα, ώστε να ωριμάσουν τα νέα τουριστικά προϊόντα. Τέλος, θα εκπονηθούν ορισμένες τεχνικές μελέτες έργων υποδομής που θα αποφασιστούν κατά τη διάρκεια ωρίμανσης των δράσεων.

Σχήμα 2: Δομή των Αξόνων Δράσης του Σχεδίου

Ο Άξονας 1 έχει ως στόχο τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος και την διαφοροποίησή του, αναδεικνύοντας και αξιοποιώντας τους υφιστάμενους τοπικούς πόρους αλλά και τις υποδομές που έχουν κατασκευαστεί σε προηγούμενες προγραμματικές περιόδους (πχ. θεματικά μουσεία, συνεδριακοί χώροι, μαρίνες, μονοπάτια, βίγλες, κλπ), ενώ θα δημιουργηθούν και νέες υποδομές. Σκοπός του άξονα είναι να δημιουργήσει ολοκληρωμένα τουριστικά προϊόντα που να περιλαμβάνουν, πέρα από τις βασικές υπηρεσίες διανυκτέρευσης, εστίασης και αναψυχής (που χαρακτηρίζουν την σημερινή πραγματικότητα) με την ανάπτυξη υποδομών ειδικών μορφών τουρισμού με έμφαση στον πολιτιστικό, τον ιαματικό, τον ναυταθλητικό, το φυσιολατρικό, τον εκπαιδευτικό και το συνεδριακό τουρισμό, αλλά και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων οι οποίες να συνδυάζονται με αυτές τις μορφές. Η κινητοποίηση των ιδιωτών για επενδύσεις σε ειδικά προϊόντα αλλά και όλου του τοπικού δυναμικού (πολιτιστικών φορέων, περιβαλλοντικών οργανώσεων, αθλητικών συλλόγων, φορέων της αυτοδιοίκησης, ερευνητικών ομάδων, μεμονωμένων ιδιωτών κλπ) για την παραγωγή υποστηρικτικού υλικού για τα προϊόντα αυτά είναι απαραίτητη. Ενδεικτικές προτάσεις - ιδέες με τις προτεινόμενες μορφές τουρισμού, ανά νησί, παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Ο Άξονας 2 έχει ως στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών από τις τουριστικές επιχειρήσεις μέσα από την υιοθέτηση των αρχών της υπεύθυνης επιχείρησης, - όπως προκύπτει από την εφαρμογή της έννοιας της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης προσαρμοσμένη στις ανάγκες και τις δυνατότητες των ΜΜΕ- αλλά και συγκεκριμένων σημάτων ποιότητας με έμφαση στην ανάδειξη του τοπικού τους χαρακτήρα. Η βελτίωση των τουριστικών επιχειρήσεων κάθε είδους (καταλύματα, εστιατόρια, τουριστικά γραφεία, καταστήματα τουριστικών ειδών, γραφεία ενοικιάσεων αυτοκινήτων κλπ) θα γίνει με βάση συγκεκριμένες κατευθύνσεις που θα προκύψουν από τη μελέτη σκοπιμότητας και θα αφορούν στην αναβάθμιση υποδομών, εξοπλισμού και ανθρώπινου δυναμικού, τη δικτύωση με επιχειρήσεις άλλων κλάδων για χρήση τοπικών προϊόντων, τις δράσεις προστασίας περιβάλλοντος, τις αλλαγές στον τρόπο διοίκησης και προσέλευσης πελατείας, τη δικτύωση με ομοειδείς επιχειρήσεις για απόκτηση και ανταλλαγή τεχνογνωσίας κλπ. Η αξιοποίηση του υπάρχοντος οικιστικού αποθέματος (κυρίως σε οικισμούς της ενδοχώρας) με τη μετατροπή του σε χώρους παροχής τουριστικών υπηρεσιών (ιδιαίτερα καταλυμάτων) θα αποτελέσει ειδική δράση που θα ενισχύσει την «τοπικότητα» του προϊόντος.

Πίνακας 4:
Εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος ανά μορφή τουρισμού

Πολιτιστικός Τουρισμός	Ιαματικός Τουρισμός	Αθλητικός και Θαλάσσιος Τουρισμός	Φυσιολατρικός Τουρισμός	Συνεδριακός Εκπαιδευτικός Τουρισμός	Θρησκευτικός τουρισμός
Γνωριμία με παραδοσιακές δραστηριότητες, προϊόντα, ήθη-έθιμα	Αξιοποίηση ιαματικών πηγών	Αξιοποίηση μαρινών	Ιστορικές και φυσικές διαδρομές Περιπατητικές διαδρομές	Εκπαιδευτικός -συνεδριακός χώρος	Αποκαταστάσεις Βυζαντινών Μνημείων θρησκευτικού ενδιαφέροντος
Διαδρομές κρασιού	Δίκτυο Ιαματικών Πηγών	Αξιοποίηση υποδομών ναυταθλητισμού	Παρατήρηση της φύσης Παρατήρηση πουλιών	Εκπαιδευτικές και συνεδριακές δράσεις σχετικές με τα τουριστικά προϊόντα (πχ. ναυτιλία)	Πρόγραμμα προβολής και ανάδειξης θρησκευτικών μνημείων

Τεχνολογία και επιστήμη των αρχαίων	Αξιοποίηση Γεωθερμικού Πεδίου	Αξιοποίηση παραλιακής ζώνης Καταδυτικός τουρισμός	Γεωλογικός τουρισμός Σπήλαια	Τεχνολογικά πρωτοποριακές εκπαιδευτικές και συνεδριακές εγκαταστάσεις	Δίκτυο Βυζαντινών Μνημείων
Ανάδειξη Ναυτικού χαρακτήρα	Τουρισμός ευεξίας	Θαλάσσια αθλήματα στους κόλπους	Βοτανικός Κήπος	Υδροβιολογικός Σταθμός	Ανάδειξη Κάστρων
Ανάδειξη μεσαιωνικού χαρακτήρα		Αεραθλητισμός	Παραδοσιακές δραστηριότητες / κτίσματα		

Ο Άξονας 3 έχει ως στόχο την **αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών της αυτοδιοίκησης, τόσο προς τις τουριστικές επιχειρήσεις, όσο και προς τους επισκέπτες**. Οι δράσεις των φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα ακολουθήσουν τις κατευθύνσεις που θα προκύψουν από τη σχετική προμελέτη σκοπιμότητας και θα αφορούν: (α) στην ανάδειξη της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας των οικισμών, (β) στην αναβάθμιση των σημείων τουριστικού ενδιαφέροντος με έργα βελτίωσης πρόσβασης, σηματοδότησης, καθαριότητας, κυκλοφοριακών ρυθμίσεων, αναβάθμιση παραλιών κλπ., (γ) στην παροχή πληροφόρησης στους επισκέπτες με τη λειτουργία γραφείων και με σύγχρονη τεχνολογία, (δ) στην ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, στην πληροφόρηση των καταναλωτών με στόχο την προστασία τους, και (ε) στο συντονισμό των φορέων που είναι αρμόδιες για θέματα τουρισμού. Τέλος, η δημιουργία προϋποθέσεων άμιλλας μεταξύ των Δήμων με την αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών αποτελεί ένα μέσο για την συνεχή τους βελτίωση.

Ο Άξονας 4 έχει ως στόχο τη **βελτίωση του μηχανισμού προβολής των επιμέρους προορισμών της Περιφέρειας στην υπόλοιπη Ελλάδα και στο εξωτερικό**. Αφορά: (α) στην προώθηση της εικόνας ή της ανανεωμένης (νέας) εικόνας του προϊόντος με στόχο τη βελτίωση της αναγνωρισιμότητας του κάθε προορισμού, (β) στην παροχή πληροφοριών για τους προορισμούς και τα προσφερόμενα τουριστικά προϊόντα (με έμφαση στα νέα ειδικά προϊόντα), και (γ) στη λειτουργία ενός «φιλικού» και αξιόπιστου συστήματος κρατήσεων / πωλήσεων που θα επιτρέπει την οργάνωση του ταξιδιού από μεμονωμένους επισκέπτες. Τα παραπάνω θα υλοποιηθούν χρησιμοποιώντας μείγμα «κλασικών» εργαλείων προώθησης και προβολής (συμμετοχή σε εκθέσεις, δημοσιεύματα,

διαφημίσεις) με «σύγχρονα» μέσα (internet, direct mail).

Ο Άξονας 5 έχει ως στόχο τη βελτίωση της Περιφερειακής Τουριστικής Διακυβέρνησης με την ανάπτυξη μηχανισμών υποστήριξης για την καλύτερη υλοποίηση των δράσεων του παρόντος σχεδίου, το συντονισμό με σχετικές δράσεις που υλοποιούνται από άλλους πόρους και την ανάπτυξη νέων πρωτοβουλιών προς την ίδια κατεύθυνση. Η δημιουργία θεσμού διαχείρισης προορισμού ανά νησί (δηλαδή θεσμού Τοπικής Τουριστικής Διακυβέρνησης) αφορά στο συντονισμό φορέων και υπηρεσιών, στην κινητοποίηση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού για την καλύτερη υλοποίηση όλων των δράσεων του σχεδίου και γενικότερα στην ανάπτυξη του τουρισμού. Η δημιουργία συστήματος ελέγχου και επιβράβευσης των τουριστικών επιχειρήσεων που υιοθετούν τα πρότυπα ποιότητας και εισάγουν καινοτομίες στη λειτουργία τους θα ενισχύσει την άμιλλα μεταξύ των επιχειρήσεων και τη διαδικασία συνεχούς βελτίωσής τους.

Η συστηματική τεκμηρίωση με την άρτια επιστημονική καταγραφή και ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, την παρακολούθηση των στατιστικών μεγεθών και των εξελίξεων θα αποτελεί επίσης προϋπόθεση για τον ορθολογικό σχεδιασμό και υλοποίηση αποτελεσματικών πολιτικών στον τομέα του τουρισμού στα νησιά της εξεταζόμενης Περιφέρειας.

Ο Άξονας 6 έχει ως στόχο την Διαχείριση του Προγράμματος και περιλαμβάνει δράσεις τεχνικής στήριξης, δημοσιότητας και αξιολόγησης του προγράμματος.

Ο πίνακας που ακολουθεί, αποτυπώνει ενδεικτικά προτεινόμενες δράσεις και έργα όπου θα συμπληρωθούν οι αντίστοιχοι φορείς υλοποίησης και χρηματοδότησης.

Πίνακας 5: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Τουρισμού	
A/A	ΔΡΑΣΗ
	ΑΞΟΝΑΣ 0
0.1	Ανάλυση προοπτικών τουρισμού ανά νησί / μορφή τουρισμού
0.2	Μελέτη ανάπτυξης χρηματοοικονομικού προϊόντος
0.3	Μελέτη Σκοπιμότητας « Έξυπνης κάρτας»
0.4	Επιχειρησιακός σχεδιασμός μηχανισμού υποστήριξης της εταιρικής σχέσης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο
0.5	Μελέτες σχεδιασμού / εμπλουτισμού τουριστικού προϊόντος ανά νησί και μορφή τουρισμού
0.6	Οργανωτική προπαρασκευή Τοπικής Διακυβέρνησης Τουρισμού
0.7	Μελέτη Σκοπιμότητας και δημιουργίας συστήματος ποιότητας
0.8	Προπαρασκευαστικές τεχνικές μελέτες

ΑΞΟΝΑΣ 1	
1.1	Ανάδειξη πολιτιστικού αποθέματος
1.2	Προστασία και ανάδειξη φυσικών πόρων και προστατευόμενων περιοχών
1.3	Δημιουργία υποδομών ειδικών μορφών τουρισμού
1.4	Χρηματοδότηση επενδύσεων ειδικών μορφών τουρισμού
1.5	Δράσεις αξιοποίησης και ανάδειξης τοπικής ιστορίας, πολιτισμού, περιβάλλοντος κλπ
ΑΞΟΝΑΣ 2	
2.1	Αναβάθμιση υποδομών - υπηρεσιών τουριστικών επιχειρήσεων
2.2	Νέες επενδύσεις σε καινοτόμες τουριστικές υπηρεσίες
2.3	Δικτύωση επιχειρήσεων
2.4	Εκπαίδευση - Συμβουλευτική εργαζομένων και εργοδοτών
2.5	Μετατροπή διατηρητέων ή παραδοσιακών κτιρίων σε τουριστικά καταλύματα και άλλες τουριστικές επιχειρήσεις
ΑΞΟΝΑΣ 3	
3.1	Αναπλάσεις επιλεγμένων παραδοσιακών οικισμών
3.2	Έργα αναβάθμισης σημείων τουριστικού ενδιαφέροντος
3.3	Ενημέρωση επισκεπτών
3.4	Ευαισθητοποίηση πολιτών-φορέων / εκπόνηση τοπικών σχεδίων δράσης (Local Agenda 21)
3.5	Διαδικασία ανάδειξης Υπευθυνότητας / Οργάνωση, συντονισμός υπηρεσιών αρμόδιων σε θέματα τουρισμού
3.6	Προστασία καταναλωτή
ΑΞΟΝΑΣ 4	
4.1	Ενημέρωση επαγγελματιών τουρισμού και μεμονωμένων τουριστών
4.2	Τουριστική προβολή
4.3	Ηλεκτρονικό σύστημα κρατήσεων
4.4	Προώθηση νέων τουριστικών προϊόντων
ΑΞΟΝΑΣ 5	
5.1	Δημιουργία και λειτουργία μηχανισμού υποστήριξης της εταιρικής σχέσης
5.2	Δημιουργία θεσμού διαχείρισης προορισμού ανά νησί
5.3	Ανάπτυξη συστήματος απονομής και ελέγχου σήματος ποιότητας
5.4	Τεκμηρίωση αποφάσεων Ετήσιες έρευνες επισκεπτών και επιχειρήσεων
ΑΞΟΝΑΣ 6	
6.1	Τεχνική Στήριξη
6.2	Δημοσιότητα Προγράμματος
6.3	Αξιολόγηση Προγράμματος

7.5. Πως ένας νησιωτικός Δήμος μπορεί να σχεδιάσει την τουριστική ανάπτυξη αξιοποιώντας το νέο θεσμικό πλαίσιο

Ένας Δήμος μπορεί να προχωρήσει σε τουριστικό σχεδιασμό, με βάση το νέο θεσμικό πλαίσιο, ακολουθώντας τα τρία (3) βήματα που αναλύθηκαν προηγούμενα ως εξής:

1ο βήμα: Όραμα - Στρατηγικοί Στόχοι Τουρισμού

Η Επιτροπή Διαβούλευσης, σε συνεργασία με την Επιτροπή Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής (ΕΤΑΠ), συζητούν για το όραμά τους σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη του Δήμου για τα προσεχή 10-15 χρόνια, επισημαίνοντας τις τάσεις της τουριστικής αγοράς, τα προβλήματα της ήδη υπάρχουσας ανάπτυξης και των αιτίων που τα δημιούργησαν.

2ο βήμα: Επιμέρους Στόχοι Τουριστικού Σχεδίου Κατάρτιση Πενταετούς Επιχειρησιακού Προγράμματος Τουρισμού: Άξονες και Δράσεις

Η ΕΤΑΠ συνεπικουρούμενη από το Διαχειριστή Προορισμού (ειδικός επισημονικός συνεργάτης της Αναπτυξιακής Εταιρείας ή ανεξάρτητος μελετητής), αναλύει τις αιτίες των προβλημάτων που έχουν επισημανθεί και εξειδικεύει το «Όραμα» της ανάπτυξης που έχει συναποφασιστεί σε συγκεκριμένους επιμέρους στόχους.

Στη συνέχεια, ο Θεματικός Αντιδήμαρχος Τουρισμού, συνεπικουρούμενος από το Διαχειριστή Προορισμού και τους αρμόδιους υπηρεσιακούς παράγοντες του Δήμου, καταρτίζουν το αναλυτικό τουριστικό επιχειρησιακό πρόγραμμα με ορίζοντα πενταετίας που περιλαμβάνει:

- Αναλυτική περιγραφή των προτεινόμενων αξόνων και δράσεων καθώς και την χωρική κατανομή τους
- Προϋπολογισμό ανά άξονα και δράση (κατηγορία έργων)
- Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης (εξειδίκευση σε ετήσια προγράμματα δράσης)
- Φορέα χρηματοδότησης (πχ. προϋπολογισμός δήμου, περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό πρόγραμμα, δανεισμός, κλπ)
- Φορέα υλοποίησης (πχ. δημοτικές υπηρεσίες, δημοτικές -τοπικές κοινότητες, Αναπτυξιακή Εταιρεία, ΝΠΔΔ Δήμου, Επιμελητήριο, Υπουργείο Πολιτισμού κλπ).

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Τουρισμού ενσωματώνεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου και κατατίθεται στο ΔΣ για έγκριση.

3ο βήμα: Ετήσιος προγραμματισμός και υλοποίηση δράσεων και έργων

Στη συνέχεια, ο Θεματικός Αντιδήμαρχος Τουρισμού -συνεπικουρούμενος από το Διαχειριστή Προορισμού- σε συνεργασία με τα Συμβούλια Δημοτικών & Τοπικών Κοινοτήτων και τους αρμόδιους υπηρεσιακούς παράγοντες του δήμου καταρτίζουν το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης Τουρισμού με συγκεκριμένα έργα και δράσεις το οποίο ενσωματώνεται στο Συνολικό Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης του Δήμου (και στο Ετήσιο Τεχνικό Πρόγραμμα) και το οποίο αφού εγκριθεί από το ΔΣ, προωθείται για υλοποίηση στις αρμόδιες υπηρεσίες και άλλους φορείς του Δήμου.

Μετά την έγκριση του Προγράμματος, η Εκτελεστική Επιτροπή αναλαμβάνει το συντονισμό και την παρακολούθηση της υλοποίησης του Σχεδίου και λογοδοτεί σε ό,τι αφορά στην πορεία εκτέλεσης του Σχεδίου και των αποτελεσμάτων του στο Δημοτικό Συμβούλιο και στην Επιτροπή Διαβούλευσης. Η Εκτελεστική Επιτροπή, στο έργο της αυτό, συνεπικουρείται από το Διαχειριστή Προορισμού.

8. Ηλεκτρονική διακυβέρνηση σε νησιώτικους Δήμους

8.1. Προσκλήσεις για τη ψηφιακή αυτοδιοίκηση στους νησιωτικούς Δήμους

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ από τις νησιωτικές περιοχές είναι αναμφισβήτητα πολύ σημαντική και επιτρέπει τη διαμόρφωση των συνθηκών για την πρόσβαση των πολιτών και των επιχειρήσεων στην πληροφορία και τη γνώση, την ψηφιακή οικονομία και για την ισότιμη δραστηριοποίηση των νησιών μέσα στα σύνορα της Ενωμένης Ευρώπης.

Είναι γεγονός ότι τα προβλήματα ανάπτυξης της κάθε νησιωτικής περιοχής είναι μοναδικά, αλλά το βασικότερο αυτών είναι κοινό και σχετίζεται με την έννοια της *απομόνωσης*, δηλαδή της φυσικής απομάκρυνσής τους από τις βασικές αγορές τους.

Η έννοια της «προσβασιμότητας» είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, προκειμένου να γίνει κατανοητός ο σημαντικός ρόλος των τεχνολογιών με χωρική διάσταση, όπως είναι οι μεταφορές, οι επικοινωνίες και οι νέες ΤΠΕ.

Όπως αναφέρει η Ελένη Κιτρίνου, Διδάσκουσα του Τμήματος Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου, σε πρόσφατη εργασία της με θέμα «Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στις νησιωτικές και παραμεθόριες περιοχές: αναγκαίες υποδομές και υπηρεσίες», ιδιαίτερα σημαντικός φαίνεται να είναι ο ρόλος των νέων τεχνολογιών για την *κοινωνικοοικονομική σύγκλιση των γεωγραφικών περιοχών*. Οι εξελίξεις αναμένεται να επιδράσουν θετικά στον τομέα της απασχόλησης, κυρίως σε απομακρυσμένες (νησιωτικές ή αγροτικές) περιοχές και να συμβάλουν στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των περιοχών αυτών. Αυτό βέβαια εξαρτάται από το βαθμό κατά τον οποίο οι απομακρυσμένες περιοχές είναι σε θέση να διεκδικήσουν και να αξιοποιήσουν μερίδιο σε υποδομές ΤΠΕ μεγαλύτερο από τα μερίδια που συνήθως

τούς παρέχονται από το κράτος σε διάφορους άλλους τομείς. Σύγχρονοι ερευνητές θεωρούν ότι οι ΤΠΕ έχουν τη δυνατότητα να προαγάγουν την ανάπτυξη των απομονωμένων περιοχών, σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτόν των αστικών ή ημιαστικών περιοχών, κυρίως μέσω της εφαρμογής πρακτικών τηλεργασίας. Ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας της «απόστασης», μέσω των ΤΠΕ, θεωρείται ότι είναι δυνατό να ενθαρρύνει επιχειρήσεις και εργαζομένους να παραμείνουν και να εγκατασταθούν σε απομακρυσμένες περιοχές με θετικό αντίκτυπο στις τοπικές οικονομίες των περιοχών αυτών.

Έτσι, προσεγγίζοντας το ζήτημα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης για την Αυτοδιοίκηση, αντιλαμβανόμαστε ότι αυτή αποτελεί πολύ μεγαλύτερη πρόκληση για τους νησιωτικούς Δήμους από ό,τι για τους ηπειρωτικούς. Στο πλαίσιο της άσκησης των νέων αρμοδιοτήτων, λοιπόν, οι νησιωτικοί Δήμοι θα πρέπει να αρθρώσουν μια συνεκτική πολιτική για τις ΤΠΕ σε τρεις (3) άξονες:

- **Διασφάλιση υποδομών** ευρυζωνικότητας στη διάθεση των κατοίκων
- **Ηλεκτρονική διακυβέρνηση** ενδοδημοτικά και σε διασύνδεση με τις περιφερειακές και κρατικές αρχές και αξιοποίηση των ΤΠΕ σε όλες τις αυτοδιοικητικές λειτουργίες
- **Πρώθηση των ΤΠΕ** ως εργαλείο για την τοπική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη

Σύμφωνα με την ανωτέρω εργασία, τα προβλήματα ανάπτυξης της κάθε νησιωτικής περιοχής είναι μοναδικά, αλλά το βασικότερο αυτών είναι κοινό και σχετίζεται με την έννοια της απομόνωσης, δηλαδή της φυσικής απομάκρυνσής τους από τις βασικές αγορές τους. Η έννοια της «προσβασιμότητας» είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, προκειμένου να γίνει κατανοητός ο σημαντικός ρόλος των τεχνολογιών με χωρική διάσταση, όπως είναι οι μεταφορές, οι επικοινων-

νίες και οι νέες ΤΠΕ.

Δεδομένου ότι οι διάφορες κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες των ατόμων συνήθως πραγματοποιούνται με συνδυασμούς τηλεπικοινωνιακών και μεταφορικών επιλογών, τα σημαντικότερα συμπεράσματα όσον αφορά στην επίδραση των νέων ΤΠΕ στην προσβασιμότητα των περιοχών είναι δυνατό να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

■ Η χρήση των νέων ΤΠΕ προκαλεί επανεκτίμηση της απόστασης μεταξύ των περιοχών και του χρόνου μετακίνησης προς αυτές και επιπλέον δημιουργεί μια σειρά από ευκαιρίες για σύγκλιση των διαφόρων περιοχών όσον αφορά στην ανάπτυξη.

■ Τα αποτελέσματα της χρήσης των νέων ΤΠΕ σε κάθε γεωγραφική περιοχή εξαρτώνται σημαντικά από τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής αυτής.

Στο τρέχον δυσχερές αναπτυξιακό περιβάλλον, οι νησιωτικοί Δήμοι θα πρέπει:

■ να επιτύχουν αύξηση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητάς τους,

■ να αντιμετωπίσουν τα έντονα προβλήματα προσπελασιμότητας, και

■ να διαφυλάξουν και να αξιοποιήσουν με βιώσιμο τρόπο τους σημαντικούς περιβαλλοντικούς, πολιτισμικούς και τουριστικούς πόρους με γνώμονα πάντα να καταστούν ελκυστικοί τόποι προορισμού επενδύσεων, επιχειρηματικότητας, αλλά και τουρισμού

Υπό αυτές τις συνθήκες, προτείνεται η διαμόρφωση από τους νησιωτικούς Δήμους ενός αναπτυξιακού προτύπου με ουσιαστικό παράγοντα ενεργοποίησης της αναπτυξιακής διαδικασίας τις ΤΠΕ. Σύμφωνα με την προαναφερθείσα μελέτη, μια στρατηγική στη βάση αυτού του προτύπου πρέπει να έχει ως στόχο την ανάπτυξη «έξυπνων νησιών» ('smart islands') όπου οι πολίτες θα μπορούν να αξιοποιούν τις παρεχόμενες υπηρεσίες είτε για να βελτιώσουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και να καταστήσουν την οικονομικά ενεργή ζωή τους ευκολότερη, αλλά και να εμπλουτίσουν τις προσωπικές, κοινωνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητές τους. Το «έξυπνο νησί» θα βασίζεται σε ευρυζωνικές συνδέσεις υποστηρίζοντας τη διαλειτουργικότητα διαφόρων εφαρμογών με σκοπό τη βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών και την ενεργοποίηση και τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας.

Βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της στρατηγικής αποτελεί η εφαρμογή ενός συνόλου δράσεων και πολιτικών, συνδεδεμένων μεταξύ τους με τρόπο που να συγκροτούν στοιχεία μιας ενιαίας στρατηγικής, λαμβάνοντας υπ' όψη τα κοινωνικά, λειτουργικά, οικονομικά και φυσικά χαρακτηριστικά της

κάθε νησιωτικής περιοχής. Οι βασικοί άξονες ανάπτυξης είναι:

■ **Οι υποδομές:** τηλεπικοινωνιακές υποδομές (ευρυζωνικότητα, οπτικές ίνες, δορυφορική επιτήρηση), σε συνδυασμό με υποδομές για άτομα με ειδικές ανάγκες.

■ **Οι υπηρεσίες:** ΤΠΕ- εφαρμογές στους τομείς της εργασίας, του τουρισμού, της υγείας, της εκπαίδευσης και της διοίκησης, που θα συμβάλλουν στην κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών, μέσω της διατήρησης του υπάρχοντος αλλά και της προσέλκυσης νέου ανθρώπινου δυναμικού, της ενίσχυσης των επιχειρήσεων, της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής, της προώθησης τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών και κυρίως της ενίσχυσης του τουρισμού, ο οποίος αποτελεί το βασικό τομέα παραγωγής για τις νησιωτικές περιοχές.

8.2. Χρήση διαδικτύου και υποδομές ευρυζωνικότητας

Το θεμέλιο για την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και την αξιοποίηση των ΤΠΕ στο νησιωτικό χώρο είναι οι υποδομές ευρυζωνικότητας.

Η ευρυζωνικότητα βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα της στρατηγικής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και περιλαμβάνεται στη νέα στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής i2010, με βασικούς στόχους τη δημιουργία ενός χώρου ευρωπαϊκής πληροφορίας χωρίς σύνορα (borderless European information space), ο οποίος θα συμπεριλαμβάνει μια εσωτερική αγορά για την ηλεκτρονική επικοινωνία και τις ψηφιακές υπηρεσίες (internal market for electronic communication and digital services), την αύξηση της καινοτομίας και των επενδύσεων σε Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από το δημόσιο τομέα και την προώθηση της ευρύτερης πρόσβασης στην Κοινωνία της Πληροφορίας, για παράδειγμα για τους ηλικιωμένους και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Το Σχέδιο για την Ανάπτυξη της Ευρυζωνικότητας στην Ελλάδα συνοψίζεται σε 3 πεδία παρεμβάσεων:

■ **Ανάπτυξη Ευρυζωνικών Υποδομών.** Στα νησιά του Αιγαίου (συμπεριλαμβανόμενης της Κρήτης) υλοποιούνται μητροπολιτικά δίκτυα σε 13 Δήμους ισοδύναμα με το 23% του συνόλου της χώρας. Συμπληρωματικά, δημιουργούνται ασύρματα δίκτυα σε μικρότερους Δήμους και ΤΕΔΚ, καθώς και η ευρυζωνική διασύνδεση σχολείων της χώρας στο πανελλήνιο σχολικό δίκτυο (www.sch.gr).

■ **Δημιουργία 770 σημείων ασύρματης πρόσβασης στο Internet (Wireless Hotspots)** σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και σε χώρους προσβάσιμους από το

κοινό (ανάπτυξη ιδιωτικών υποδομών για δίκτυα ευρείας ζώνης) σε 400 περίπου επιχειρήσεις σε όλη την Ελλάδα. Σημειώνεται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός έργων υλοποιείται από επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου και του κλάδου εστίασης (ξενοδοχεία και εστιατόρια). Το 24% αυτών παρατηρείται στα νησιά του Αιγαίου (συμπεριλαμβανόμενης της Κρήτης), με το Βόρειο Αιγαίο να υστερεί σημαντικά.

■ **Εξοικείωση με την ευρυζωνικότητα σε 85 σημεία της χώρας.**

Σύμφωνα με στοιχεία του Παρατηρητηρίου της Κοινωνίας της Πληροφορίας για το 2008, τα υψηλότερα ποσοστά χρήσης Η/Υ και διαδικτύου παρατηρούνται στις Περιφέρειες Αττικής (57,3% και 57% αντίστοιχα), **Νοτίου Αιγαίου** (45,4% και 47,2% αντίστοιχα) και **Κρήτης** (44,6% και 43,8% αντίστοιχα). Για την Περιφέρεια **Βορείου Αιγαίου**, τα ποσοστά είναι 41,7% και 41,9% αντίστοιχα και για την Περιφέρεια **Ιονίων Νήσων** 41,6% και 37% αντίστοιχα. Οι συγκεκριμένες Περιφέρειες, μάλιστα, είναι οι μόνες που βρίσκονται σε επίπεδα υψηλότερα ή ίσα των μέσων όρων της επικράτειας (43,9% και 43,5% αντίστοιχα).

Αντίθετα, οι Περιφέρειες Πελοποννήσου, Δυτικής Μακεδονίας Ηπείρου και Θεσσαλίας εμφανίζουν τα χαμηλότερα ποσοστά, υπολειπόμενες κατά 10 και πλέον ποσοστιαίες μονάδες των εθνικών μέσων όρων. Ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει και ο υπολογισμός της προόδου που έχει συντελεστεί διαχρονικά σε κάθε Περιφέρεια, ως προς τη διείσδυση του διαδικτύου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι μισές και πλέον Περιφέρειες έχουν υπερδιπλασιάσει μέσα στην εν λόγω τετραετία το πλήθος των χρηστών τους, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις όπου γίνεται λόγος για τριπλασιασμό των χρηστών (**Βόρειο Αιγαίο**, Πελοπόννησος).

Σε επίπεδο νοικοκυριών, τα ποσοστά της κατ' οίκον σύνδεσης στο διαδίκτυο φέρνουν τις Περιφέρειες σε παρόμοια σειρά κατάταξης με αυτή που αφορά στα ποσοστά των ατόμων που το χρησιμοποιούν. Σε σχέση με το 2005, το ποσοστό πρόσβασης των νοικοκυριών στο διαδίκτυο έχει σχεδόν διπλασιαστεί σε 9 από τις 13 Περιφέρειες. Μεγάλη αύξηση παρατηρείται στις Περιφέρειες Αττικής και **Βορείου / Νοτίου Αιγαίου**. Οι Περιφέρειες Αττικής και **Νοτίου Αιγαίου** είναι αυτές που συμβάλλουν στην αύξηση του μέσου όρου για όλη την επικράτεια, ο οποίος διαμορφώνεται στο 39%. Η μικρότερη άνοδος, σε σχέση με το 2005, σημειώνεται στις Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ηπείρου.

Τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει στη χώρα μας μια σημαντική προσπάθεια για την ανάπτυξη ευρυζωνικών υποδομών και δικτύων και την ευρύτερη

προώθηση της ευρυζωνικότητας. Έτσι, από 0,46% το ποσοστό διείσδυσης της ευρυζωνικότητας στην Ελλάδα τον Ιανουάριο 2005, έφθασε στα μέσα του 2010 στο 18,6%, ενώ ο μέσος όρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση φθάνει περίπου στο 25%. Ήδη, έχει προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό η διασύνδεση της δημόσιας διοίκησης των νησιών στο δίκτυο ΣΥΖΕΥΞΙΣ και ανάλογες δράσεις υλοποιούνται και στον τομέα των ιδιωτικών δικτύων. Παραταύτα, διαπιστώνεται ακόμη σημαντική υστέρηση στο επίπεδο εξυπηρέτησης και κάλυψης του νησιωτικού χώρου από τις τηλεπικοινωνιακές εταιρείες.

Σε ορισμένα μικρά νησιά που δεν είναι δυνατή η ευρυζωνική εξυπηρέτηση από επίγεια δίκτυα τηλεφωνίας ή επίγειους σταθμούς κινητής τηλεφωνίας, έχει πραγματοποιηθεί σύνδεση μέσω δορυφόρου (π.χ. Δονούσα, Ηρακλειά κ.ά.)

Αξίζει να αναφερθεί ότι, υπό την καθοδήγηση των διακεκριμένων καθηγητών Νικόλα Νεγρεπόντε και Μιχάλη Μπλέτσα του Πανεπιστημίου MIT των ΗΠΑ, στην Πάτμο θα λειτουργήσει σύντομα το πρώτο ασύρματο δίκτυο τεχνολογίας Wireless Mesh της Nortel, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα σε κατοίκους, Δημόσιους φορείς, επιχειρήσεις και επισκέπτες του νησιού να απολαμβάνουν γρήγορη και ελεύθερη ευρυζωνική πρόσβαση στο διαδίκτυο. Το δίκτυο διαθέτει 8 κόμβους κορμού ασύρματα διασυνδεδεμένους μεταξύ τους καθώς και 50 κόμβους ασύρματης πρόσβασης, καλύπτοντας γεωγραφικά το μεγαλύτερο μέρος του νησιού. Η λύση είναι ιδανική για περιπτώσεις όπου απαιτείται κάλυψη WiFi σε εκτεταμένη περιοχή αλλά η δημιουργία δομημένης LAN καλωδίωσης στα σημεία πρόσβασης είναι δύσκολη και οικονομικά ασύμφορη.

8.3. Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και υπηρεσίες προς τον πολίτη

Κατά τα πρότυπα των θεωρητικών της διοικητικής επιστήμης, η ροή των πληροφοριών για τις 'παραγωγικές' διαδικασίες των διοικητικών υπηρεσιών είναι ότι η ροή των υλικών για τις μεταποιητικές διαδικασίες. Το γεγονός ότι οι ΤΠΕ καθιστούν δυνατή την ανάκτηση της ίδιας πληροφορίας σε ελάχιστο χρόνο σε οποιοδήποτε διασυνδεδεμένο ηλεκτρονικά σημεία, σημαίνει ότι η φυσική απόσταση πρακτικά χάνει κάθε σημασία. *Στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση η φυσική-γεωγραφική απόσταση εκμηδενίζεται, γεγονός που πολλοί θεωρητικοί της πληροφορικής το χαρακτηρίζουν ως το «θάνατο της απόστασης».*

Έτσι, είναι σαφές ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση εξισώνει το νησιωτικό με τον ηπειρωτικό χώρο ως προς τη δημόσια διοίκηση και αίρει τις δυσκολίες

που προκαλούνται από τη γεωγραφική ασυνέχεια του νησιωτικού χώρου.

Φυσικά, για να αξιοποιηθεί η δυνατότητα αυτή, θα πρέπει να υπάρξει και η αντίστοιχη αναδιοργάνωση των υπηρεσιών τόσο του Κράτους όσο και της Αυτοδιοίκησης, ώστε να είναι δυνατή η επί τόπου εξυπηρέτηση των πολιτών στα νησιά τους χωρίς την ανάγκη μετάβασης σε άλλα νησιά ή στην ηπειρωτική χώρα.

Σημαντικά θεσμικά μέτρα προς αυτήν την κατεύθυνση θα είναι η κατοχύρωση της ηλεκτρονικής υπογραφής στις διοικητικές διαδικασίες, η καθιέρωση της ψηφιακής «Κάρτας του Πολίτη» και ανάλογων μέσων ταυτοποίησης, η ανάπτυξη ευρυζωνικών υποδομών για την κάλυψη του συνόλου της χώρας, η εξοικείωση των πολιτών με τη χρήση των εφαρμογών ΤΠΕ κ.ο.κ.

Άρθρο 167
Σύγκληση Περιφερειακού Συμβουλίου

1. Το περιφερειακό συμβούλιο συνεδριάζει υποχρεωτικά, ύστερα από πρόσκληση του προέδρου του, σε τακτική συνεδρίαση τουλάχιστον μία φορά το μήνα. Οι συνεδριάσεις του συμβουλίου γίνονται πάντοτε στο κατάστημα της έδρας της περιφέρειας και είναι δημόσιες. Το συμβούλιο μπορεί να συνεδριάσει σε άλλον τόπο μετά από απόφαση του συμβουλίου. Το συμβούλιο, με αιτιολογημένη απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων (4/5) του συνολικού αριθμού των μελών και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση, μπορεί να συνεδριάζει κεκλεισμένων των θυρών. Στις νησιωτικές περιφέρειες σε εξαιρετικές και επείγουσες περιπτώσεις το συμβούλιο μπορεί να συνεδριάζει μέσω τηλεδιάσκεψης.

Σε καθαρά θεσμικό και διαδικαστικό επίπεδο, η νησιωτική Αυτοδιοίκηση διαφοροποιείται από την ηπειρωτική κατά το ότι προβλέπεται από το Άρθρο 167 του Ν.3852/2010 («Καλλικράτη») δυνατότητα συνεδρίαση Περιφερειακού Συμβουλίου με τηλεδιάσκεψη. Έτσι, βλέπουμε ότι πρακτικές συνέπειες μπορούν να υπάρχουν και σε απλά ζητή-

ματα που συνδέονται με τις λειτουργίες των οργάνων της Αυτοδιοίκησης.

Ιδιαίτερη σημασία για τους νησιωτικούς Δήμους έχει και η ενεργή διεκδίκηση από το Κράτος λήψης οργανωτικών μέτρων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης που

■ θα διευκολύνει την διαβαθμιδική επαφή μειώνοντας την ανάγκη μετάβασης υπηρεσιακών παραγόντων στα κέντρα αποφάσεων αλλά και

■ θα δώσει στους Δήμους τη δυνατότητα εξυπηρέτησης των κατοίκων που δεν είναι σε θέση οι ίδιοι να χρησιμοποιήσουν εφαρμογές ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, με τη βοήθεια δημοτικών υπαλλήλων.

Καθόσον η ηλεκτρονική διακυβέρνηση θα έχει πολύ θετικότερο αντίκτυπο για τις νησιωτικές περιοχές, θα πρέπει να αναμένεται ότι η ανάπτυξη και υλοποίηση εφαρμογών της και η ενοποίηση και ολοκλήρωση των πληροφορικών συστημάτων της αυτοδιοίκησης στο νησιωτικό χώρο, θα πρέπει να αποτελέσουν προτεραιότητα για τα σχετικά προγράμματα.

8.4. Οι ΤΠΕ ως εργαλείο

για την τοπική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη

Ένα κρίσιμο θέμα για τις νησιωτικές περιοχές είναι το πώς θα καταφέρουν να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, παράγοντας καινοτόμες υπηρεσίες και προϊόντα, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που προσφέρει η εκτενής χρήση των νέων ΤΠΕ. Η μεγαλύτερη επίδραση των ΤΠΕ στη νησιωτική ανάπτυξη είναι η ικανότητα άμβλυνσης των προβλημάτων που δημιουργεί η απόσταση των νησιωτικών περιοχών από την ενδοχώρα (και επομένως από τις βασικές αγορές τους) και η ασυνέχεια του γεωγραφικού χώρου.

Αυτό μεταφράζεται σε δυνατότητες:

- καλύτερης επαφής με τις αγορές και το ευρύτερο περιβάλλον και αντίστοιχα προβολής τους μέσω του Διαδικτύου
- καλύτερης διαχείρισης των επιχειρήσεων με τις εφαρμογές ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (φορολογία, κοινωνική ασφάλιση κλπ.) που περιορίζει τις ανάγκες προσωπικής μετάβασης στις αντίστοιχες υπηρεσίες
- διεξαγωγής εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών μέσω του Διαδικτύου (e-Business, e-Banking, κλπ.)
- εξ αποστάσεως εργασίας ('τηλεργασίας').

Επιχειρηματικότητα στον κλάδο των ΤΠΕ

Ο κλάδος των ΤΠΕ μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πεδίο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης νέων επιχειρηματιών κατανικώντας το εμπόδιο της απόστασης.

Οι ΤΠΕ δίνουν την ευκαιρία σε νέους επιχειρηματίες να προσφέρουν εξ αποστάσεως υπηρεσίες όπως:

- Ανάπτυξη λογισμικού και εφαρμογών
- Παροχή υπηρεσιών διαδικτυακής προβολής
- Παροχή υπηρεσιών διαδικτυακών εφαρμογών, κλπ.

Αναγνωρίζοντας την **ιδιαίτερη σημασία του κλάδου για το νησιωτικό χώρο και τις εξαιρετικές προοπτικές του χωρίς τους περιορισμούς της απόστασης**, η επιχειρηματικότητα στις ΤΠΕ θα πρέπει να αποτελέσει κλάδο ιδιαίτερης στήριξης στο πλαίσιο τοπικών πολιτικών οικονομικής ανάπτυξης.

ΤΠΕ στον τουρισμό

Δεδομένου ότι για τις ελληνικές νησιωτικές περιοχές ο τουρισμός αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή εισοδήματος, στο πλαίσιο του αναπτυξιακού τους ρόλου, οι νησιωτικοί Δήμοι καλούνται να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη χρήση

των ΤΠΕ για την προώθηση της τουριστικής επιχειρηματικότητας. Ο Διεθνής Οργανισμός Τουρισμού (World Tourism Organization - WTO, 1993) αναφέρει ότι η βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος μιας περιοχής εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό και από τη χρήση συστημάτων ηλεκτρονικών πληροφοριών.

Η ευκαιρία που παρουσιάζεται για τις ελληνικές νησιωτικές περιοχές είναι η δυνατότητα να αναπτύξουν μια τουριστική βιομηχανία, η οποία να είναι προσανατολισμένη στο μέλλον, βάσει της χρήσης των νέων ΤΠΕ. Με πρωτοβουλίες των νησιωτικών Δήμων, ο τουρισμός στα νησιά είναι δυνατό να επωφεληθεί κυρίως μέσω:

- της διαφήμισης των επιχειρηματιών στον τομέα του τουρισμού
- της παροχής αποτελεσματικών και έγκυρων πληροφοριών στους ταξιδιώτες
- της παρουσίασης της νησιωτικής περιοχής στους πιθανούς τουρίστες, παρέχοντας πληροφορίες πολιτιστικές, ιστορικές, κλπ.
- της προώθησης νέων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, οικοτουρισμού, κλπ)

ΤΠΕ στην εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση

Παρόμοια, οι ΤΠΕ μπορούν να έχουν ιδιαίτερη σημασία στην κοινωνική ανάπτυξη μέσα από τη χρήση τους στην εν γένει εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση. Στις νησιωτικές περιοχές, η εισαγωγή και εφαρμογή/χρήση των ΤΠΕ στον τομέα της εκπαίδευσης (από τις πιο απλές έως τις πιο σύνθετες μορφές τους χρηστικά και τεχνολογικά), ενισχύει ιδιαίτερα τη δυναμική της εκπαιδευτικής διαδικασίας και από μόνες τους οι νεοεισαχθείσες τεχνολογίες, δημιουργούν σε όλους τους εμπλεκόμενους, στις περιοχές αυτές, πιο έντονα ένα αίσθημα ακόμα μεγαλύτερης ισότητας ως προς την απολαβή παρεχόμενων υπηρεσιών εκπαίδευσης της πολιτείας. Επιπρόσθετα οφέλη προκύπτουν από την αξιοποίηση δυνατοτήτων τηλε-εκπαίδευσης με εξ αποστάσεως εκπαιδευτές.

Ειδικότερα για τις περιοχές αυτές, είναι ακόμα πιο σημαντική και κρίσιμη η διασφάλιση της πλέον ευέλικτης συνεχιζόμενης κατάρτισης και εκπαίδευσης των ίδιων των εκπαιδευομένων-επιμορφωτών (καθίσταται εφικτό να τηλε-εκπαιδεύονται χωρίς να χρειάζεται και αυτοί να μετακινούνται από τις περιοχές τους κλπ).

Με την κατάλληλη εφαρμογή και αξιοποίηση των ΤΠΕ καθίσταται εφικτή η κλιμακούμενη υποστήριξη και εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης κοινωνικά ευαίσθητων ομάδων πληθυσμού, όπως οι άνεργοι, οι

μητέρες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες κλπ, τα οποία να στοχεύουν γενικότερα στη βελτίωση του γνωστικού επιπέδου και των δεξιοτήτων διάφορων κατηγοριών.

Οι νησιωτικοί Δήμοι (σε συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα) μπορούν να δημιουργήσουν ειδικά προγράμματα στις ανωτέρω κατευθύνσεις, ιδίως σε ό,τι αφορά τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και την επαγγελματική κατάρτιση.

Ηλεκτρονική υγεία και φροντίδα

Η Τηλεϊατρική και η Ηλεκτρονική Φροντίδα/Πρόνοια μπορούν να μεταβάλουν τον τρόπο παροχής υπηρεσιών υγείας και φροντίδας σε ευπαθείς ομάδες, εκμηδενίζοντας τόσο τις γεωγραφικές αποστάσεις, όσο και τις χρονικές αποστάσεις.

Η υγεία σε περιοχές όπως είναι τα νησιά αναδεικνύεται ως μια υπέρτατης αξίας επένδυση για τη βιώσιμη ανάπτυξη τους. Οι υπηρεσίες υγείας στα νησιά δεν αρκεί να ανταποκρίνονται στις ανάγκες υγείας των κατοίκων. Οι δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ έχουν αναδείξει εδώ και μια 20ετία νέους τρόπους βελτίωσης των υπηρεσιών υγείας.

Οι νησιωτικοί Δήμοι μπορούν μέσα από τη χρήση των ΤΠΕ μπορούν να:

- να βελτιώσουν τις δυνατότητες ενημέρωσης του πληθυσμού για θέματα υγείας και υγιεινής προσφέροντας εξειδικευμένες συμβουλές σε συνεργασία με ηπειρωτικούς φορείς
- να προσφέρουν υπηρεσίες εξ αποστάσεως ιατρικής φροντίδας σε ασθενείς με χρόνιες παθήσεις όπως το άσθμα, ο διαβήτης, η υπέρταση κλπ.
- να αντιμετωπίσουν ταχύτερα και αποτελεσματικότερα επείγοντα περιστατικά, μέσω της διασύνδεσης με εξειδικευμένες μονάδες υγείας και αποφεύγοντας επικίνδυνες και χρονοβόρες διακομιδές, κλπ.

Τέλος, τονίζεται ότι ο τομέας της υγείας στα νησιά πρέπει να οργανώνεται έτσι, ώστε να περιορίζεται το αίσθημα ανασφάλειας των κατοίκων και των επισκεπτών. Η οργάνωση υπηρεσιών ηλεκτρονικής υγείας και φροντίδας σε συνεργασία με τους νησιωτικούς Δήμους μπορεί να ενισχύσει το αίσθημα αυτό, συντελώντας στην ελκυστικότητα του νησιού ως τόπου διαμονής και επίσκεψης.

Παράρτημα: Περιοχές Natura των ελληνικών νησιών

Στον κατάλογο, δεν περιλαμβάνονται μικρά νησιωτικά συμπλέγματα πλησίον των ακτών.

ΕΒΡΟΣ

- > ΦΕΓΓΑΡΙ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ, ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΑΚΤΕΣ, ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΔΑ ΖΟΥΡΑΦΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ

ΚΑΒΑΛΑ

- > ΔΕΛΤΑ ΝΕΣΤΟΥ ΚΑΙ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΕΣ ΚΕΡΑΜΩΤΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΟΣ ΘΑΣΟΠΟΥΛΑ

ΜΑΓΝΗΣΙΑ

- > ΣΚΙΑΘΟΣ: ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΕΘΝΙΚΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΠΑΡΚΟ ΑΛΟΝΝΗΣΟΥ - ΒΟΡΕΙΩΝ ΣΠΟΡΑΔΩΝ, ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΚΟΠΕΛΟΣ
- > ΝΗΣΙΑ ΚΥΡΑ ΠΑΝΑΓΙΑ, ΠΙΠΕΡΙ, ΨΑΘΟΥΡΑ ΚΑΙ ΓΥΡΩ ΝΗΣΙΔΕΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΝΗΣΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ, ΛΕΧΟΥΣΑ, ΓΑΙΔΟΥΡΟΝΗΣΙΑ

ΖΑΚΥΝΘΟΣ

- > ΔΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΑΚΤΕΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ
- > ΚΟΛΠΟΣ ΛΑΓΑΝΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ (ΑΚΡ. ΓΕΡΑΚΙ-ΚΕΡΙ) ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΜΑΡΑΘΩΝΗΣΙ & ΠΕΛΟΥΣΟ

ΝΗΣΟΙ ΣΤΡΟΦΑΔΕΣ

- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΣΤΑΜΦΑΝΙ & ΑΡΠΥΙΑ (ΣΤΡΟΦΑΔΕΣ)

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

- > ΚΑΛΟΝ ΟΡΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ
- > ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΑΙΝΟΥ

- > ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ ΙΟΝΙΟΥ (ΜΕΓΑΝΗΣΙ, ΑΡΚΟΥΔΙ, ΑΤΟΚΟΣ, ΒΡΩΜΟΝΑΣ)
- > ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ ΑΠΟ ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ ΕΩΣ ΒΛΑΧΑΤΑ (ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ)
ΚΑΙ ΟΡΜΟΣ ΜΟΥΝΤΑ
- > ΔΥΤΙΚΕΣ ΑΚΤΕΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ - ΣΤΕΝΟ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ ΙΘΑΚΗΣ - ΒΟΡΕΙΑ ΙΘΑΚΗ
(ΑΚΡΟΤΗΡΙΟ ΓΕΡΟ ΓΚΟΜΠΟΣ - ΔΡΑΚΟΥ ΠΗΔΗΜΑ - ΚΕΝΤΡΙ - ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ)

ΚΕΡΚΥΡΑ

- > ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΑΝΤΙΝΙΟΤΗ (ΚΕΡΚΥΡΑ)
- > ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΚΟΡΙΣΣΙΩΝ (ΚΕΡΚΥΡΑ)
- > ΑΛΥΚΗ ΛΕΥΚΙΜΗΣ (ΚΕΡΚΥΡΑ)
- > ΝΗΣΟΙ ΠΑΞΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΞΟΙ
- > ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ ΑΠΟ ΚΑΝΟΝΙ ΕΩΣ ΜΕΣΟΓΓΙ (ΚΕΡΚΥΡΑ)
- > ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΚΟΡΙΣΣΙΩΝ (ΚΕΡΚΥΡΑ) & ΝΗΣΟΣ ΛΑΓΟΥΔΙΑ

ΛΕΥΚΑΔΑ

- > ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΕΣ ΣΤΕΝΩΝ ΛΕΥΚΑΔΑΣ (ΠΑΛΙΟΝΗΣ-ΑΥΛΙΜΩΝ)
& ΑΛΥΚΕΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ
- > ΠΕΡΙΟΧΗ ΧΟΡΤΑΤΩΝ (ΛΕΥΚΑΔΑ)

ΕΥΒΟΙΑ

- > ΣΚΥΡΟΣ: ΟΡΟΣ ΚΟΧΥΛΑΣ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΣΚΥΡΟΥ

ΑΤΤΙΚΗ

- > ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΑ - ΠΡΑΣΣΟΝΗΣΙ & ΛΑΓΟΥΒΑΡΔΟ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΥΘΗΡΩΝ: ΠΡΑΣΣΟΝΗΣΙ, ΔΡΑΓΟΝΕΡΑ, ΑΝΤΙΔΡΑΓΟΝΕΡΑ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΜΥΡΤΩΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ: ΦΑΛΚΟΝΕΡΑ, ΒΕΛΟΠΟΥΛΑ, ΑΝΑΝΕΣ
- > ΝΗΣΟΣ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΑ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΠΡΑΣΣΟΝΗΣΙ, ΛΑΓΟΥΒΑΡΔΟΣ, ΠΛΑΚΟΥΛΗΘΡΑ

ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΘΥΜΩΝΙΕΣ

- > ΚΥΘΗΡΑ ΚΑΙ ΓΥΡΩ ΝΗΣΙΔΕΣ: ΠΡΑΣΟΝΙΣΙ, ΔΡΑΓΟΝΕΡΑ, ΑΝΤΙΔΡΑΓΟΝΕΡΑ, ΑΥΓΟ, ΚΑΠΕΛΛΟ, ΚΟΥΦΟ ΚΑΙ ΦΙΔΟΝΗΣΙ

ΛΕΣΒΟΣ

- > ΛΗΜΝΟΣ: ΧΟΡΤΑΡΟΛΙΜΝΗ- ΛΙΜΝΗ ΑΛΥΚΗ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΛΕΣΒΟΣ: ΔΥΤΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ- ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ
- > ΛΕΣΒΟΣ: ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΛΛΟΝΗΣ ΚΑΙ ΧΕΡΣΑΙΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΛΕΣΒΟΣ: ΚΟΛΠΟΣ ΓΕΡΑΣ, ΕΛΟΣ ΝΤΙΡΙ & ΟΡΟΣ ΟΛΥΜΠΟΣ
- > ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΧΟΡΤΑΡΟΛΙΜΝΗ ΚΑΙ ΑΛΥΚΗ ΛΗΜΝΟΥ
- > ΠΑΡΑΚΤΙΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΚΟΛΠΟΥ ΚΑΛΛΟΝΗΣ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΑΙ ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΔΕΣ ΛΗΜΝΟΥ: ΝΗΣΟΣ ΣΕΡΓΙΤΣΙ ΚΑΙ ΝΙΣΙΔΕΣ ΔΙΑΒΑΤΕΣ, ΚΟΜΠΙΟ, ΚΑΣΤΡΙΑ, ΤΗΓΑΝΙ, ΚΑΡΚΑΛΑΣ, ΠΡΑΣΟΝΗΣΙ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΛΕΣΒΟΥ (ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΤΟΜΑΡΟΝΗΣΙΩΝ, ΚΥΔΩΝΑΣ, ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΓΛΑΡΟΝΗΣΙ, ΚΛΠ.)
- > Ν.Δ. ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ, ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ ΛΕΣΒΟΥ
- > ΟΡΟΣ ΟΛΥΜΠΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

ΣΑΜΟΣ

- > ΣΑΜΟΣ: ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΛΥΚΗ
- > ΣΑΜΟΣ: ΟΡΟΣ ΑΜΠΕΛΟΣ (ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ)
- > ΣΑΜΟΣ: ΟΡΟΣ ΚΕΡΚΕΤΕΥΣ - ΜΙΚΡΟ & ΜΕΓΑΛΟ ΣΕΙΤΑΝΙ - ΔΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ & ΛΕΚΚΑΣ, ΑΚΡ. ΚΑΤΑΒΑΣΗΣ - ΛΙΜΕΝΑΣ
- > ΙΚΑΡΙΑ - ΦΟΥΡΝΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΝΗΣΟΣ ΙΚΑΡΙΑ (ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ)
- > ΝΗΣΟΣ ΦΟΥΡΝΟΙ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΘΥΜΑΙΝΑ, ΑΛΑΤΣΟΝΙΣΙ, ΘΥΜΑΙΝΑΚΙ, ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ, ΠΛΑΚΑ, ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ, ΜΙΚΡΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΟΣ, ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ
- > ΣΑΜΟΣ: ΑΛΥΚΗ ΨΙΛΗΣ ΑΜΜΟΥ

ΧΙΟΣ

- > ΒΟΡΕΙΑ ΧΙΟΣ & ΝΗΣΟΙ ΟΙΝΟΥΣΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΝΗΣΙΑ ΑΝΤΙΨΑΡΑ & ΝΗΣΙΔΕΣ ΔΑΣΚΑΛΙΟ, ΜΑΣΤΡΟΓΙΩΡΓΗ, ΠΡΑΣΟΝΗΣΙ, ΚΑΤΩ ΝΗΣΙ, ΜΕΣΙΑΚΟ, ΚΟΥΤΣΟΥΛΙΑ

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

- > ΚΑΣΟΣ & ΚΑΣΟΝΗΣΙΑ - ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΚΑΛΗ ΛΙΜΝΗ - ΛΑΣΘΟΣ - ΚΥΡΑ ΠΑΝΑΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΒΟΡΕΙΑ ΚΑΡΠΑΘΟΣ ΚΑΙ ΣΑΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΡΩ ΚΑΙ ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ

- > ΡΟΔΟΣ: ΑΚΡΑΜΥΤΗΣ, ΑΡΜΕΝΙΣΤΗΣ, ΑΤΤΑΒΥΡΟΣ, ΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ (ΚΑΡΑΒΟΛΑ - ΟΡΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑ)
- > ΡΟΔΟΣ: ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ - ΕΠΤΑ ΠΗΓΕΣ - ΠΕΤΑΛΟΥΔΕΣ - ΡΕΜΑΤΑ
- > ΝΟΤΙΑ ΝΙΣΥΡΟΣ ΚΑΙ ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΚΩΣ: ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ ΛΟΥΡΟΣ - ΛΙΜΝΗ ΨΑΛΙΔΙ - ΟΡΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ - ΑΛΥΚΗ - ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑ: ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ, ΓΥΡΟ ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΑΙ ΟΦΙΔΟΥΣΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ (ΑΚΡ. ΛΑΝΤΡΑ - ΑΚΡ. ΒΡΥΣΗ)
- > ΑΡΚΟΙ, ΛΕΙΨΟΙ, ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ ΚΑΙ ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΔΕΣ
- > ΒΡΑΧΟΝΗΣΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΟΥ: ΒΕΛΟΠΟΥΛΑ, ΦΑΛΚΟΝΕΡΑ, ΑΝΑΝΕΣ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ, ΠΑΧΕΙΑ, ΦΤΕΝΟ, ΜΑΚΡΑ, ΑΣΤΑΚΙΔΟΝΗΣΙΑ, ΣΥΡΝΑ - ΓΥΡΩ ΝΗΣΙΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΠΑΤΜΟΥ: ΠΕΤΡΟΚΑΡΑΒΟ, ΑΝΥΔΡΟΣ
- > ΝΗΣΟΣ ΑΓΑΘΟΝΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ: ΠΙΤΤΑ, ΚΑΤΣΑΓΑΝΙ, ΝΕΡΟΝΗΣΙ, ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ
- > ΝΗΣΟΣ ΛΕΙΨΟΙ (ΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ) & ΝΗΣΙΔΕΣ: ΦΡΑΓΚΟΣ, ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ, ΠΙΛΑΦΙ, ΚΑΠΑΡΙ, ΚΑΛΑΠΟΔΙΑ, ΜΕΓΑΛΟ ΑΣΠΡΟΝΗΣΙ, ΜΑΚΡΥ ΑΣΠΟΝΗΣΙ, ΚΟΥΛΟΥΡΑ, ΝΟΤΙΑ ΑΣΠΡΑ, ΣΑΡΑΚΙΝΑ, ΠΙΑΤΟ, ΨΩΜΟΣ, ΣΤΑΥΡΙ, ΛΙΡΑ, ΑΡΕΘΟΥΣΑ, ΜΑΝΩΛΙ
- > ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΑΡΚΙΩΝ & ΝΗΣΙΔΕΣ: ΑΓΡΕΛΟΥΣΑ, ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ, ΣΠΑΛΛΑΘΙ, ΣΜΙΝΕΡΟ, ΤΣΟΥΚΑ, ΤΣΟΥΚΑΚΙ, ΨΑΘΟΝΗΣΙ, ΚΑΛΟΒΟΛΟΣ, ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ, ΑΒΑΠΤΙΣΤΟΣ, ΚΟΜΑΡΟΣ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΛΕΡΟΥ: ΠΗΓΑΝΟΥΣΑ, ΜΕΓΑΛΟ ΓΛΑΡΟΝΗΣΙ, ΜΙΚΡΟ ΓΛΑΡΟΝΗΣΙ, ΛΕΡΙΚΟ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΑΛΥΜΝΟΥ: ΕΠΑΝΩ, ΝΕΡΑ, ΣΑΡΙ, ΤΕΛΕΝΔΟΣ
- > ΝΗΣΟΙ ΚΙΝΑΡΟΣ ΚΑΙ ΛΕΒΙΘΑ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΛΙΑΔΑ, ΠΛΑΚΑ, ΓΛΑΡΟΣ, ΜΑΥΡΑ
- > ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΟΥΝΟΥΠΟΙ, ΦΤΕΝΟ, ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟ, ΚΟΥΤΣΟΜΥΤΗΣ, ΜΟΝΗ, ΑΓΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ, ΤΗΓΑΝΙ, ΧΟΝΔΡΗ, ΛΙΓΝΟ, ΦΩΚΙΟΝΗΣΙΑ, ΚΑΤΣΑΓΡΕΛΙ, ΠΟΝΤΙΚΟΥΣΣΑ, ΟΦΙΔΟΥΣΣΑ, ΚΤΕΝΙΑ
- > ΝΗΣΟΣ ΣΥΡΝΑ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΔΕΛΦΟΣ, ΜΙΚΡΟΣ ΑΔΕΛΦΟΣ, ΚΑΤΣΙΚΑΣ, ΜΕΣΟΝΗΣΙ, ΠΛΑΚΙΔΑ, ΣΤΕΦΑΝΙΑ, ΝΑΥΑΓΙΟ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ: ΜΕΓΑΛΟ ΣΟΦΡΑΝΟ, ΣΟΧΑΣ, ΜΙΚΡΟ ΣΟΦΡΑΝΟ, ΑΥΓΟ, ΔΙΒΟΥΝΙΑ, ΧΑΜΗΛΗ, ΑΣΤΑΚΙΔΟΝΗΣΙΑ
- > ΝΗΣΟΣ ΤΗΛΟΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ: ΑΝΤΙΤΗΛΟΣ, ΠΕΛΕΚΟΥΣΑ, ΓΑΙΔΟΥΡΟΝΗΣΙ, ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ, ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, ΠΡΑΣΟΥΔΑ, ΝΗΣΙ
- > ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΣΟΥ ΣΥΜΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΟΥΛΟΥΝΔΡΟΣ, ΣΕΣΚΛΙ, ΤΡΟΥΜΠΕΤΟ, ΜΑΡΜΑΡΑΣ, ΚΑΡΑΒΑΛΟΝΗΣΙ, ΜΕΓΑΛΟΝΗΣΙ, ΓΙΑΛΕΣΙΝΟ, ΟΞΕΙΑ, ΧΟΝΔΡΟΣ, ΠΛΑΤΥ, ΝΙΜΟΣ
- > ΝΗΣΟΣ ΧΑΛΚΗ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ: ΚΟΛΟΦΩΝΑ, ΠΑΝΩ ΠΡΑΣΟΥΔΑ, ΤΡΑΓΟΥΣΑ, ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ, ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΜΑΕΛΟΝΗΣΙ, ΑΛΙΜΙΑ, ΚΡΕΒΒΑΤΙ, ΝΗΣΑΚΙ
- > ΚΩΣ: ΛΙΜΝΗ ΨΑΛΙΔΙ - ΑΛΥΚΗ
- > ΝΗΣΟΣ ΚΑΣΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΚΑΣΟΝΗΣΙΩΝ
- > ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΟΔΟΣ: ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ - ΕΠΤΑ ΠΗΓΕΣ - ΕΚΒΟΛΗ ΛΟΥΤΑΝΗ - ΚΑΤΕΡΓΟ, ΡΕΜΑ ΓΑΔΟΥΡΑ - ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΛΙΝΔΟΥ - ΝΗΣΙΔΕΣ ΠΕΝΤΑΝΗΣΑ

& ΤΕΤΡΑΠΟΛΙΣ, ΛΟΦΟΣ ΨΑΛΙΔΙ

- > ΔΥΤΙΚΗ ΡΟΔΟΣ: ΟΡΗ ΑΤΑΒΥΡΟΣ ΚΑΙ ΑΚΡΑΜΥΤΗΣ, ΤΕΧΝΗΤΗ ΛΙΜΝΗ ΑΠΟΛΑΚΚΙΑΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ, ΧΤΕΝΙΕΣ ΚΑΙ ΚΑΡΑΒΟΛΑΣ
- > ΝΟΤΙΟ ΑΚΡΟ ΡΟΔΟΥ, ΠΡΑΣΟΝΗΣΙ, ΥΓΡΟΤΟΠΟΣ ΛΙΒΑΔΙ ΚΑΤΤΑΒΙΑΣ

ΚΥΚΛΑΔΕΣ

- > ΑΝΔΡΟΣ: ΟΡΜΟΣ ΒΙΤΑΛΙ & ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΟΡΕΙΝΟΣ ΟΓΚΟΣ
- > ΑΝΑΦΗ: ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΚΑΛΑΜΟΣ - ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ
- > ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ: ΝΕΑ & ΠΑΛΙΑ ΚΑΜΜΕΝΗ - ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ
- > ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΧΡΙ ΔΥΤΙΚΗ ΣΙΚΙΝΟ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΥΛΟΥ
- > ΝΗΣΟΣ ΠΟΛΥΑΙΓΟΣ-ΚΙΜΩΛΟΣ
- > ΝΗΣΟΣ ΑΝΤΙΜΗΛΟΣ - ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΣΙΦΝΟΣ: ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΔΥΤΙΚΕΣ ΑΚΤΕΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΝΟΤΙΑ ΣΕΡΙΦΟΣ
- > ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΚΥΘΝΟΣ: ΟΡΟΣ ΑΘΕΡΑΣ & ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ ΚΕΦΑΛΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΕΑ
- > ΒΟΡΕΙΑ ΑΜΟΡΓΟΣ ΚΑΙ ΚΥΝΑΡΟΣ, ΛΕΒΙΘΑ, ΜΑΥΡΙΑ, ΓΛΑΡΟΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΜΙΚΡΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ: ΗΡΑΚΛΕΙΑ, ΣΧΟΙΝΟΥΣΑ, ΚΟΥΦΟΝΗΣΙΑ, ΚΕΡΟΣ, ΑΝΤΙΚΕΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΑ ΝΑΞΟΣ: ΖΑΣ & ΒΙΓΛΑ ΕΩΣ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ (ΟΡΜΟΣ ΚΑΡΑΔΕΣ - ΟΡΜΟΣ ΜΟΥΤΣΟΥΝΑΣ)
- > ΝΗΣΟΣ ΠΑΡΟΣ: ΠΕΤΑΛΟΥΔΕΣ
- > ΝΗΣΟΣ ΔΕΣΠΟΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΣΥΡΟΣ: ΟΡΟΣ ΣΥΡΙΓΓΑΣ ΕΩΣ ΠΑΡΑΛΙΑ
- > ΤΗΝΟΣ: ΜΥΡΣΙΝΗ - ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ ΛΙΒΑΔΑ
- > ΝΗΣΟΣ ΜΗΛΟΣ: ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ - ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΝΗΣΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑ, ΝΗΣΟΙ ΜΑΚΑΡΕΣ, ΜΙΚΡΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΒΕΛΑΣ, ΝΗΣΙΔΑ ΒΕΝΕΤΙΚΟ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ
- > ΝΗΣΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΑΝΑΦΗΣ: ΦΤΕΝΑ, ΠΑΧΕΙΑ, ΜΑΚΡΑ
- > ΝΗΣΟΣ ΑΜΟΡΓΟΣ (ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ) ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ: ΨΑΛΙΔΑ, ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ, ΝΙΚΟΥΡΙΑ, ΜΙΚΡΟ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟ ΒΙΟΚΑΣΤΡΟ, ΚΡΑΜΒΟΝΗΣΙ, ΠΕΤΑΛΙΔΙ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΠΑΡΟΥ ΚΑΙ ΝΟΤΙΑ ΑΝΤΙΠΑΡΟΣ
- > ΝΑΞΟΣ: ΟΡΗ ΑΝΑΘΕΜΑΤΗΣΤΡΑ, ΚΟΡΩΝΟΣ, ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙ, ΖΕΥΣ, ΒΙΓΛΑΤΟΥΡΙ
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΜΥΚΟΝΟΥ (ΡΗΝΕΙΑ, ΧΤΑΠΟΔΙΑ, ΤΡΑΓΟΝΗΣΙ)

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

- > ΓΙΟΥΧΤΑΣ: ΦΑΡΑΓΓΙ ΑΓΙΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ
- > ΝΗΣΟΣ ΔΙΑ

- > ΔΥΤΙΚΑ ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΑ (ΑΠΟ ΑΓΙΟΦΑΡΑΓΓΟ ΕΩΣ ΚΟΚΚΙΝΟ ΠΥΡΓΟ)
- > ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΑ (ΚΟΦΙΝΑΣ)
- > ΔΙΚΤΗ: ΟΜΑΛΟΣ ΒΙΑΝΝΟΥ (ΣΥΜΗ - ΟΜΑΛΟΣ)
- > ΔΥΤΙΚΑ ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΑ (ΑΠΟ ΑΓΙΟΦΑΡΑΓΓΟ ΕΩΣ ΚΟΚΚΙΝΟ ΠΥΡΓΟ)
- > ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΑ
- > ΚΡΟΥΣΩΝΑΣ - ΒΡΩΜΟΝΕΡΟ ΙΔΗΣ
- > ΟΡΟΣ ΓΙΟΥΧΤΑΣ
- > ΚΟΡΥΦΗ ΚΟΥΠΑ (ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ)
- > ΕΚΒΟΛΗ ΓΕΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΜΕΣΑΡΑΣ

ΛΑΣΙΘΙ

- > ΔΙΚΤΗ: ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΚΑΘΑΡΟ, ΣΕΛΕΝΑ, ΚΡΑΣΙ, ΣΕΛΕΚΑΝΟΣ, ΧΑΛΑΣΜΕΝΗ ΚΟΡΥΦΗ
- > ΝΗΣΟΣ ΧΡΥΣΗ
- > ΜΟΝΗ ΚΑΨΑ (ΦΑΡΑΓΓΙ ΚΑΨΑ & ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΟΧΗ)
- > ΟΡΟΣ ΘΡΥΠΤΗΣ & ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΑΚΡΟ ΚΡΗΤΗΣ: ΔΙΟΝΥΣΑΔΕΣ, ΕΛΑΣΑ ΚΑΙ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΣΙΔΕΡΟ (ΑΚΡΑ ΜΑΥΡΟ ΜΟΥΡΙ - ΒΑΪ - ΑΚΡΑ ΠΛΑΚΟΣ) ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΝΗΣΟΣ ΚΟΥΦΟΝΗΣΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΑΚΡΟ ΚΡΗΤΗΣ
- > ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΡΥΦΗ - ΜΑΔΑΡΑ ΔΙΚΤΗΣ
- > ΔΙΟΝΥΣΑΔΕΣ ΝΗΣΟΙ
- > ΦΑΡΑΓΓΙ ΣΕΛΗΝΑΡΙ-ΒΡΑΧΑΣΙ
- > ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΘΡΥΠΤΗ (ΚΟΥΦΩΤΟ)
- > ΝΗΣΙΔΕΣ ΚΑΒΑΛΛΟΙ
- > ΟΡΗ ΖΑΚΡΟΥ

ΡΕΘΥΜΝΟ

- > ΟΡΟΣ ΚΕΔΡΟΣ
- > ΚΟΥΡΤΑΛΙΩΤΙΚΟ ΦΑΡΑΓΓΙ - ΜΟΝΗ ΠΡΕΒΕΛΗ - ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ
- > ΠΡΑΣΙΑΝΟ ΦΑΡΑΓΓΙ - ΠΑΤΣΟΣ - ΣΦΑΚΟΡΥΑΚΟ ΡΕΜΑ - ΠΑΡΑΛΙΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΗ ΓΕΡΟΠΟΤΑΜΟΥ, ΑΚΡ. ΛΙΑΝΟΣ ΚΑΒΟΣ - ΠΕΡΙΒΟΛΙΑ
- > ΟΡΟΣ ΙΔΗ (ΒΟΡΙΖΙΑ, ΓΕΡΑΝΟΙ, ΚΑΛΗ ΜΑΔΑΡΑ)
- > ΣΩΡΟΣ - ΑΓΚΑΘΙ - ΚΕΔΡΟΣ
- > ΚΟΥΡΤΑΛΙΩΤΙΚΟ ΦΑΡΑΓΓΙ, ΦΑΡΑΓΓΙ ΠΡΕΒΕΛΗ
- > ΠΡΑΣΣΑΝΟ ΦΑΡΑΓΓΙ
- > ΟΡΟΣ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ (ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ)

ΧΑΝΙΑ

- > ΗΜΕΡΗ & ΑΓΡΙΑ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ - ΤΙΓΑΝΙ & ΦΑΛΑΣΑΡΝΑ - ΠΟΝΤΙΚΟΝΗΣΙ, ΟΡΜΟΣ ΛΙΒΑΔΙ - ΒΙΓΛΙΑ

- > ΝΗΣΟΣ ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΡΟΔΟΠΟΥ - ΠΑΡΑΛΙΑ ΜΑΛΕΜΕ
- > ΕΛΟΣ - ΤΟΠΟΛΙΑ - ΣΑΣΣΑΛΟΣ - ΑΓΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ
- > ΟΡΜΟΣ ΣΟΥΓΙΑΣ - ΒΑΡΔΙΑ - ΦΑΡΑΓΓΙ ΛΙΣΣΟΥ ΜΕΧΡΙ ΑΝΥΔΡΟΥΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΛΙΜΝΗ ΑΓΙΑΣ - ΠΛΑΤΑΝΙΑΣ - ΡΕΜΑ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΗ ΚΕΡΙΤΗ - ΚΟΙΛΑΔΑ ΦΑΣΣΑΣ
- > ΦΑΡΑΓΓΙ ΘΕΡΙΣΣΟΥ
- > ΛΕΥΚΑ ΟΡΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΔΡΑΠΑΝΟ (ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΑΚΤΕΣ) - ΠΑΡΑΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥΠΟΛΗΣ ΛΙΜΝΗ ΚΟΥΡΝΑ
- > ΦΡΕ - ΤΖΙΤΖΙΦΕΣ - ΝΙΠΟΣ
- > ΑΣΦΕΝΔΟΥ - ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ
- > ΝΗΣΟΙ ΓΑΥΔΟΣ ΚΑΙ ΓΑΥΔΟΠΟΥΛΑ
- > ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΣΑΜΑΡΙΑΣ - ΦΑΡΑΓΓΙ ΤΡΥΠΗΤΗΣ - ΨΙΛΑΦΙ - ΚΟΥΣΤΟΓΕΡΑΚΟ
- > ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΠΟ ΧΡΥΣΟΣΚΑΛΙΤΙΣΣΑ ΜΕΧΡΙ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ ΚΡΙΟΣ
- > ΜΕΤΕΡΙΖΙΑ ΑΓΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ - ΤΣΟΥΝΑΡΑ - ΒΙΤΣΙΛΙΑ ΛΕΥΚΩΝ ΟΡΕΩΝ
- > ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΕΣ ΗΜΕΡΗ ΚΑΙ ΑΓΡΙΑ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ, ΠΟΝΤΙΚΟΝΗΣΙ
- > ΝΗΣΙΔΑ ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ
- > ΦΑΡΑΓΓΙ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ-ΑΡΓΟΥΛΙΑΝΟ ΦΑΡΑΓΓΙ-ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΜΑΝΙΚΑ
- > ΛΙΜΝΗ ΑΓΙΑΣ (ΧΑΝΙΑ)
- > ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΡΟΔΟΠΟΥ
- > ΛΙΜΝΗ ΚΟΥΡΝΑ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΗ ΑΛΜΥΡΟΥ
- > ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΓΑΥΔΟΣ ΚΑΙ ΓΑΥΔΟΠΟΥΛΑ

